

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

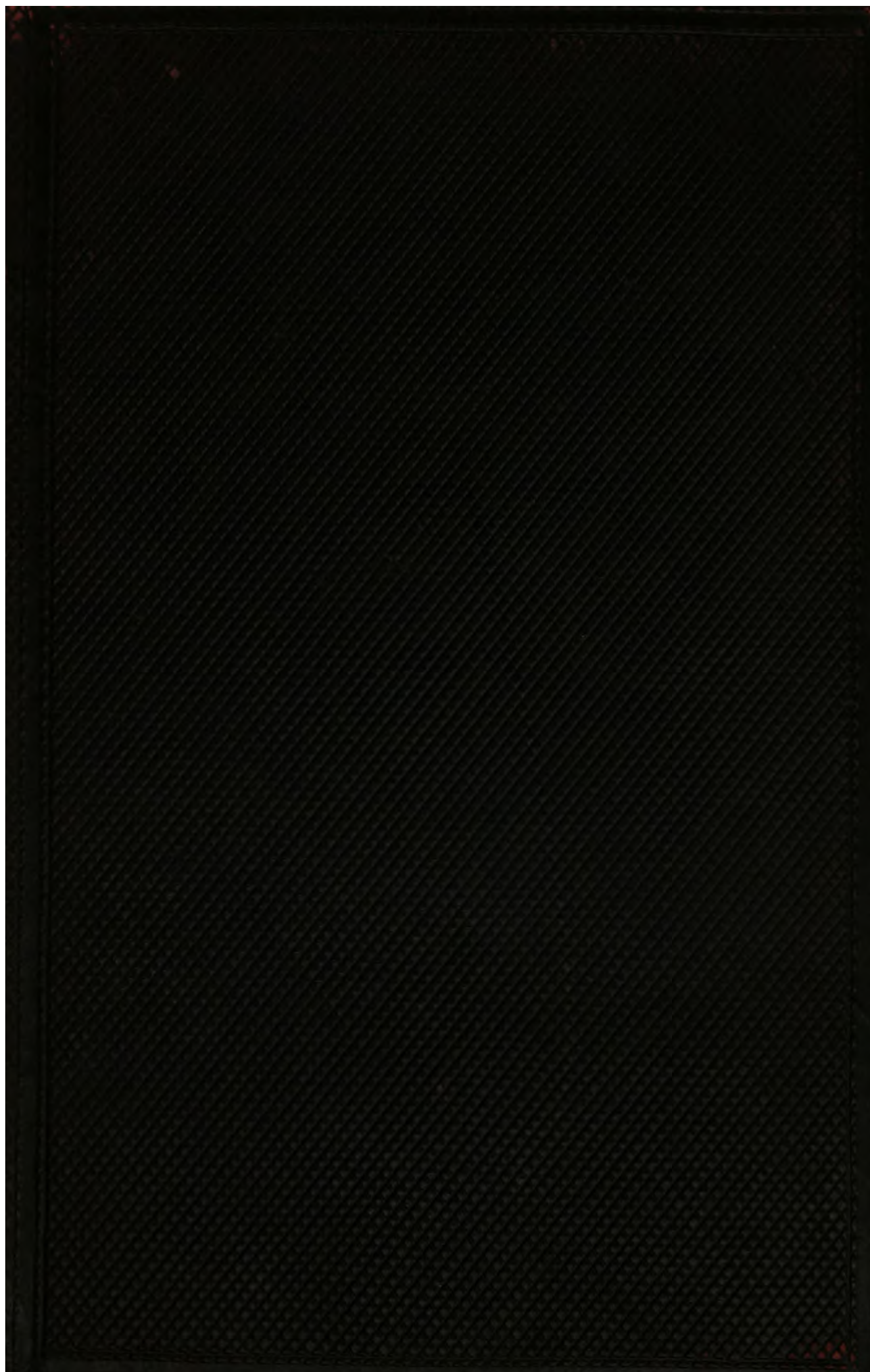
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

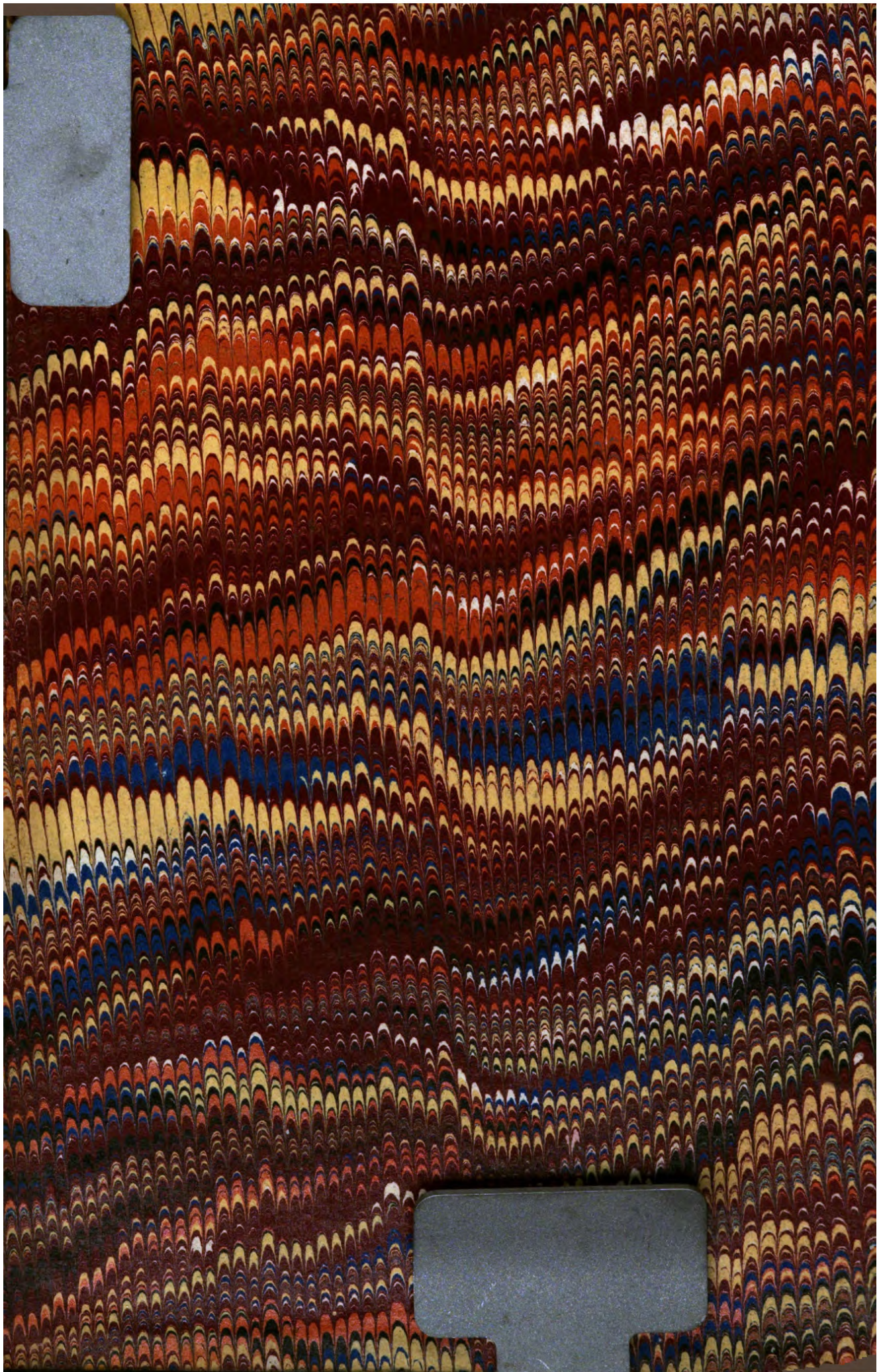
For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

2/—

Nov. 3. 137

Phys. c. 67

Short Commentary on the Book
of the
Prophet Isaiah
in the
Language of Parotaya

By
Rev. W. Ellis
with Christian Remarks

Wm. Gill
Missionary

Oct 1835.

E

AITE ANGA

NO TE TUATUA A

TE PEROPHETĀ ISAIA,

I TATAIA E

MISI GILO.

I NENEIIA I TE NENEIANGA A MISI MARPLES,

I TE OIRE KO LIVERPOOL, I BERITANE.

—
1855.

TE AKAMATANGA.

E TAMA, e te au taeake, e tuatua teia, ei akataka i tetai pae o te aiteanga o te tuatua maata ta te Vaerua o te Atua i akakite takere mai i te Peropphetā ISAIA.

Kua ope te au tuatua maata no te ora Vaerua i te tataia i roto i teianeī Bukā ISAIA.

Te au tuatua no te meitaki o ta te Atua ekalesia ma te au tuatua rikarika no tona au enemi. Kua ope anake i te tataia ki roto i teianeī tuatua. Teia katoa te au tuatua maata no Jesu Mesia; i tona anau anga mai ki teianeī ao; i tana au angaanga i rave i tona noo anga i teianeī ao; i tona mate anga ki runga i te satauro; i tona tu akaou anga mai ki runga mei te mate mai. Kua ope anake i te tataia ki roto i teianeī tuatua.

Kua akakite katoaia mai te tupu anga o to te Mesia au e pini ua ake i teianeī ao, koia oki te au Pene openga o teia Buka nei. E ka vai tamou ua atu rai te akameitaki iaia, mei tetai marama e tae ua atu ki tetai marama.

Kua akakite katoaia mai te au tuatua no te pa enua takere. No Samaria i Iseraela, no Jerusalema i Judea, no Asura, no Turia, no Madai, no Moabi, no Damaseko, no Aipiti, no Etiopia, no Edoma, no Arabia, no Duma, no Babulonia, ma te au enua katoa e manganui ra. To ratou meitaki e to ratou kino katoa ra. Kua akakiteia mai i teianeī tuatua to

TE AKAMATANGA.

taua au pa enua kapua anga i taito ra, e to ratou tupu anga i te maata, e to ratou akaparau anga, ma to ratou tairipoti angaia e te Atua.

E tuatua maata e te tu ke ke tei uipaia i teiane i Buka.

E tuatua tau kia tatau putuputuia e tatou, ma te kimi i te arite anga i te au *irava kiriti* no roto i te au tuatua ke ke. Ko te tangata ko tei akapera i te tatau ma te kimi marie i te ariteanga, ma te irinaki ki te Vaerua o te Atua, ko te tangata ia te ka riro ei tangata pakari, e te kite i te rave anga i ta te Atua angaanga, e ka maata rai oki tona pumaana ngakau.

E irinaki tikai tatou i taua Vaerua Tapu o te Atua ra tei apii ia Isaia i muatangana e e pure kiaia. Ei iaia te akameitaki e te tapu kakā, e te akangateitei i te ao katoa nei, e tuatau ua atu Amene.

MISI GILO.

BERITANE, *Me*, 1855.

E

AITE ANGA NO TE TUATUA

A TE

PEROPHETA A ISAIA.

PENE I.

IRAVA

1 — TE ORAMA ta Isaia i kite i te enua ra, i Judea, i te oire o Jerusalema. Ko *Salema*, te ingoa taito o Jerusalema. Na te ariki ra, na Melakizadeka i akatu i muatangana. 1 *Mose* xiv. 18, e i muringao riro atura ei oire ariki. Kua taia ia to ratou ariki i reira, e Josua. *Josua* x. 23.

E ariki a Uzia no Juda, e 16 ona mataiti i ariki ei aia, e ariki tamaki putuputu aia, e 300,000 ona tangata toa. E akono anga meitaki tana i muatangana e i muringao ra. kua akaparau aia, e kua rave i te taoonga taunga, e kore e tika i te tangata kia rave ua. Mate iora aia i te maki lepera. 2 *Paraleipomeno* xxvi. 5, 15. E 52 ona mataiti i tona tutara anga i Jerusalema. Ko Jotama tetai ariki i tei tuatau o Isaia. E 25 ona mataiti i ariki ei aia. 2 *Paraleipomeno* xxvii. Akara i taua Pene ra i te tuatua no taua ariki ra.

E ariki akatupu kino Ahaza i te tuatau rai o Isaia. E mapu aia i tona akaariki angaia. E 16 ona mataiti i te akatupu anga i te kino i Judea. E kimi i te 2 *Paralei* xxviii. E ariki meitaki a Hezekia, ko Isaia rai te Peropheta i tona au. E 25 ona mataiti i tona aka ariki angaia, e e au meitaki tona.

2 — E puke kite, te rangi ma te enua, no te peropheta. I pera anā Mose i tana tuatua; 5 *Mose* xxxi. 28. I pera katoā *Ezekiela* vi. 3, e *Jeremia* ii. 12.

E rua manako i taua irava nei.

i. Ko to Jehova takinga meitaki i to Iseraela.

ii. Ko to Iseraela ra akatitima anga iaia.

AITE ANGA

IRAVA

PENE I.

- 3 — Te kite o nga puaka i tuatuaia nei, kua riro ia, ei akaapa i te manako kore o te tangata o te Atua. *Jere. ix. 3, 6.* E rarata ake ta te puaka i angaiia i tona pu, i ta te tangata rarata anga i te Atua.
- 4 — E tuatua aue teia ivara, no Jehova i te tangata; ko ratou i akaputuputu i ta ratou au ara, e riro atura ei apainga teiaa i runga ia ratou.
- 5 — I papa putuputuia ana ratou e te Atua, kare ra ratou i akarongo mai kiaia. No reira Jehova i ui ei i teiane tuatua ui ia ratou. *Paralei ix. 13.*
- 6 — Kua kitea i taua irava nei i to te kino rato anga e pini ua ake i taua enua ra; mei te ui ariki e tae ua atu ki te tangata rikiriki roarai. E tuatua tau teia no te kino i te ngakau o te tangata ravarai. Kare e ngai i kore i taea e te kino. *Jere. viii. 22.*
- 7 — Akara i te 5 *Mose* xxviii. 31—52.
- 8 — Kimi i te *Salamo* cxxxvii. 8. E ingoa maunga Ziona. Tei reira te turanga o te oire ko Jerusalema. E aite anga tuatua *te tamaine*, no te oire tangata maata, e te rongu nui; no ta ratou ara ka riro taua oire ra ei ngai meamea; e e turanga are piritanga ua. E tatua i te *Aue o Jere.* ii. 6.
- 9 — No to te Atua aroa i akatoeia'i tetai pae tangata. *Aue a Jere.* iii. 22. *Roma* ix. 29.
- 10 — E tuatua ako teia irava i te au tangata tutara o taua oire ra, kia kore e iri ia ratou taua au mate i tuatuaia ra. Kia ora ra ratou i te akarongo e i te kimi anga i te Atua o to ratou ai Medua.
- 11 — Ta ratou au tusia teia; na te Atua uaorai oki i akatupu; e teiane ra, kare aia i mareka i taua au mea ra, no te mea, kare to ratou *aerenga* i tau ana kiaia. E puapinga kore oki te au tusia, kia kore tatou e tau i te Atua.
- 12 — Kare ratou i karapii ana i ta ratou apinga, kua tuku ra na te Atua; ko to ratou *ngakau* ra; tei kore i tuku naia no te Atua. Ko te mea ia i kino ei ta ratou akamori anga i te Atua. *Luka* xi. 42.
- 16 — E tuatua ako teia na te Atua ia ratou, kia kore e iri mai ki runga ia ratou, te au mate, i akakiteia i te irava 7, 15. *Jere.* iv. 14. 1 *Petero* iii. 11. E aroa to te Atua, kare ona mareka anga i te mate o te tangata; kia ora ra.
- 17 — E au akono anga teia, na te akarongo. I te ua e kitea'i to te tangata tu, kia tameitakiiia te tumu, e meitaki ei te ua. E toru o te akarango *akairo* i teia irava nei.

ISAIA.

IRAVA

PENE I.

- i. Ko te ngakau ma.
 - ii. Ko te aerenga tau.
 - iii. Ko te aroa ia etai ke. *Jere.* xxii. 8. *Mika* vi. 8.
- 18 — E tuatua *aroa* teia na te Atua i te tangata ara.
- i. Kua kitea tona aroa i tana i kapiki ra.
E *aere mai* te tangata ara kiaia, e *akatikatika* i te tuatua, kare aia e kika ia ratou ki te akava anga, e e akautunga vave atu ia ratou.
 - ii. Kua kitea tona aroa i tana ka rave no ratou.
Tera tana ka rave no ratou.
(i.) Ko te akakore i ta ratou au ara roarai.
(ii.) Ko te tama i to ratou kino. *Isaia* xliii. 25, 26.
- 19 — Kare te Atua e kika inangaro kore ua te tangata ki te ora, no reira aia i akapera'i i te ako ia ratou, kia *tika ia kotou*. Mei tei tataia i te *Epera* iii. 7.
E rua manako i taua irava nei.
- i. Ko te *tu* o te akarongo. Ko te akatika ia i ta te Atua i kapiki. 2 *Mose* iii. 17.
 - ii. Ko te *tutaki* o te akarongo. *Mataio* v. 5.
- 20 — E rua manako i taua irava nei.
- i. Ko ta te akarongo kore *ravenga*. Patoi ia Jehova; e tana Tamaiti e te Vaerua meitaki.
 - ii. Ko ta te akarongo kore *Utunga*.
E mate akapou to ratou. 4 *Mose* xxiii. 20.
- 21 — E rua tu manako i taua irava nei.
- i. Ko te tu meitaki o Iseraela i muatangana. E aronga *tuatua tika* ratou e e aronga tuatua tau i te akarongo anga.
 - ii. Ko to ratou akaruke anga i taua meitaki ra.
Kua tau ta ratou ravenga akamori idolo i te akaturi, e kua akatau katoaia ta ratou au peu i rave i te ta tangata. *Jere.* ii. 30, 31.
E tuatua aite anga te *ario* e te *wina* no to ratou ui ariki: kua kairoia ta ratou ravenga ki te au ravenga kino; tau atura ratou i te *ota* e te *vai* ra, tei tataia i te *irava* 23.
- 24 — E au ingoa matakū anake teia no te Atua. Koia oki to ratou Pu. E ingoa te *Sabaota* no tana au nuku angela. E ingoa tapu maata *Jehova*; e no tana ravenga mana i karangaia'i aia: *Tei ririnui i Iseraela*. E ariki aia no ratou. No to ratou akameameaau ra, i karangaia'i ratou e e enemi nona.
- 25 — E tatau ana i te 5 *Mose* xxviii. 63. Ko te *rima aroa* teia o te Atua. Ka akatikaia ratou e ia, e ka akatupu aia i tei tataia i nga *irava* 26, 27.

AIITE ANGA

IRAVA

28 — E tuatua teia no te openga o te aronga rave ara.
Apokalupo xxii. ; 15.

E uipa anga rikarika to ratou, e e openga mate.

PENE II.

E toru pae tuatua i roto i taua Pene nei.

I. — No te basileia o te Mesia nga irava mua ra 1—5.
Tera te tu o taua basileia ra.

i. Ka kitea to te Mesia ra *meitaki* e to te pa enua ravarai o te ao katoa i te au rā openga nei.

ii. Ka maata to te tangata nei *kite* i raro ake i to Jesu au i taua tuatau nei.

iii. Ka kore te au ravenga kino a te etene, i to te Mesia au rā ra.

iv. Ka tae mai te au ngati Juda kia Jesu.

II. — Te akakite nei te peropheta i ta ratou au ara, mei te irava 6 e te 9.

i. Ko te *akaruke* ia Jehova.

ii. Ko te *uiui* i ta ratou tuatua i te aronga *purepure a Baala*.

iii. Ko te *akaaita* i ta ratou au akono anga i ta te pa enua etene ra.

iv. Ko te *irinaki* ki te maata anga o ta ratou au apinga.

v. Ko te maani i te au taoonga tamaki ei tamaki anga.

III. — Te tu o te au ravenga matakū ta te Atua i akakoro, e rave ia ratou ra.

i. Ko te *taakaaka* i te aronga parau i rotopu ratou, *irava* 10.

ii. Ko te *akapou* i ta ratou au apinga manea e te pakari ; *mei te* 12, *e tae i te* 17.

iii. Ko te tamā ia ratou i te viivii e te akamori anga idolo ; *irava* 18.

iv. Ko te akatupu i te au mate e rutetetete ei te enua ; 19—21.

Tera te manako maata i teia tuatua ; auraka tatou e irinaki i te tangata i te tuatau tumatetenga ; e aua katoa i te apinga ; i te Atua anake ra e tikai kia irinaki, *irava* 22.

IRAVA

22 — E manga tuatua *ako aroa* teia na te Atua ia Iseraela.
Salamo cxlvi. 3. *Joba* xxvii. 3.

ISAIA.

PENE III.

E tuatau okotai te tuatua anga mai i te Pene iii. nei ma te Pene ii. e te Pene iv. katoa ra. Ko tetai pae utunga teia ta te Atua ka tuku i runga i taua enua ra ko Judea.

i. Ka mate ratou i ta te Atua apai ke anga i to ratou au irinaki anga: Koia oki, te au *toa*-te au *peropheta*—te *kai* e te au mea katoa ta ratou i irinaki ra, 1—4.

ii. Ka tupu te takinga kino ia ratou i to ratou au kopu tangata; *irava* 5.

iii. No te maata o te kino i te tupu anga e kore ei tetai tangata e tau kia riro ei tutara tika ki runga ia ratoa; 6, 7.

iv. Ka tanea ravaia to ratou oire tapu. *Mika* iii. 13.

v. Kare te Atua e akaapa kapipiti i te tangata akono ma te tangata akono kore, i te tuatau tuku anga utunga ra, 10, 11. *Salamo* cxxiii. 2. *Salamo* xi. 6.

vi. Tei runga i te *ui ariki* o te enua te maata anga o ta te Atua akaapa, no te mea, kua akariroia ratou e ia ei tiaki; e kare ratou i akono 12—15. *Isaia* ix. 16.

vii. Te akakite maira te Atua, i te openga kino o te vaine tini o taua enua ra; ko ratou i akaparau, e ko ratou i noo ponuiaau ua i te enua rave ara ra: Ka rave keia ta ratou au peu akaparau, mei tataia i te au *irava* 17—26.

Ko nga tuatua ia e *itu* e tau kia akamaaraia i taua Pene nei.

PENE IV.

Okotai rai tu tuatua i roto i teia Pene nei ma nga Pene ii. e te iii.

Tera te tuatua mua.

I.—Ko te mate maata o te enua, no te mea, kua mate te rainga o te au tane; e maata iora te tumatetenga o te au vaine i toe ki te enua ra *irava* 1.

II.—E muri ake i taua tuatau mate ra, ka tuku mai te Atua i te *Ora* no ratou. Ko te ingoa ra o taua akaora ra, ko te “*Atava o Jehova.*” Koia oki, ko Jesu Mesia.

E aite anga teia no te tu akaaka o te kopu tangata o Davida i to Jesu anau anga. Na roto rai aia i taua kopu tangata akaaka rai i tae mai ei te Mesia; e riro atura aia ei *akaora* no Iseraela, e no to te ao katoa nei.

AITE ANGA

PENE V.

III.—I tei reira tuatau, koia oki te tuatau o taua akaora ra, e ariu mai ei te tangata ki te Atua, ma te akameitakiia mai e ia ra.

IV.—E muringao i taua tuatau ra, ka noo mai te Atua i rotopu i te tangata ei tiaki e ei akapuanga; *irava 5 e te 6. Apokalupo xxi. 2, 3, 4. 2 Kori vi. 16.*

PENE V.

Kare to Iseraela i tatarara i ta ratou au ara, i akakiteia i nga Pene mua ra. No reira te Atua i akakite akaou mai ei i te mate no ratou.

E *toru* tuanga tuatua i teia Pene, e tau kia akamaaraia.

I.—Ko ta te Atua akaaite anga i tona iti-tangata ki tetai koro vine; *irava 1—7.* Tera tei akakiteia mai no taua koro ra.

Ko ta te Atua *i rave* no ratou.

i. Nana ratou i *akanoo* ki taua enua ra.

ii. Nana i *apai ke* atu te au mea i kino ei ratou.

iii. Nana ratou i akameitaki i te au meitaki nona ra.

Ko ta te Atua *i tapapa* kia tupu ia ratou. Ko te *ua meitaki*. Koia oki te akarongo iaia, ko te ariki i tana au akaue anga, ko te rave i te au akono tika e tau i tana tuatua. E kino ra ta ratou i tuku mai kiaia, koia oki tei aiteia ki te *ua kava*, akakoro iora te Atua i te akatanea i taua kainga ra.

II.—Te akakite maira te Atua i te tu o ta ratou au ara i rave ra.

i. Ko te kai kainga e te noinoi apinga. 7, 8.

Tera te utunga no taua kai kainga ra. Ka akangereia ratou i ta ratou apinga i akaputuputuia ra. 9.

Ka akapuapinga koreia e te Atua ta ratou i tanu i taua au kainga ra. 10.

ii. Ko te *kona kava*, e te au peu terekareka kanga ra; e ta to tei reira utunga. 11—17.

iii. Ko te akavaavaa i te Atua e te akakakore i tona akara anga mai ia ratou. 18, 19.

iv. Ko te akatarevake i te au akonoanga meitaki, e te akariro taua akono anga ei kino. 20.

v. Ko to ratou akanengonengo anga e te akaparau anga. 21.

III.—Te akakite maira te Atua i ta ratou *utunga*, mei te *irava 24 e tae i te 30.*

ISAIA.

PENE VI.

E tuatua rikarika anake ia.

1. Ka tupu te *tamaki* ki te *enua*. Ka aere mai to ratou au enemi ka ta ia ratou. Tera te tu o to ratou au enemi.

i. E papaki tangata no tetai enua mamao.

ii. E aronga maroiroi maata.

iii. E aronga mana.

iv. E aronga karape i te *tamaki*; Koia oki to Babulonia.

2. Ka maata te tumatetenga enua. Tera te tu o taua tumatetenga ra.

i. Ka peke ratou, mei te one pueu e peke ra.

ii. Ka pou ratou, mei te mauku e pou i te ai ra.

iii. Ka akonoia to ratou kopapa ei teita.

iv. No te *poiri o to ratou ngakau* i kore ei e tika ta ratou au ravenga.

PENE VI.

E Pene tuatua teia, no te akakiteanga matakū i to Jehova "*tapu kaka*" kia Isaia e te tuku anga mai i te tuatua matakū kiaia, kia akakite atu aia ki te ngati Juda.

I manakoia e, ko te orama *mua* teia, ta Isaia i kite, kare paa taua manako ra i tika, no te mea, kua akamata ana a Isaia i te akakite tuatua i te tuatau i te ariki ra ia Uzia, kareka teia orama nei, kua akakiteia mai ia i muringao i te matenga o Uzia, mei tei tataia mai i te *irava* 1.

Tera te mea i akakiteia'i taua orama nei ia Isaia, ko te kino o Juda, kua maata ki mua ia Jehova, no reira i akakiteia'i tona "*tapu kaka*," peneiake ko te matakū to Iseraela i ta ratou ara, e e ariu mai ki te Atua.

Kua aere atura te peropheta, kua akakite i te tangata, i tana i kite ia Jehova, kare ra te rainga o Iseraela i āriki. Kua tuatua ratou e, e tangata belasephemi a Isaia, koia i i karanga e, kua kite aia i te *tapu kaka o Jehova*, e maata rava to ratou makitakita iaia, e tae atura ki tetai tuatau, taia ia aia e ratou. I karangaia e te ngati Juda e, na te ariki ra, na Manase aia i *keke i rotopu*, e mate atura aia.

E toru tuatua maata i te Pene vi. nei.

I.—Te tuatua no te orama ta Isaia i kite ra. 1—4.

AITE ANGA

PENE VI.

i. Kua kite a Isaia ia Jehova i te noo anga i tona ngai tapu e i ki iora te iero ra i tona Kaka. 1.

ii. Kua akapiniia a Jehova e te au *angela* ma te au *seraphima*. 2.

Tera te aite anga o te ingoa "seraphima." *Ko te mura ai i te ka anga.*

iii. Kua kite te peropheta ia ratou i te akamori anga ia Jehova.

Tera te tu i ta ratou akamori anga.

Ko te *mataku* i to Jehova tapu kaka,

Ko te *akaaka* ki mua i tona aroaro,

Ko te *anoano tavaitai* i te rave anga i tana angaanga, e te akapaapaa mutu kore iaia. 3, 4.

II.—Te au mea i tupu i te peropheta i taua orama tana i kite ra. 5—7.

i. Kua tupu tona mataku ngakau koia i kite i te Atua.

ii. Kua tumatetenga aia i te mea tangata vaa viivii aia.

iii. I manako aia e, ka mate, koia i akara i tona mata i te tapu kaka o Jehova.

iv. Kua rere mai tetai seraphima kiaia, mei ko mai i te Atua.

v. Kua akatukia e ona ngutu ki te komotu ai.

E aite anga tei reira no te ririnui o te tuatua tana ka akakite ra, ma ta te Vaerua angaanga i roto iaia uaorai.

vi. Kua akakite katoaia mai te akakore anga i tana ara.

Ko te au mea tu ke teia, i tupu i te peropheta i tana akara anga i taua orama nei.

III.—Te tuatua i tukuia mai e te Atua kia Isaia, kia akakite atu aia i te tangata.

i. Ko to Iseraela akaruke angaia e te Atua kia maro ua ana. 10.

ii. Ko te roa anga o taua tuatau akaruke anga ra.

Tera te roa anga o taua tuatau ra, kia tae roa atu, ki te tanea takiri anga i te ratou enua.

E mea mataku to te Atua riri; Koai oki e mou me tu mai aia ra.

iii. Ko to te Atua akatupu akaou anga ia ratou ei iti—tangata nona. No roto rai i taua papaki tangata takere ra; mei te "*atava tupu ou*" no roto i te "*aka*" o te au rakau tipu takere ia ana. Ka pera te Atua ia ratou ka tipu aia i taua uki tangata rave ara e e akatupu i tetai papaki o to ratou *uanga*, ei iti tangata "*ruperupe nona uaorai*," *irava* 13.

ISAIA.

PENE VII.

E tuatua teia no te Mesia anake, e no te au mea e tupu i to te Mesia tuatau nei. Okotai rai tuatau i akakiteia i te peropheta ma nga Pene viii. e te ix.

Tera te mea e kimi ngata ei te manako i teia au Pene nei. ko te akataka ke ke i te au *irava* e te au *Pene*.

E ravenga ou oki te reira. Kareka i muatanga kua tata paragrapha ia te au tuatua, kare i akapeneia, kare i aka-*iravaia*.

E akataka ana tatou i te tu o te tuatua i roto i te te Pene itu nei.

E 4 tu o taua tuatua nei.

Ko te au mea i *tupu ia Judea* i te tuatau ia Ahaza ra.

Ko ta te peropheta akakite anga tuatua kia Ahaza e e kare te oire Jerusalema e riro i te tamaki.

E akairo tei akakiteia kia kite ratou e ka *tupu* te tuatua ta te Atua i tuatua maira.

Te kino te ka tupu i taua oire ra i muringao.

I.—E kimi ana i te tuatua no te au mea i tupu i te tuatau o Ahaza ra. E ariki akono anga kino aia e te akamori idolo. E manganui te au tikitiki i akatuia e ia, e pini ua ake taua enua ra.

Kua tau katoa aia etai o ana tamariki ki te ai, i te vao rakau ia Hinomera, ei akamori anga ia Moloka.

Kua akakiia Jerusalema e ia i te au peu viivii e manganui. 2 *Ariki* xvi. 2, 4. No tana ravenga kino i tukuia'i aia ki te rima o te ariki o Suria ra kia matakua aia i te tamaki, na to Suria e to Samaria. Tei Samaria oki te noo anga o to Epharaima uanga. E ingoa tuanga enua a Suria; ko "Resina" to reira ariki i taua tuatau ra; ko Damaseko tona oire papanunui. Ko "Peka" te ariki o Samaria. I [tupu ana te kino ia ratou ra i te tuatau o te ariki ko Jotama; 2 *Ariki* xv. 37, 38. E kare e mutu taua pekapeka ra, e tae ua atu ki te tuatau ia Hezekia. Ko te au aerenga katoa teia o te ariki o Suria ra; raua ko te ariki o Samaria ra, koia oki te ariki o Iseraela, e tamaki atu ia Jerusalema. Kare ra Jerusalema i rauka, kua tiakiia taua oire tapu i nooia e to Juda, e te Atua. I aere mai ana oki a Peka te ariki o Samaria, e tamaki ia Juda, i te tuatau o te ariki o Ahaza, e kua taia e ratou te au tangata, e okotai anere e rua ngauru tauasini, e openga iora, kua arataki tuikaa atura aia i te

AITE ANGA

PENE VII.

tangata no Juda ra, e 200,000 ki Samaria : ki tona oire ariki i Iseraela ra.

Kare ra to Jerusalema i eke takiri ia Peka i reira. Kua aroaia ratou e te Atua. Kua tonokia te peropheta ko Odeda, ei pati ki te ariki Samaria, kia akaora aia i taua aronga i rave tuikaia e ia.

Kua akatika atura te au tangata nunui o Samaria i ta Odeda i pati ra ; e kua akaokiia e ratou taua aronga tuikaa ra kia Jeriko. 2 *Paralei* xxviii. 5, 15.

Kua matakū oki a Ahaza i reira, kare ra aia i kimi i te Atua ei ora nona. Kua kimi ke ra aia ; kua tiki atura aia i tetai ariki maata ; koia oki te ariki o Asura, kia aere mai e tauturu mai iaia. Kare aia irinaki i te Atua, tei akaora ana iaia.

Kua aronga atura Ahaza i te au apinga oko maata e manganui, ei tutaki i taua ariki ra ; koia oki te ario e te auro no roto i te are o Jehova ra. Kare akera aia i kimi i te ora ki te Atua, 2 *Ariki* xvi. 7, 8. Kua akakite mai te peropheta kia Ahaza e kare ana e puapinga e rauka i te topiri anga atu i taua ariki ra. 2 *Ariki* xvi. 9. Koia i irinaki ki te tangata e kare e irinaki i te Atua.

II.—Kua tonokia te peropheta kia Ahaza e akakite kiaia e kare Jerusalema e riro i te tamaki.

E ako teia na te Atua iaia kia akaruke aia i te irinaki anga puapinga kore, e kia irinaki ra ki te Atua. Aere atura a Isaia e aravei atura ia Ahaza i te punavai, i tei runga pae o te oire ra, e kua akakite atura kiaia i te tuatua akamaroiroi. Kia kite aia e kare e manuia ta te ui ariki o Samaria i ta to Asura i kimi ra, *irava* 4—6.

III.—Kua akakite mai te Atua i tetai akairo nona. 10—17.

Kua na mua ana te peropheta i te akakite e, e kare Jerusalema i riro i te tamaki ; kare ra Ahaza i ki mai. Kua ki oki tona ngakau i te manako ngarangara, i te tuma-tetenga i vaiata i te tupu, kare ra aia i akara i te Atua. Kua tuatua te peropheta kiaia, e pati i te Atua i tetai akairo, kare ra e tika ia Ahaza i te pati, *irava* 12.

Kare no te matakū ia Jehova i kore ei aia e pati kua mou ra tona manako i te ariki o Asura. Kua tuku mai ra te Atua i tetai akairo, koia oki ka anau mai tetai vaine i tana tama mua ra ; kare ra taua tamaiti ra e tae ki tona pakari anga, e kino ei to Juda ma to Iseraela katoa.

IV.—Kua akakite te peropheta kia Ahaza e ka rokoia aia e te

ISAIA.

PENE VIII.

tumatetenga i taua papaki tangata ra tana e irinaki ra.
E tatau i te 2 Ariki xi. 9; xvii. 7.

PENE VIII.

Kua akakiteia ki roto i teia tuatua i te tupu anga i te au mea i tataia i roto i te Pene vii.

Koia oki to Juda riro kore anga ki te rima o to Suria, e to ratou tamanamanata angaia e to Asura, *irava* 1—8.

Te ako ra te peropheta i te tangata o Juda kia irinaki ratou kia Jehova, *irava* 9—18.

E i nga irava openga, kua akakiteia e te Atua te mate o te aronga purepure, e te au taūra atua ko tei kimi i te au atua ke.

IRAVA

1 — Kua akakite mai te Atua kia Isaia i teia orama, kia tata aia i tetai ingoa tangata ki runga i te tataanga. Kare i kitea meitakiia te tu o taua tataanga ra, me e toka, me e rakau. Ko te peni tana i tata ra, e peni kokoti toka paa, mei te toi te tu. I kite ei tatou e, kua tata *kokotiia* taua ingoa ra ki runga i te tataanga.

Ko te ingoa i akakiteia ra, e ingoa ia no tetai tamaiti a te peropheta.

2 — E manga tuatua teia i te *irava* 2 nei, no te akaipoipo anga o te peropheta i tetai vaine nana. Kua rave aia i aua nga tangata tokorua, ei kite i te tika anga i taua akaipoipo anga ra.

Ko Uria tetai, koia oki te taunga i akakiteia i te 2 *Ariki* xvi. 10.

Tera te mea i karangaia'i aia e e kite pikikaa kore aia, ko tona mata i kite i ta te peropheta i rave, e riro atura aia ei kite pikikaa kore, i tana ka akakite atu kia Ahaza.

3 — Kia anau maira taua tamaiti i tuatuaia i te *irava* 1, kua tapaia tona ingoa, e Jehova Ko, "MAHERA—SALALA—HASA—BAZA." Tera te aite anga o taua ingoa ra, ko *Mahera*, kia rave, *Salala*, apinga noni, *hasa* kia rapurapu, *baza* apinga pou no te tamaki; Tera te katoatoa anga o te aite anga o taua ingoa ra, "*Kia rapurapu, i te rave anga i te apinga noni no te tamaki;*"

Tera te mea i tapaia'i taua ingoa ki taua tamaiti ra, no te mea kare taua tamaiti ra e tae i tona pakiri anga, kare

AITE ANGA

IRAVA

PENE VIII.

oki e aere tu, ka aere mai ei te ariki o Asura ra, ka rave akapou ei i te apinga o Damaseko, e te apinga o Samaria i te tamaki ra, e e ora akera to Juda i to ratou au enemi.

6 — Kua akakiteia mai i te irava 6 i ta ratou au ara.

Kua akaruke ratou i te vai tae marie i SILOA. E puna vai a Siloa i te pae maunga ra i Ziona, e tae marie atu ei na rotopu i te enua i Juda. Kua riro e aite anga taua vai ra, no to te Atua aroa e tona takinga meitaki ia ratou. I reka-reka ana to ratou ai metua i taua meitaki o te Atua ra, i teianei ra, kua akaruke a Iseraela i tei reira, e kua inu ratou i tetai vai ke; kua akaruke ratou i te Atua, e kua irinaki ratou ki te ariki o Suria, ko tei aite ia ki te vai maata i Eupherate. E teianei, ka aere mai taua ariki ta ratou i tiki ra, e akapini i te enua, ki tana ravenga kino.

Ko te ara teia a te tangata ko te akaviivii i te au meitaki tae marie ua no ko i te Atua, e kua inangaro i te au mea papanunui e te au mea vavaria, e te au mea mana, e te au mea akarekareka ua a teianei ao: riro atura taua au mea ra, ei vai mate no ratou.

9 — E tuatua ako teia irava i te au enemi o te Atua, e ki te aronga e takinga kino i to te Atua papaki tangata. I kite orama ana te peropheta e to Asura i te aere anga mai, e akatupu i te tamaki ki to Iseraela, e teianei te akakite atu nei aia i te puapinga kore anga o ta ratou ravenga; i te na ko anga atu e, ko kotou e te pa enua mamao e, e rakei ua rai kotou ia kotou uaorai no te tamaki, kare ra ta kotou e manuia, ka akatumatetengaia ra kotou e kare kotou e mou, no te mea tei ia matou nei te Atua ra ko Jehova.

I akakite ana ra te peropheta i te tumatetenga te ka tupu i te enua; teia ra tana e irinaki ko te ingoa ta te Atua i tapa ko Emanuela, koia oki a Jesu te Mesia: "*te Atua kio tatou nei.*" Tamaki ua mai rai to Asura i to Juda kare ra to Juda e rauka: tera te mea i kore ei, no te mea, tei ia ratou te Atua ra ko Jehova. *Isaia vii. 14; Roma iii. 13.*

11 — E tuatua akamaroiroi teia na Jehova i te peropheta, e kua aruia taua tuatua ra e te mana o te Atua. Koia oki tei apiia e te ririnui o to te Atua rima. E manganui ta te au peropheta karanga anga e, tei runga ia ratou te rima o Jehova, ko taua rima ra, *ko te mana ia o te Vaerua totou i runga ia ratou.*

12 — E manga tuatua teia ei akapapa i te ngakau o to Juda. Auraka ratou e matakau i te tamaki a to Iseraela ma to Suria ra. E kotikoti kupenga oki Samaria ia Juda, kare ra

ISAIA.

IRAVA

PENE VIII.

e manuia. Te ako maira te Atua i to Juda, auraka e matakū ia ratou. E irinaki ra i te Atua e e rave i te au mea tika.

13 — Ko Jehova Sabaota ra e tikai ia ratou kia matakū e kia akono i tana akauenga. E rua o te Atua tu i akakiteia mai i te irava 14.

i. Ka riro aia ei "*akapuanga*" i te aronga e irinaki kiaia.

ii. Tera te rua, ka riro aia ei "*toka turorianga*," e ei *maunu*, e ei ereere no te tangata e māromai kiaia. Ko te Atua uarai te ka riro ei maunu e ei ereere no taua aronga māro ra; kua pera ua rai tetai aronga tangata māro, kua kino ratou i runga i ta te Atua i akakoro ei meitaki no ratou. Koia oki tei tataia i te 14, 15. E oti akera taua tuatua ra, kua akakite te peropheta ki taua "*tangata tata*" ra, e tākai ana i te tuatua, no te mea, kua oti ta te Atua akakoro ango i te akakiteia atu ki te tangata.

17 — Te akakite maira te peropheta i tana ka rave i taua tuatau kino ra; koia teia irava nei. Kareka au nei ka tatari au ia Jehova, *ka akara au iaia*.

18 — Ko nga tamariki a te peropheta, ko tana ia e akariro ei kite nona, e ka tupu te kino i to *Iseraela*, e ka tupu te ora i to Juda.

19 — E peu rai i te au enua etene katoa i te ui tuatua i te aronga purepure o te vaarua kino. E kua riro katoa a *Iseraela* i taua peu tarevake ra, kua akakoreia ra taua peu ra e te ture a te Atua. Auraka ratou e aite i te etene 3 *Mose* xx. 6.

Kua taravake ra *Iseraela*, aere ua atura ratou i te kimi i taua au tāura atua ra. Aue to te tangata kino i te maata e!

Te akakite ra te peropheta e, e ravenga neneva taua au peu ra. Eaa e tau ia *Iseraela* te tiki i te tuatua i te aronga mate; ka tau ainei ia ratou, mei te mate ra te tu, kia akakite mai kia ratou i te au mea te ka tupu a muringao. E kimi tika ra te tangata ki te Atua, ki te Atua ora ra. *Salamo* cvi. 29.

20 — No te peropheta teia tuatua, e arataki i te manako tangata ki te tuatua na te Atua, auraka te tuatua taravake a te au taura atua. *Luka* xvi. 29.

21 — E tuatua teia no te tumatetenga i te tupu anga i te maata o te te tangata kino o; ka rokoia putia e te au mate e manganui, e kare e maru okotai iti ake i te au ravenga a te au taura atua. Kia rokoia ra ratou e te au tumatetenga, ei

AITE ANGA

PENE IX.

reira ratou e makitakita i ia ratou uaorai. Ko te kino mua ia i tupu i te aronga akarongo kore me rokoia ratou e te peka-peka. Tera tetai kino, ko te kinokino ki to ratou ariki. Akaapa atu i te tangata ke ma te titiri ke i to ratou kino ki runga i te aronga ke. Ko te tu uarai teia o te aronga akarongo kore. Ko te kinokino o to ratou ngakau ki te Atua, e ko te taitoito ratou iaia. Ko te openga ia o to ratou kino; e mate atu ei. *Apoku xvi. 11.*

PENE IX.

Okotai rai tuatua i roto i te Pene ix. nei, e i te viii. E tuatua matakū tetai pae, e rekareka i tetai pae. E manga rekareka tei akakiteia mai, ei akamarama i te tuatau pōiri tumatetenga i akakiteia mai ana. Kua akakiteia te au ara a taua enua ra; e kua akakiteia mai te akaora anga i te aronga e irinaki ia Jehova. E tumatetenga tei akakiteia i te openga o te Pene viii. E manga tuatua rekareka te akakite muaia i teia. Kua akamataia te tuatua rekareka i te irava openga o te Pene viii., i te akataka anga i te enua o Zebulona e ia Naphatali ma Galalea ra, e au ngai no te tae anga mua o te au meitaki o te evangelia a te Atua. *Ka na reire mai te tupu anga o te ora e orai te enua.*

I akakiteia mai ana ki te peropheta te kino maata o taua enua ra, e i na, akara atura aia i taua orama ra e *mea ngai marama tana i kite i te iti anga mai*, mei te marama akirata. Na te pae i Joridana i Galilea ra, te iti anga mai o taua marama ra. *Mat. iv. 14.*

Kua na reira mai oki a Jesu, i te tae anga mai ki teiane i ao.

Kua kapiki te peropheta, i te aronga i noo i te pōiri ra, kia akara ratou i te marama o te Mesia i te tae anga mai. Ko taua aronga i *noo i te pōiri ra* ko te au etene ia tei noo i Galilea ra i te pae ki taatai i tana enua ra. E au enua viivii a Galilea na te ngati Juda. No reira oki a Natanaela i ui ei e, ka tae mai ainei te meitaki mei Galilea ra, e ka tupu ainei te peropheta i Galilea ra. Te akakite mamao maira te peropheta kia ratou e, ka taea ratou, te ngati Juda, e taua marama ra, e ka na Galilea mai te tae anga mai o taua marama kia ratou ra.

E puke irava no te tupu anga o te meitaki o to Jesu au mei te i.—iv.

ISAIA.

IRAVA

PENE IX.

1 — *Te aronga i aere ua na te pōiri ra.* Ko to Galilea i o te etene i tuatuaia ra tei oti i te akakiteia i te irava openga. Pene viii. E *ngai pōiri* to ratou no te mea, e mamao to ratou enua ia Jerusalema, e kare o ratou iero, kare e apii, e e *ngai nooia* e te etene. E tuatua tau no te au enua etene e vai nei i roto i *te kite kore i te tuatua a te Atua.*

Kua akara ia i te mārāma maata. E tuatua aite anga te mārāma no te *kite* e te *rekareka* e te *ora*, kua tau tikai ia Jesu Mesia. Koia taua mārāma ra i kite ei te etene i te ora e te rekareka. Mei ia Galilea i tapokiia ana i te *maru mate* e i muringao, kua *itiia mai e te Mārāma*, ka akapera katoaia te au enua etene i te rā e akakiteia i te evangelia a Jesu ia ratou. No Nazareta i Galilea a Jesu. *Joane* i. 46; *Joane* vii. 52; *Mataio* iv. 13—16; *Mareko* xvi. 7; *Mataio* iv. 16; *Epesia* v. 9.

2 — *Kua akamaataia* e te Atua te tangata i riro mai i te mārāma o to te Mesia basileia. Kua manganui ua atura to te pa enua i itiiā e tana mārāma. Kare taua au enua tapokiia e te *maru mate* i kite ana i te *rekareka*, i teianei, kua tau to ratou rekareka i te aronga.

i. *I kokoti i te Mou.* E tuatau rekareka te Mou. *Deu.* xii. 7; xiv. 22, 26.

ii. I te aronga i autu i te tamaki e kua *tua i te apinga Noni.* *Au Akava* v. 30; 1 *Sam.* xxx. 16. Ka pera te rekareka o te au enua i to ratou iti angaia e te Mārāma o te evangelia a Jesu. *Isaia* xxix. 19; lxi. 7.

3 — *Ko te zugo o tana apaiinga.* E tuatua no te ravenga takinga kino—te au ravenga akateiaa i te kopapa tangata. *Levi.* xxvi. 13; *Deu.* xxviii. 48; 1 *Ariki* xii. 4; *Isaia* xlvii. 6.

Kua aatiia e Jehova te zugo o te etene e kua ora akenei ratou mei to Iseraela i ora i te takinga-kino o Midiana i mua-tangana ra. *Au Akava* vii. 8, 21; *Gal.* v. 1; *Joane* viii. 32, 36.

E manganui te au zugo tapeka i runga i te tangata kite kore ia Jesu. Ta te diabolō: ta te ara: ta te tangata: Ka aatiia anake ia ra i te rā i riro mai ei ratou i roto i te mārāma o te evangelia.

4 — *I riro ei*, kia tae mai te Mesia, te au taoonga tamaki. Mei te *tamaka* e te au *kakau* katoa o te au nuku toa ra, e riro anake ia i te *akapouia* ra, mei te mea *kua pou i te ai.*

E *ngai tuatua* no te kore takiri anga o te au taoonga tamaki i te au nuingangare o Jesu Mesia. Ka ope anake ia te au

AITE ANGA

IRAVA

PENE IX.

enemi o te Ekalesia i te taia ia mei ia Senakariba ra. *Sal.* xlvi. 9, 10; *Ezekiela* xxxix. 9; *Zacharia* ii. 10.

5 — E tuatua no Jesu i nga irava 5, 6. Akakite mamaoia mai kia kitea tona tu Atua e tona tu tangata.

i. Tona tu tangata.

Kua *anau* mai tetai *Tama na tatou*.

Tika atura ta Jehova i tuatua maira ia *Adamu*. *Gen.* iii. 15; *Phi.* ii. 7. E mea aronga uaia maira, no to te Medua aroa ua ia tatou te tangata. *Angaanga* iv. 12; *Ephe.* i. 22; *Joane* iii. 16; *Joane* xvii. 4.

Ka tapaia tona ingoa ia Umere. E mea umere tona anau anga mai *Mat.* i. E mea umere tana au angaanga semeio i rave ra, e tana au tuatua i apii mai ra. E ingoa tau no.

Tona tu kopapa—tona tu aereunga, tona openga—tona tu akaou anga mei te mate mai, tona riro anga i runga i te rangi e au Mea *Umere* anake ia.

Tumu korero. Nana i akakite mai ta te Atua tuatua i to teianei ao. Ko ia ta te Atua *Karere* i tonokia mai e tutu aere i te ora i te tangata. *Maseli* iii. 6, 7—12. I riro mai oki te *Logo* ei tangata. *Ariki no te au*. E ingoa no to te Mesia tutara anga i runga i to te ao katoa nei. Te Ariki o te au Ariki *Maseli* viii. 15, 16; *Phi.* ii. E maru tona au. *Sal.* lxxii. 6, 7.

ii. Tona pae Atua.

Koia te Atua Mana. *Mataio* i. 23; *Joane* i. 14; 1 *Timo.* iii. 13; *Ebera* i. 8.

Te Medua no te tuatau mutu kore. Koia te *Medua*, te *Tumu* o te au tuatau. Ou te enua e te rangi i angaia'i i vai ana aia *Maseli* viii. Mei tuatatau mai, kare ana e muatanga ana anga, e koia rai te *Tumu* te *Metua* no te au tuatau tei ka tukua mai e no te au mea i angaia e ia ra. E tuatatau mutu kore tona baseleia. *Joane* viii. 58; *Colo.* i. 17; *Ebera* i. 10, 11; *Apoku* xvii. 18. Kia rekareka tatou, ko tatou i kite i te tupu anga o teia tuatua meitaki. E kau-raro tatou iaia e tikai kia riro tatou i te kapitiia i tona pae. *Colosa* i. 13, 20.

6 — *Kare e mutu*. *Dan.* ii. 14; 1 *Kori* xv. 25.

E uanga te Mesia no *David*a i te akono anga tino nei. Kimi i te au tui tangata no to *David*a kopu. *Mataio* i.; *Luka* ii. 4.

i. Kua akakite mamaoia mai e ka peraia to *David*a uanga Tapu. Kiaia e tupu ei te au tuatua koreromutu ta te Atua i akakite ia *David*a no tona Baseleia. 2 *Au Ariki* viii. 25;

ISAIA.

IRAVA

PENE IX.

2 *Sam.* vii. 12, 13; *Sal.* cxxxii. 11. E au *tuatua-tau* e te tuatua-tika tona; kare e manuia te au ravenga a te au ariki parau takinga-kino i teiane i ao.

7 — ii. *Na te Maroiroi o Jehova i rave.* E tuatua taputou teia na te Atua i tona iti-tangata, kia kore e ekoko to ratou manako. Ka mou rai tana Ekalesia e tuatau ua atu. 2 *Au Ariki* xix. 31; *Isaia* xxxvii. 32.

Ko te akamataanga teia no tetai tuatua ke. No te kopu o Juda te rai o te tuatua i te Pene mua ra. No Iseraela ra teia e tae ua atu i te irava 11, Pene x. *No Iseraela.* Koia oki nga kopu e *ino ngauru* tei takake ia Juda i te mavete anga ia Reoboama. E tuatua *tonokia* kia ratou, kia kite ratou i *ta ratou ara*, e te *Utunga a ta ratou ara*.

I. Kimi ana i ta ratou ara i rave ra.

i. Ko te ngakau parau. 9.

E ingoa Epheraima no tetai tamaiti o Josepha, e kua riro a muringao e ingoa no te katoatoa anga o Iseraela. Pene vii. 2. Ko *Samaria* to ratou oire maata. Tei reira te noo anga o to ratou ui Ariki.

9 — Ko te *ngakau* te tumu o te parau e te tuatua akateitei i te irava 9. *Kua ngaoro* te au patu o to ratou oire ki raro: kua kino i te ravenga a to ratou au enemi. Kare ra ratou e taitaia i ta ratou ara, kare e taakaaka ia ratou, e e kimi ia Jehova te ora. Kua akangakau parau ra, ma te karanga e *toka tarai ta tatou e patu*.

Kua tipuia te sukamino. E ingoa rakau tupu maata te sukamino i to ratou enua. Kua tipuia ra e te au enemi tamaki i to ratou au oire—e te akatoatoa nei ratou i te na ko anga e *e tanu ra tatou i te arezi*. 1 *Ariki* x. 27. E tuatua akatoatoa na ratou e te kino. E akairo mate taua tu ngakau ra me rokoia tatou e te tumetetenga. Tera te rua e ratou ara.

ii. Ko te akatitima i te Atua e te akarongo i ta te au Perophata pikikaa tuatua. 12—15.

12 — *Kua papaia* ratou e te Atua, mei te metua i papa i tana au tamariki taravake, kare ra ratou i *anga mai kiaia*. Pene i. 9.

Na te au arataki pikikaa i akakite i te tuatua taravake ia ratou. Pene iii. 12. E kua rekareka ratou i te āriki i taua tuatua pikikaa ra, no te mea, kare to ratou ngakau e piri i te Atua. *Jeremia* v. 3; *Hosea* vii. 10.

II.—Ta ratou utunga ta Jehova i tuku i runga ia ratou ra.

i. Kua tonono mai te Atua to te enua etene nunui e tamaki ia ratou. 10, e te 11.

AITE ANGA

IRAVA

PENE X.

10 — *Rezina*. Ko te Ariki no Suria. Pene vii. 11.

11 — *To Arama*. Tei kapiti katoa i to Suria e ta i to Iseraela.

E te au Philisiti. E au enemi taito ratou no Iseraela.
Au Akava xiii. xiv.

Ko tetai pae ia a ta ratou utunga, kare ra e ope. *Kare to te Atua riri i anga ke ia ratou*. Te akatika ua maira i tona rima e pāpā ia ratou.

Tera te rua o ta ratou Utunga.

ii. Ka rave ke atu te Atua i to ratou ariki, to ratou au toa, e ta ratou au apii. 13—16.

13 — Mei te *Upoko* o te enua e tae ua atu i te tangata rikiriki. Mei te Metua e tae ua atu i te aronga ou. E ope anake i te tipu keia e ia. *Deu.* xxviii. 13, 14. Tera te toru.

iii. Ko te akatanea anga o te enua i te ai o to te Atua riri. 17—20.

E puke irava rikarika no ta te Atua tuku anga utunga i te aronga rave maro i te rave ara. *Isaia* viii. 22; *Mika* vii. 2, 6; *Lev.* xxvi. 26; *Jerimia* xix. 9.

E ae oki aia tei maro ia Jehova e tei kore e kauraro ia Jesu Mesia, tei akakiteia mai tona meitaki i nga irava mua o teianei pene.

PENE X.

E rua pae tuatua i roto i teia pene.

I.—Ta Iseraela au ara i rave e ta ratou utunga. 1—4.

II.—No te Kaitamaki a to Senakeriba ia Juda e to ratou mate viviki.

IRAVA

1 — *E ae*; e mate oki, to te au kavana e to te au tangata tutara enua ko te *akatu i te au ture kino* tei akatupu i te au ravenga *takinga-kino* i te tangata i to ratou enua ra. *Sal.* xciv. 20; *lviii.* 2; *xciv.* 20; *Isaia* i. 10.

2 — Ko te tu o te au ravenga tika kore tei akakiteia mai i taua irava nei, ta te au akava i rave ra. Kare ratou i akono i te tika i ta ratou kimi anga i te tuatua a te *tangata riki-riki*—e ta te *vaine takaua*, e ta te *matiroeroe*. E au mea riri anake na te Atua taua au mea ra. *Isaia* xxix. 21. *Maseli* xxvii. 6.

3 — I. To ratou mate. E rokoia te aronga takinga kino i te mate. Ka atoroia mai te akono anga tika kore a te

ISAIA.

IRAVA

PENE X.

aronga tutara i te au akonoango enua, mei ta te ui kavana ravenga kino i rokoia mai e te mate, mei te *ngai mamao mai* koia oki, mei Asura, e Madai e mei Babulonia oki. *Hosea* ix. 7; *Apoku* vi. 17; *Jobu* xxxi. 14; *Maseli* i. 27.

II.—Ta ratou ravenga kore, mei rokoia'i e taua mate ra.

i. Kare a ratou puapinga i te au apinga. Eiea e vaoo ei *te apinga a to kotou au tangata nunui?* *Sal.* xlix. 17; *Hosea* ix. 2.

ii. Kare o ratou akapuanga e ora'i, e kare e rima tauturu ia ratou kia tae i taua ra ra. *E oro kotou kiaia?* *Luka* xix. 14.

iii. Te ui mamao mai te Atua ia ratou, *e akapeea?* Kia akamaara e kia tataraara e kia kimi mamao i te ora no ratou.

4—E tuatua no te tae anga o to ratou mate. Eiea ratou e pipini ei kia kore to ratou au tangata nunui e riro ei tuikaa na to ratou au enemi? Kua tupu taua tuatua nei. 2 *Ariki* xv. xvi.

Kare ra tona riri i anga ke ia ratou, te vai ra tetai au tuku anga utunga. No Iseraela taua au irava nei, 1—4. E tau rai oki no te au tangata katoa e rave i te kino i te au enua roarai.

5—E tuatua ke teia. E tuatua totou, No SENAKERIBA. Kua karangaia e ko te etu ia o to Arama.

Te rakau o toku nei riri e! I aite ana to Asura i te rakau pāpā i roto i to te Atua rima, i pāpā atu ei aia ia Iseraela no ta ratou ara. E teianei, kua waitata te mate i te iri anga i runga ia ratou uaorai e kore atura ratou.

6—E tavini rave angaanga ratou no Jehova. Nana ratou i akaunga atu e tamaki i te *enua pikikaa*, koia oki Judea. *Isaia* xix. 17. *Tei ririia e te Atua.* *Jeremia* xxxiv. 22. *Zakaria* x. 5.

7—*Kare ra aia*, Senakeriba, i manako ana e tavini aia no Jehova. No roto i tona uaorai akakoroanga ngakau kino, i tupu ei tona manako. Ko tona uaorai anoano kino tana i akakoro e akatupu, i aru ei aia, e i ta ei aia i au enua, kare e iti. *Sal.* lxxvi. 10. *Mika* iv. 12.

Kite ei tatou i taua tuatua nei e.

i. I vaoo uaia, e te Atua te aronga maro i te rave kino, kia rave ua ana i ta to ratou ngakau i anoano ra.

ii. Ko te Atua ra tei tutara i runga ia ratou. Tei tona rima te tavaa. 2 *Au Ariki* xix. 28; *Isaia* xxxvii. 29.

iii. E mana to te Atua, e tika iaia kia akariro te takinga-kino a tona au enemi, ei akatupu i tana uaorai akakoroanga.

iv. E akautungaia e Jehova, te ravenga kino a te aronga kino, i runga ia ratou uaorai.

AITE ANGA

IRAVA

PENE X.

8 — E tuatua akanengonengo teia na te Ariki Asura. E au ariki anake tona au Rangatira vaeau i raro iaia. E ui ariki paa no te pa enua i rauka iaia i te tamaki ra. 2 *Au Ariki* xviii. 24.

9 — E au oire nunui teia, e te papanunui, i rauka i to Asura i te tamaki.

Kalano. Tei Sinara tona turanga Na Nimeroda i akatu i taito ra. *Gen.* x. 10.

Karekemisa. Tei te pae vai maata i Eupharata tona vairanga.

Hamata. Tei te tuanga o Kanana tona turanga, i te pae tokerau. *Gen.* x. 18; 2 *Au Ariki* xvii. 14.

Tei vai nei taua oire i teianei e oire maata ia. Kua pae te 30,000 tangata i reira.

Arepada. E oire rai no Asura. 2 *Au Ariki* xviii. 34.

Damaseko, e oire maata i Turia.

Samaria. Ko te oire ariki ia i Iseraela. Kua ope taua au oire ra i te riro mai iaia i te tamaki. E teianei te akakoro nei aia, kia rauka katoa iaia te oire tapu o Jehova; koia oki e Jerusalema, ko tana ia anoano.

10, 11 — E au basileia etene anake aua nga enua i pou iaia.

Te akavaavaa nei aiā Jehova, i roto i aua nga irava nei, mei te mea e, okotai tona tu e to te au idolo akatikiiā i o te etene.

12 — Te akakite nei te Atua i tana i akakoro e rave i taua ariki ra. *Ko te tutaki* i tona *ngakau parau* e tona *mata nengonengo ra.* Kare ra te Atua e rapurapu ana. Kua vaooia ana tana ariki kia akatupu i tana, koia oki te tamanamanata i to Iseraela e to Juda. Kia oti to ratou pāpā angaia e taua ariki ra, ei reira aia e tutaki naia'i. 2 *Au Ariki* xix. 31; *Jer.* l. 19.

13 — E tuatua akatietie teia na te ariki Asura, e e tau oki i te akanengonengo anga o te tangata paieti kore.

E toru apinga tana i akakoro e rave.

i. Ko te au *kainga* o Juda.

ii. Ko te au apinga akaputupuia i roto i te oire tapu.

iii. Ko te au tangata ei akiree nona.

E toru ona irinaki anga nengonengo.

(i.) Ko te ririnui o tona uaorai *rīma.*

(ii.) Ko te karape e te pakari o tona uaorai ngakau.

(iii.) Ko te manomanoanga o tona au tangata toa. *Isaia*

xxxvii. 24.

14 — No te ngakau parau i akaaite ei aia a Jerusalema, i te

ISAIA.

IRAVA

PENE X.

koanga manu i kitea e ia. E rauka ngoie iaia i tona manoko anga te au apinga, e te au tangata i te oire i Jerusalema, mei te au uâ i rauka ngoie i te koanga manu, me aere ke te tinana. *Jobu xxxi. 25.* Maara oki aia e no te maata o to te pa enua iaia e, i *kore ratou e ki atu kiaia* ra.

15 — Na Jehova taua irava nei i ui mai; kia taakamaia te nengonengo anga o taua ariki ra. *Ko te tapae* e te *kéké* e puke aite anga nona. E puke apinga matakū rai, kare ua ra o raua mauna, mari ra i te rima o te taunga e oti ei ta raua angaanga. E kia oti ta te taunga ra angaanga, ka kopae ua ia aua nga apinga ra ma te mana kore. Koia rai oki taua ariki ra—ei apinga rave angaanga aia i roto i to te Atua rima. Auraka tika e akatietie.

16 — Ta Jehova akakoro anga tei akakiteia i teia irava nei. Ka apai mai te Atua i te *ikoke*, koia te mamae, te ngere, e te mate i runga i te *aronga poria* no Senakeriba. Koia oki te aronga tangata nunui nona ra, e te aronga apinga maata e te mekameka ra.

Ka tutungi katoa ia i tetai ai i raro ake it aua au enemi ra. *Mika vi. 10; Salamo cvi. 15.*

Kua tupu rai ia ratou. *Akara i te 2 Au Ariki xviii. 38.*

E 185,000 o ratou tangata tei taia ia i taua po okotai ra.

17 — Ko te *Marama o Iseraela* e iungoa ia no Jehova. *Ezekiela v. 2; Deut. iv. 24; Isaia xlv. 16; Deut. ix. 2; Ebera xii. 29.*

Tei *Tapu nona*; no Iseraela. Koia oki a Jehova e riro aia ei ai e ta'u rava i *taua rakau taratara* e te *tataramoa*. Koia oki taua au enemi nona ra. Mei te rakau taratara e pou i te ai, ka pera to ratou akapouangaia i te rā e ka mai ei tona riri i runga ia ratou. *Isaia ix. 18; Isaia xxvii. 4, 36.*

18 — Kua akaaiteia te au nuku toa tamaki o Asura i te maata e te manea o te rakau tini o te vaorakau ra. *2 Au Ariki xix. 23.* Kare ra e mou taua manea ra. Ka pou anake. Te *kopapa* e te *Vaerua*. To ratou maroiroi ka pou katoa ia, e aite atura ratou i te tangata maki roroeia ra.

19 — I manomano kore ana to taua enua tangata e to ratou katoa au nuku toa i taito, kare e ope kia tatau. I tau ana to ratou rainga i te maata anga, e te manea i te rakau tini i te maunga ra ko Lebanona. E teianei ra, kua pou te maata anga o taua au rakau ra. E iti ua te toe nei. Kua pera te toko-iti anga o te tangata i ora i te po i mate ei te nuku o Senakariba. No te iti i tuatuaia e *e ope ua ake i tetai tamaiti iti kia tata.*

AITE ANGA

IRAVA

PENE X.

20 — I taravake ana to Iseraela, ko ratou i irinaki i to Asura, 2 *Ariki* xvi. 10, ei tauturu ia ratou i te tuatau i aere mai ei to ratou au enemi e tamaki ia ratou. Kare i irinaki i te Atua ei akaora no ratou. I teiane, kua riro taua irinaki anga e tamanamanata ia ratou. Kite ei tatou e.

i. Kare e tika i to te Atua iti-tangata kia ta-okotai ta ratou akono anga i ta te au tangata akarongo kore. *Roma* xii.; 1 *Kori* vi.

ii. Ka riro te tangata akarongo kore i te akamamae i te tangata akarongo, me kapiti ua aia kiaia ra. *Solomona* raua ko *Jehosaphata*.

iii. E riro te mamae o ta te Atua pāpā ia tatou ei meitaki, me oki tatou i te Atua ma te ngakau paruparu, e te akaaka, e te irinaki tamou i te kiaia. 2 *Au Ariki* xvi. 7.

21 — E oki mai to Iseraela mei roto i to ratou au mate. E akaruke ratou te au peu idolo, ta ratou i mātau ana i te rave. *Isaia* vi. 13; lxxv. 8, 9.

22 — Kua kite tatou i taua irava nei.

i. To ratou maata anga: Mei te one taatai. *Gen.* xxii. 17; xli. 49.

ii. E ravenga tuatua tika ta te Atua, i tana tuku anga utunga. E mea tapu tana ture; kare e tika iaia kia akakore i te utunga a te aronga rave ara ra. No reira.

iii. I pou ei te rainga o to ratou enua e e toenga ua te ka oki mai. Kua maringi ua te ravenga tuatua-tika i te tutaki anga i ta ratou ara. *Isaia* vi. 13; xxviii. 22.

23 — Kare e akakore anga i ta te Atua, ta Jehova e akakoro kia tupu. Ka rave akaotia ta te utunga ka rave i rotopu i taua enua katoa ra.

24 — E tuatua akapumaana teia i to te Atua iti-tangata tikai. Auraka e matakū i ta taua enemi ka akatupu. E tangata ua ratou.

i. E mea maata ta to Aiphiti au pāpā anga ia ratou i mua-tangana.

ii. Ka pera ra ta to Asura ravenga takinga-kino ia ratou.

iii. E roa poto akera, kua mate ra to Aiphiti i ta te Atua ravenga.

iv. Ka pera rai ta te Atua tamate anga i to Asura; irava 25.

E tau teia tuatua nei ei irinaki anga no te Ekalesia i te au tuatau takinga-kino roara.

26 — E rua a ta Jehova ravenga mana i akakiteia i taua irava nei.

ISAIA.

IRAVA

PENE X.

- i. Ko to Aiphiti tainga anga ia i te Tai-muramura.
 ii. Ko to *Midiana Tainga* anga ia i te *Mato ra ki Oreba*. Tatau i te au *Kavana* vii. 25. Ka perā Jehova i te apai anga i *tetai ta* i runga i tona au enemi roarai. *Exodo* xiv. 26.
- 27 — Kua teiaa to te Atua iti-tangata i te ravenga takinga-kino a to Asura. Ko *tana apainga* ra tei ka apai keia e Jehova—e nana rai e tātara te zugo tapeka a te au enemi i runga i to ratou kaki ra.
 i. E aronga takinga-kinoia to te Atua iti mei taito mai.
 ii. Kare ra to ratou au mate e ngaro iaia.
 iii. I te tuatau e tau ei, ka akaora aia ia ratou.
No te akatainuanga i akakoreia to ratou zugo. E aite anga te tainu anga no to te Atua iti-tangata. E aronga akatakaiā ratou nona. E aronga ikiia. E aronga tapu ratou i nooia e te Vaerua Tapu. *Sal.* cv. 15; *Dan.* ix. 24; *1 Joane* ii. 20.
- 28 — *Tei Aiata* aia, Senakeriba, kua akaruke tona enua, te aere mai nei aia i Jerusalema. *Josua* vii. 2.
 Kua topa iaia *Migirona*. *1 Sam.* xiv. 2.
 Kua vaioia e ia te rai o tana apinga e te au taoonga i te oire ko *Mikemase* i te tapare i o Epheraima. *Ezera* ii. 27.
- 29 — *Kua topa ia ratou te ngai o iti* i te vai Joridana. *1 Sam.* xiv. 4, 5. Kua tae akera ratou ki *Gibeā* i te tapare o Beneamina. *1 Au Ariki* xv. 22. *Kua moe oki ki reira*. Riro atura te rongō ki *Rama*, e ono ua maile mei te oire Tapu ko Jerusalama.
Kua raungara to Rama e kua *ati* te tangata i noo i Gibeā o Saula. *1 Sam.* xi. 4. Aue tou e! na te Peropheta, Aue tou e! No ta mate i vaitata i aue aia.
- 30 — Akateitei to reo te *tamaine*, Koia oki te oirè manea ko *Galima*. *1 Sam.* xxv. 44. Te kapiki nei te peropheta i nga oire i vaitata ia Jerusalama kia akarongo mai.
- 31 — Kua tae mai oki te au nuku toa ki *Mademena*, kua ati to te vila to *Gebima* i te matakū, e kare e roa, kua tae ratou i runga i te au manga o *Noba*. *1 Sam.* xxi. 1—6. Te akara mai nei te enemi nengonengo i te oire manea ko *Jerusalema te rūrū ra i tona rima*, ma te taitoito e te akavaavaa atu nei aia i te oire Tapu, ma te maara e, kare e roa ia ka ope anake i te takitumuia e ia.
 Ko te tu teia o ta te Peropheta akakite mamaoanga mai, i to Sanakeriba aere anga mai e tamaki ia Jerusalema.
- 33 — I na! e akara tatou kia kite i te ora ā Jehova. Ko taua

AITE ANGA

PENE XI.

mangamanga akaparau ra, *kua tipuia* e te Atua, e kore atura te *aruru* o tana tuatua akanengonengo ra. E tona aronga Toa *roroa* akateitei ra, kua ope anake i te *taakaakaia*. Mei te vaorakau e pou i te tipupuia i te *toki*, kua pera te akatarava aere angaia ki raro, o te au nuku o Senakeriba i te *rīma maroro* o tei Tapu i Ziona.

PENE XI.

E Pene tuatua teia no to te Mesia tae anga mai i teianei ao, e te au meitaki te ka tupu iaia ra.

IRAVA

1 — E tuatua totou no te Mesia. *E tupu ou aia no roto i te tumu o Jese*. I aite ana te uanga o Jese i te rakau maata ruperupe ra, i to ratou tutara anga i runga ia Juda. I te tuatau ra i tae mai ei te Mesia kua aite ia i te rakau tipuia, ko te *Tumu* ua te toe i raro i te one. *Anga* xiii. 23.

Ko Jesu tana *Uri* tei tupu i te *aka* o taua uanga o Jese. E tuatua no to Mesia pae tangata. *Isaia* liii. 2; *Jer.* xxxiii. 15.

2 — Ko te au meitaki teia i orongaia mai ia Jesu. Tona pae tangata nooia i te pae Atua. *Akara Joane* iii. 34; *Kolosa* i. 29.

Ei runga iaia te *Vaerua o Jehovah*. *Deu.* xviii. 15.

Vaerua pakari e te *karape*. *Joane* i. 11.

Vaerua ako e te *mana*. *Isaia* ix. 7.

Vaerua kite e te *mataku*. *Masale*. iii. 13.

Ko to te Mesia ia tu, ka tae mai ei aia i teianei ao. *Kolosa* i. 29; *Ephe.* iv. 11—13; *Roma* xii. 5, 6, 7, 8.

3 — E taoonga *akava* ta te Mesia. *Mat.* xxv. 31; 2 *Kori* v. 10. Kare ra aia e vare i te tu o te tangata e *akara uaia i te mata* e i te tu *tuatua ta te vaa ua i tuatua mai*. Ko roto ka akaraia e ia, e e mea tika-tikai anake tana akataka anga utunga.

4 — Kimi i te *Salamo* lxxii. 4. Ka akatika aia i ta te *maru* e te *akaaka* to ratou ngakau. *Mat.* v. 3. Ka tamateia ra te *tangata kino* e te *rakau o tona vaa* e te *a'o e tona vaa*. E puke aite anga no te mana e te ririnui o tana tuatua. *Isaia* xlix. 2; *Sal.* ii. 9—12; *Ebera* iv. 12; *Apoku* ii. 27.

5 — E mea tika-tikai anake to Jesu au aerenga e e mea tau tana au akanoanga. Ko te *pikikaa-kore* e te *tuatua-tika*, tona ia *ruru manava* e tona ia *tatau taukopu*. E puke aite

ISAIA.

IRAVA

PENE XI.

anga tau. Kia rave katoa tatou e tikai. Kia tika ta tatou au akono anga kopapa nei, e kia tau to tatou au aerenga i te pikikaa kore. *Isaia* lxi. 10; *Apoku* xix. 8.

6—Ko teia irava e tae i te 10 e tuatua arite anga ia no te au meitaki tei tupu i te pa enua i raro ake i to te Mesia au.

E rua tu puaka akakiteia. E taae manava-kino tetai pae. Koia oki te *luko*, te *nemena* e te *liona* ou. E maru tetai pae, Koia oki te *mamae*, te *bovi* e te *kafa*. Kare aua nga pae puaka e tau kia kapitiiia i te nooanga okatai. Ka kakati tetai i tetai, ka ta, e ka pou. Ko te tu ia o to te pa enua etene noo enemi anga tetai i tetai. I to te Mesia ra au e akatukeia'i te ngakau o te tangata i te angaanga a tona Vaerua Tapu e kore atura te tu taae, e te ravenga kanga. *Isaia* ii. 4; lxxv. 25. Ka ki te pa enua i te au, te maru, te au peu manea, kare te tamariki mea-ngiti e matakau mei tei te tuatau etene ra.

7—Kare te *bovi* e te *daba* i au ana me aravei i te vairanga o te tu taae, e teiane ra, kua au, kua *kai kai* i te ngai okotai, e ngai moe anga okotai ta raua anauanga. Kua akaruke te *liona* te kai tana i mātau ana i te kai, koia te kiko puaka e te tangata, kua kai maru aia i te *ngangaere mei te bovi* ra.

E tuatua aiteanga tau tikai no te kore anga o to te tangata tu kino, mei riro mai aia ei tangata no te Atua. Ka akangaropoina aia i tana i mātau ana i te rave, e i na, kua riro te au mea, e mea ou.

8—E *manu nio kavangu te Asepi*, ka mate te tangata me tu iaia. E manu nio kava katoa te *Nepho*; mei te *Ophi* tona tu. Kare e tau i te tangata kia rave atu ia raua. Kua akakoreia ra taua tu kino ra, e kare te tamaiti e kino me aere aia e kangakanga rekareka i to raua pae. Okotai rai aiteanga o taua irava nei mei tei nga irava 6 e te 7.

9—E toru tuatua i roto i taua irava nei.

I. Te meitaki maata i tupu i te tangata, i to te Mesia tuatau. *Kare ratou e kanga, kare e ta.*

II. Te ngai i rauka'i taua au meitaki ra. *I to Jehova maunga tapu.* Koia oki tana *Ekalesia*. *Isaia* ii. 1—4.

III. Te ravenga e tupu ei taua meitaki i te pa enua katoa ra. *Kia ki te au enua i te kite ia Jehova*; te kite iaia, te Atua mou; te kite ia Jesu tana tamaiti. Kia tae tana tuatua i te pa enua katoa e kia arikiia ra. *Ebera* viii. 11; *Sal.* lvii. 11.

10—*Taua rū* ra. To Jesu au nei. *Taua aka o Jese.* Ko

AITE ANGA

IRAVA

PENE XI.

Jesu rai. Ka *akatuia aia* i te ngai teitei e i te ngai uipaanga, mei te *reva* e akatuia ra, kia *akara* to te pa enua kiaia, ei ora no ratou.

Kia *kimi* te tangata kiaia ma te akaruke i te au idolo.

Kua akapera ia oki Jesu i tona matenga. *Joane* xii. 32; *Roma* xv. 10.

E kaka marie to Jesu *akaangaro* i anga.

i. Tana Ekalesia nooia e ia.

ii. Te Ngakau tangata nooia e ia.

iii. Te au Enuu akarongo nooia e ia. *Num.* x. 33; *Mat.* xi. 28—30.

11 — E tuatua rekareka teia no ta te Atua akakoroanga e e akaora i tona *iti-tangata*. Koia oki te *toenga* o te ngati Juda i akapueurikiriki keia i te pa enua i tuatuaia i taua irava nei. *Kia tae i taua rā* ra e riro ia Jesu te au, e *akatika akaou* ei ā Jehova i tona rima e akaora ia ratou. E manga-nui to Jehova akatikaanga i tona rima i te akaora anga ia Iseraela. I te tuatau ia *Mose*, e ia *Josua*, e ia *Gediona*, e ia, *Japheta* e ia *Samasona* e i te tuatau i tuikaa'i ratou i *Babulonia*. E teiane akapera *akaou* te Atua i te arataki anga mai ia ratou kia Jesu. *Roma* xi. 1, 2, 15, 16, 23, 31; *Anga* ii. 8—11.

12 — *E akatuia tetai reva*. Ko te Mesia rai. Noai taua reva? *No te pa enua etene*. e *No Iseraela*, nga kopu e tino ngauru i ngaro takere i te etene. *No to Juda*. Koia oki te ngati Juda e vai mai nei i te au enua katoa i te *itinga* o te rā, i te *opunga*, i *apatonga* e i *apatokerau* ra. Ka akara ratou i ta ratou i ko ra.

13 — I ke ana to Iseraela e to Juda; i te ravenga aroa ra a Jesu, e riro ei raua ei okotai. *Jer.* iii. 18; *Ezek.* xxvii. 17; *Hosea* i. 11.

E au tana e akatupu. Ka kore te mea i ememi ei ra. *Luka* ii. 14; *Ephe.* ii. 14—16.

14 — E puke enua enemi te *Philiseti* e to *Edoma* e to *Moabi* ma to Amona ia Iseraela. I akatupu putuputu ana ratou i te tamaki i to te Atua *iti-tangata* muatangana. Kia tae ra i te tuatau i tuatuaia nei, ka upokotu to Iseraela i to ratou au enemi roarai. Ka riro katoa mai taua au ngati Juda ra, i te tuturu mai i te ekalesia i te rave anga i te angaanga a te Atua i te pa enua katoa ra. *Dan.* ii. 41; *Isaia* ix. 14.

15 — *Te arero i te tai Aiphiti*. Koia oki te tai muramura tei arai i to Iseraela, i to ratou aerenga i Kanama. I akaaiteia i te *arero* no te roroa kokota o taua ngai tai, i te tae anga

ISAIA.

IRAVA

PENE XII.

i roto roa i te enua ra. Kua riro taua tai ra ei arite anga no te au mea i araiia'i te tupu anga o te tuatua na te Atua. Ka ope anake ra taua au arai i te akapouia e te mana o te Atua. Mei ia Iseraela i aere na raro i te tai i muatangana, e rutu akera ratou ia Pharao ma, ka pera katoa to te Atua iti-tangata i te au tuatau katoa i te akavi anga i to ratou au enemi roarai.

Na te Atua ratou e tupae. E tavini nona te matangi, te tai, te au mea i te rangi, te au mea i te enua, e ka riro anake taua au mea ra ei akatupu i to te Atua anoano, i te rā i akakoroia e ia.

Akara i te irava 11 e te Pene xxxv.

16 — Ka akaoraia ratou e tona mana ma tona aroa, mei te au uki tangata akarongo taito i akaoraia e ia ra.

PENE XII.

E tuatua imene teia pene. Te akapaapaa nei te aronga akarongo i te Atua i tana ravenga akaora ia ratou. E tau i ta Mose. *Exodo* xv. 1—20.

IRAVA

1 — E tuatuaia koe, te ekalesia, te tangata akaoraia mei roto i te ara e te mate. Kimi ana

I. To te Atua riri i te tangata no te ara.

II. Ta te Atua ruri ke anga i taua riri ra.

III. Te rekareka, e te ngakau pumaana, o te aronga i akaoraia ra. *Sal.* xxxv. 5; liv. 7, 8; *Hosea* vi. 1.

2 — Te tu o ta te tangata akapaapaa anga i te Atua i tona akaora angaia e ia.

i. E rekareka maata tona, kua ki tona ngakau i te imene. I mate ana oki, i ririia ana e te Atua; i teiane ra, kua akaoraia e ia. Kua maru. *Ephe.* ii. 1.

ii. Ko te Atua anake tona irinaki anga.

Kua ora aia mei roto i tana au irinaki anga taito. *Sal.* cxviii. 4.

iii. Kua rauka iaia te matakau kore.

E manganui oti tona au enemi, kare ra aia e matakau, no te mea, kua riro a Jehova ei ora nona. E ao to te tangata tei rauka iaia taua ora ra!

3 — I mātau ana te ngati Juda i to ratou oroa akatu are puakapa i te uti i vai no roto i te punavai i Siloa, i te au

AITE ANGA

IRAVA

PENE XII.

kupu auro e te ario. Kua apai mai ratou i taua vai ra i te uipa anga o taua oroa, e riringi atu ei i runga i te one, ma te akapaapaa i te Atua, *Joane* vii. 13, 37; *Zakaria* xiii. 1.

Ko Jesu uaorai te *Tumu* o taua vai e ora'i te tangata ra.

E toru manako e tau kia kimiia.

I. Ko te tu o te meitaki i tuatuaia nei.

E vai ora.

II. Ta te tangata pae ravenga e rauka'i taua vai ra.

E aere ma: E uti.

Aua e akara *mata ua*: aua e akaronga *taringa ua*. E uti e tikai. Na te akarongo; na te pure; na te apii e uti ei.

III. Te tu ngakau e tau ia tatou, kia aere mai kia Jesu.

Kia rekareka.

I te mate i akakoreia.

I te ravenga ora a Jesu e ora'i.

I te meitaki i rauka i teianei.

I te meitaki tei ka rauka a muri atu.

4 — Ko te tuatau e tutu aereia te evangelia a Jesu ko taua rā meitaki i tuatuaia i teia irava nei.

E au akono anga teia a te tangata akaoraia e Jesu.

i. Ka *akapaapaa* aia i tona ingoa.

ii. Ka *kapiki*, ka pure kiaia.

iii. Ka maroiroi aia i te *akakite* aere anga i te tangata i ta te Atua ravenga.

iv. Kare aia e tivata i te *akateitei* i te *ingoa* o tei akaora iaia. *Sal.* cv. 1; cxlv. 4; xxxiv. 3.

5 — Akamaara ana.

I. I te ravenga akaora i raveia e Jehova.

II. Kia tutu aereia taua ravenga a te Atua ra, i te ao katoa nei e tikai.

III. Kua riro ta te Atua ravenga akaora ei *imene* anga, ei rekareka anga no te pa Enuā.

6 — E toru tuatua e tau kia kimi.

I. Te tu o to te Atua iti-tangata.

E aronga kitea i Ziona.

i. I reira to ratou anau anga. *Sal.* lxxxix. 5, 6.

ii. I reira to ratou rekareka anga. *Sal.* cxxii. 17, 9.

iii. I reira to ratou Atua.

— to ratou taeake.

— to ratou akaangaroī anga.

II. Te tu o to te Atua iti-tangata noo anga i Ziona.

E noo ora ratou ma te maroiroi.

ISAIA.

PENE XIII.

Kare ra e *noo ua* mei te aronga i mate, e i akatau.

- i. E noo ratou ki reira ma te manea o te akono anga.
- ii. E noo ratou ki reira ma te rave i ta te Atua angaanga.
- iii. E noo ratou ki reira ma te *kapiki* i te aronga e kore e kite kia aere mai.

III. Te *tumu* o te rekareka i rekareka'i to te Atua ititangata i Ziona.

- i. No te mea, kua akakoreia ta ratou ara.
- ii. No te mea, kua omai uaia te meitaki ngakau no ratou.
- iii. No te mea, ko te Atua uarai tei noo i rotopu ia ratou e kore ei ratou e ngarurue. *Sal.* xlvii. 5.

E pene tuatua meitaki teia, kia tatau putuputuia e te ekalesia. E ravenga takake ta te Atua ravenga akaora.

E rekareka aite kore to te aronga i akaoraiia ra. Kia kite to te ao katoa i tana ravenga tikai.

PENE XIII.

E tuatua teia no te tuku anga mai te mate i Babulonia. Kare to Iseraela i riro tuikaa i te tuatau i tataia'i. E toru aneri paa mataiti i topa, mei te akakite angaia mai, e tae ki te tuatau i tupu ei.

IRAVA

- 1— E aite anga tuatua te *apainga teimaa* ta Isaia i kite no Babulonia. I karangaia ana e Isaja i nga tuatua mua tana i kite e "*orama*" kareka i teia, kua tuatuaia e e "*apainga*." No te mea, e tuatua teiaa, no te tuku anga utunga.
- 2— E reo teia no Jehova i te kapiki anga i to te pa enua kia aere mai, ma to ratou ui ariki, e rave akapou ia Babulonia. E tuatua no te ravenga akateateamamao i te tamaki ra. *Jeremia* liv. 24, 64.
- 3— Te akakite maira te Atua e ka uipa aia i to te pa enua, koia oki to Madai e to Peresia e e aere mai ratou e tamaki ia Babulonia. Kua tupu rai oki i te ariki ra ko "*Kuro*" ma tana au nuku, ka aere mai ei ratou e tamaki. *Daniela* v.
E rima rave ratou no Jehova. *Salamo* cxlix. 25.
- 4— E tuatua teia mei te mea e, kua tupu te tamaki. Ko te mutamuta anga—ko te maoro anga—ko te oribu anga o to Madai, ma to Peresia, ki taua oire o Babulonia. E aronga

AITE ANGA

IRAVA

PENE XIII.

- toa akatakaiā ratou, e rave i ta Jehova akakoro anga ia Babulonia.
- 5 — Ko Madai e ko Peresia nga enua i tuatuaia i taua irava nei. E puke enua etene ia, e kare oki e basileia maata i te tuatau ia Isaia. E muringao to ratou riro anga e enua maata, e te akakite mamao mai te Atua, i tana akakoro anga ia ratou, ou te tupu anga.
- 6 — “*Ka aue ana kotou.*” E ako teia i to Babulonia, kia kite ratou i to ratou mate. Kia kite ratou e rima maroro to te Atua, e kia tatarara ratou. Kare oki te Atua e tuku rapurapu ua mai te utunga i te aronga rave ara.
- 7 — I tupu teia tuatua nei i te po i rokoia'i to Babulonia i te au nuku a Kuro. *Daniela* v. 31. Kua tu a vai oki te ngakau o te tangata, i te tumatetenga.
- 8 — E irava tuatua no te tumatetenga rai o te ariki o Babulonia, ma tona au tangata i taua po ra *Daniela* v. E aite anga tuatua *te mamae anau tamariki*, no te rai o te poiterere, e te taitaia o te aronga rave ara, mei rokoia e te rima o te Atua. *Joane* xvi. 20; *Galatia* iv. 19; i *Tesalonia* v. 3.
- 9 — Ko te au mea teia tei ka tupu i te rā tutaki anga a Jehova te aronga e maro iaia.
- i. E riri to te Atua ia ratou. E mea teiaa e te riri nui oki me tae ki te ootoo anga ra.
 - ii. E riri kairo koreia i te aroa, no te mea, kua topa te tuatau aroa.
 - iii. E riri kare e tau kia vavaoia. E akamaara ana tatou e e aronga akoia to Babulonia, kare ra e akarongo. E teianeī, kua kite ratou i te tupu anga, tei akakiteia i te *Maseli* i. 24.
- 10 — E puke aite anga te rā, te marama, e te au etu, no te ui ariki, ma te aronga mana o te enua. Kia riro tika ta ratou taoonga ei mea kaka e te tau meitaki. No to ratou ngakau parau ra te akakoro ra te Atua i te akakore to ratou inuīnu. *Joela* ii. 3; *Mataio* xxiv. 29; *Isaia* xxxiv. 4.
- 11 — No te rai tangata i Babulonia i taua tuatau ra, i akaaiteia'i ratou *i to te ao katoa nei*. E mei ta te Atua i rave ia Babulonia ka akapera katoa tana rave anga i te aronga rave ara i te tangata i te to te ao katoa nei. *Isaia* xlvii. 14; *Daniela* iv. 22—30.
- 12 — E puke apinga kare i maata rava ana *te auro e te toka auro*, i tuatuaia e, no te iti o aua nga apinga nei i rai ei te oko. Te karanga maira te Atua, ka pera rai to te tangata i te toko-iti ua anga i Babulonia. I rai ana te tangata, mei te one tatai i te manganui anga; kia rokoia ra i te rā tutaki

ISAIA.

IRAVA

PENE XIII.

anga i ta ratou ara, ei reira e rai ake te auro ki runga te enua i te tangata.

13 — E irava tuatua no ta te Atua tuku anga utunga. I tupu ana i to Babulonia e ka tupu rai i te rā openga. 2 *Petero* iii. 10; 1 *Samuela* xxii. 8; *Apoku* xx. 11.

14 — E puaka tu manea te Zabi i arumaki naia ra e te puaka aoa, e e keingaiā oki. Kua akaaiteia to Babulonia i taua Zabi ra i te rā i arumaki naia'i. Ka pera to ratou mate. E te au tangata ke e noo i o ratou i raro ake te au o to ratou ariki, ka oro mei *te mamoe pu kore*, ki tona enua, ki tona enua.

15 — Oro ke uarai te tangata i te Atua, ka rokoia atu rai ia e ia. Eiea oki i ngaro ei. Koia te aronga e akakiteia i teia tuatua: kua oro ratou, kua rokoia ra i te rima tutaki a Jehova.

16 — Ko tetai pae teia o ta ratou utunga. I to Babulonia rave tuikaa anga ia Jerusalema, kua rave kino ratou te au kainga rakau e kua takinga-kino te au vaine Ngati Juda, e kua tuparu i te au tamariki kai u. 2 *Ui Ariki* viii. 13; *Mataio* vii. 1, 2, 12; *Salamo* cxxxvii. 7, 9. E teianeī mei ia ratou i rave i te tamariki a Iseraela, ka akapera katoaia ratou i te rave angaia e te Atua i to rā akaoko anga.

17 — Tei akakite *ingoa* mai nei te Atua, *te aronga rima rave nona*, koia oki to *Madai*. *Isaia* xlv. 28; xlv. 1. Akamaara ana i to te Atua kite ngere kore, i te enua—i te tangata—i te au apinga ravarai.

Kare oki ratou e rekareka i te auro. Kua tupu tikai teia ia Kuro, ma tana au nuku. Kare ratou i noinoi apinga ana, e kare e rekareka ana i te moni. Tera mai tetai ngai tuatua akamaroiroi na Kuro ki tona au toa i te rā i aere mai ei aia e tamaki ei i to Babulonia—"E to Madai e, e ko kotou katoa te akarongo mai i toku reo i teianeī rā, e akamaroiroi, e rave tikai e teianeī tamaki. Kua kite oki au e, kare kotou e aru mai iaku, no te apinga e no te auro, e no te moni oki: kare a tatou irinaki anga i te reira au mea."

18 — Ko te ana te taoonga maata i te tamaki, ta to Madai i mātau i te rave. Kua aere mai oki a Kuro ki Babulonia, ma te au tangata ānā ra e manganui ua atura.

19 — E tuatua teia no te inga anga o Babulonia. E rua o to Babilonia tu i akakiteia i teia tuatua nei.

i. Ko tona tu-tu taito. Koia te manea o te au basileia i reira; e te akaparau anga o te au enua katoa nei.

ii. Ko tona tuku angaia ki raro. Ka aite tona mate i to Sodoma i te rikarika anga e te tatipoki takiri angaia, i taua rā ra.

AITE ANGA.

IRAVA

PENE XIV.

20 — Ka akatanea ravaiā Babulonia, kare e noo akaouia e te tangata, ma te puaka katoa. Kua tupu taua tuatua ra: tei vai tanea ua ia i teianei tuatau. E ngai akaruke ua.

I aere ana i e toko tai au Oromedua i taua enua ra i nga mataiti i topa akenei, e kua taka meitaki te tupu anga o te au tuatua akakite takereia no te reira ra.

21 — Ko te akakite anga teia i te tu rikarika te ka riro i te turanga oire o Babulonia. Kua viivii e kua nooia e te au manu taae. E puke manu taae te *Okima*, e te *Ione*. Tei reira oki te noo anga o aua nga manu i teianei, i taua turanga oire ra kua tanea rava ia.

22 — Ko te manga tuatua openga teia i te akakite anga mai i te mate, te ka tupu i taua oire ra. Te karanga mai ra te peropheta, e kua waitata tona tuatau. Kare paa i waitata i to te tangata manako anga, i to te Atua ra, kua waitata ia, no te mea kia tausani ua atu te mataiti, mei te rā okotai ia iaia. Tera te papani anga tuatua i taua pene nei.

I.—Kua akakite mamaoia mai teianei tuatua totou. E kia tae atu i te 176 o te mataiti e tupu ei.

II.—Kua akakiteia teia tuatua nei, i te tuatau i noo rekareka'i te ngati Juda ki to ratou uaoro enua. Kare o ratou e piritanga ki to Babulonia i reira, kare oki i manakoia ana e, ka riro to ratou enua i te rima o te au enemi.

III.—Kua akakiteia mai taua tuatua nei, i te tuatau i noo rekareka'i to Babulonia, ki to ratou uoarai enua ra. E punanga ketaketa to ratou, e kare i manakoia na e, ka tupu teia tuatua ia ratou.

IV.—Kua akakiteia mai taua tuatua nei; i te tuatau i vai ruperupe ei to Babulonia au kainga. Kare e manakoia ana e, e ka tae mai te tuatau e riro ei te au kainga i te tanea e ka kore e noo ia e te tangata. Kua kitea i taua au manako nei e e tuatua *teia na te Atua*, no te mea, kare e tau i te tangata ua nei, kia akapera, e kia akakite mamao mai i tei ka tupu a muringao. E tika iaai kia akakite mai kia tatou i te au mea te ka tupu ia Beritani, e i teia pa enua nei, e tae ua atu ki te anere o te mataiti. Na te Atua teia i akakite, te vai taka meitaki iaia te au mea katoa nei mei muatangana mai, e tae roa atu ki te openga o te ao nei.

V.—E ravenga puapinga kore ta te aronga akakakore i ta te Atua akakoro anga. Kare e kore e tupu.

ISAIA.

PENE XIV.

Okotai rai tu tuatua i roto i teia pene nei, mei tei akakiteia i tei mua ake. No Babulonia anake. Kua tata tu a Imene, teiane i tuatua i te reo Ebera. Tera te tu o te au tuatua i roto ra.

I.—E tuatua poitirere tetai 'na te ngati Juda, mei te irava 6, e tae ua atu ki te 8. Mei te mea e, kua poitirere ratou i te inga anga o Babulonia.

II.—E tuatua tetai no to te po i akakeukeuia'i i to Babulonia i eke ei to reira ui ariki, ma tonono au tangata nunui i reira. Mei te irava 9 e te 11.

III.—E tuatua aviri tetai kia Babulonia mei *te irava 12 e tae ua atu i te 17*. Ko ratou i teitei ana, e i akaparau ana, e teiane i ra, kua taakaakaia ki raro.

IV.—E tuatua no te putaua anga, e te tu rikarika, ma te tu tanea o taua enua ra; ko Babulonia *i te irava 15 e te 20*.

V.—Te akakite maira te Atua, e kare e kore e tupu taua tuatua tana i akakoro ra. Ka taia to reira ui ariki, ka akataneaia te enua, ka akariroia te au oire, ei rua vai, e ei noo anga no te au puaka taae, *irava 21 e te 23*.

VI.—Kua akakiteia mai tetai tuatua no te matenga o te au nuku o Senekariba ei akakite anga i to te Atua mana e ka tika iaia kia tuku katoa mai i te mate, ki rungao i to Babulonia. Ko Belezara te ariki o Babulonia, tei akakite mamaoia mai e te Atua. Ei tona tuatau e tupu ei, koia oki tei tataia i te Pene v. ā *Daniela*. Ko te tu teia o nga tuatua e ono i roto i teiane i Pene. Tera te aite anga

IRAVA

1 — E tuatua teia no to Ieseraela oki anga mai, mei roto i te tuikaa anga i Babulonia. Ka aruia ia ratou e te Atua, i to ratou tuikaa anga e ka akaokiia e ia, ki to ratou uorai enua ki Jerusalema.

Mei tei tataia i te *Salamo cii. 13; Zekaria i. 17*.

Tera tetai meitaki e tupu i to ratou oki anga mai, mei Babulonia, ka arataki katoaia mai tetai papaki *tangata etene* ki reira, e piri mai ei ki te au akono anga ngati Juda. Koia oki tei akakiteia nei. E kapiti katoaia mai te au tangata keke kia ratou. Mei tei tata katoaia i te Pene lx. 4, 5, 10; *Ephesia ii. 12. 13*. I kite ei tatou i ta te Atua akariro anga i to Ieseraela tuikaa anga i Babulonia, ei meitaki no tetai pae etene.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XIV.

2 — Ka riro na to Babulonia uarai e akaoki akaou mai ia ratou ki to ratou uorai enua; kua na mua ana ratou i te akatuikaa e te takinga kino i to Juda; e teianeī ra, ka takingameitaki mai ia ratou e ka akaokiia ratou i to ratou enua. *Isaia* xlix. 22; lx. 9—14; e te Pene lxvi. 20.

Na to ratou uorai enemi, i akaoki takinga meitaki mai ia ratou ki Judea. E i muringao i te reira, ka riro atura taua aronga ra ei rave angaanga, e ei tavini na to Iseraela. Koia tei akakiteia i taua irava nei. E riro to Iseraela *ei tutara* i rungao i te aronga e takinga-kino ana ia ratou ra. Pene lx. 14.

3 — E tuatua akapumaana teia ia Iseraela. Kia tae ki te ra e aroaia'i ratou, ei reira e manako mai ei te Atua i to ratou mate, e ka akaoraia'i ratou mei roto i taua mate ra. *Isaia* xxxviii. 12. E mate maata to Iseraela i te noo anga i Babulonia i te au mataiti e 70, kia tae ra ki te openga o taua au mataiti ra ka aroaia'i ratou e ka riro atura taua pāpā anga a te Atua ra, ei meitaki no to ratou uorai vaerua. *Isaia* xli. 10, 18.

4 — Ko te akamata anga teia o te tata tu a Imene, o te tuatua a *Isaia* i te reo Ebera. Tera te akamata anga. "*Aue te tangata kino i kore e.*" Mei taua irava nei e tae ua atu ki te 23, e tu ā imene te tata anga. E tuatua akakite mamao i te mate tu ke te ka tuku naia mai ki rungao ia Babulonia.

Ko te ariki o Babulonia teia, e tuatuaia nei, e, ko tona oire tei akaaiteia ki te *umuumu* auro ra. E teianeī ka kore anake ia.

I aruaru ana aia i te apinga, ma te auro kia rauka iaia, e kia maata. Kia tae ra ki te tuatau i tuatuaia nei e te Perophata ka kore aia, ma tana apinga katoa ra; *Apoka* ii. 6.

Ka raveia tetai parabole iaia, ka na ko ei e, "e mate tona to tei akatietie i tana i aao rai, i ta tetai ke ra apinga, mei te aa te roa i te akateiaa anga iaia uorai."

5 — Ko te ariki o Babulonia *taua tangata ara* i tuatuaia. Ko tana rakau, koia oki tana taoonga tamaki, kua aatiia e te Atua. Tera te aite anga, koia oki te puapinga kore anga o tana au ravenga. Okotai rai aite anga mei te potonga tuatua i raro ake, *ko te sepeta o to ratou aronga kavana*. Ko taua *sepeta ra*, e akatau anga tuatua ia no to ratou *mana* anga e no te *tutara* anga i rungao i te tangata. Te karanga maira te Atua, "*ka aatiia te sepeta o te paieti kore.*" *Salamo* cxxv. 3; *Maseli* xx. 8.

6 — No te ariki o Babulonia rai teianeī irava tuatua. Kua

ISAIA.

IRAVA

PENE XIV.

akakiteia mai tana ravenga kino, i tona kavana anga i rungao ia Iseraela. E tau katoa oki teianeitua, no te akono anga tau kore o te aronga ngakau parau i te ao katoa nei.

7— E tuatua teia irava nei no te meitaki enua, te ka tupu i te akakore anga i te mana o te Ariki o Babulonia, i noo ngarangara ana to te ao katoa nei, i te matakū i tana ravenga kino. I teianeitua ra, kua noo ponuiaau ua, no te mea, i kakao ana to ratou vaa i te aue i te takinga-kino a taua ariki ra. E teianeitua, kua kore taua takinga-kino ra. I maringi ua ana to ratou roi mata no te rai tumatetenga iaia ra, kia akaoraia ra ratou e te Atua, e puroro ua mai ei to ratou reo i te imene, no te rekareka.

8— E tuatua parabole teia no te reo rekareka o te au rakau o te enua. E puke rakau manea te *Berusi*, e te *Aresi*, i tupu maata ana ki runga i te maunga ra i Lebanona. E ravenga kino ra te tamaki; kare ko te tangata ua te ka takinga-kino ia; ko te au *kainga* katoa ia te rave kino katoaia i te reira tuatau. Kare te au toa taae e akaperepere atu i te au rakau manea, o te au kainga o te aronga e peke ra.

Kia akakoreia ra te ta aere o te aronga tutara, kia kore te tamaki, e kia au te enua, ei reira te au rakau o te vao rakau e rekareka'i e, e imene ei no te mea, kare ua e tangata tipupu i tae mai kia ratou. *Salamo* xcvi. 12.

No reira e akarekareka'i te au rakau i runga i te ariki o Babulonia i inga ra.

9— E tuatua teia irava nei no te matenga o taua ariki o Babulonia ra. E tona riro anga ki raro i ade ra. E toru apinga maata i akakiteia nei, te ka tupu i tona inga anga. Tera tetai:

i. Ko to ade, kua akakeuia i te aravei anga iaia. Kareka kia mate taua ariki ra, e kia riro tona vaerua, ki te noo anga vaerua tangata i ade ra.

ii. Ko te akaara anga i te aronga i mate takere ana, i te riro anga atu o taua ariki ra ki raro i te vaerua ra, mei te mea e kua poiterere ratou i tona tae anga atu ki reira.

iii. Ko te rekareka o te ui ariki o te pa enua i te akatu akaou anga i to ratou uaorai au. No te mea kua mate te tangata tei takinga-kino ia ratou. I tukuia ana te au o te ui ariki o te pa enua i raro i te tuatau i autu ei taua ariki o Babulonia ra. Ko tona au anake, tei tutara ki rungao ia ratou; i teianeitua ra, kua kore tona au, to taua ariki taae ra. Ko te mea ia i rekareka'i te ui ariki o te pa enua, kua noo au ua ratou i rungao i to ratou uaorai enua.

10— E reo aviri teia o te aronga i mate takere ana, ki taua

AITE ANGA

IRAVA

PENE XIV.

ariki o Babulonia ra, i tona eke anga ki raro i taua vaarua ra.

Kua aravei aia i te aronga i mate ana, e kua taokotaiia oki tona tu, mei to te aronga i mate ra.

11 — Ko tetai pae teia o te tuatua a te au vaerua tangata i mate ra i ade, ki te ariki o Babulonia i te aravei anga iaia. E ingoa apinga akatangi te *Nabala*, i akatangiiia ra i te au uruoa anga maata. E teianei kua kore taua au mea tareka-reka a taua ariki ra. E kua riro aia i te kaingaia e te toke, e te iro i raro i te one. Ko te openga rai ia o te ngakau parau. Auraka tika te tangata apinga e akaparau i runga i te apinga. Auraka te tangata taoiau e akaparau i tona taoonga. *Jakoba* v. 4—8. E i te ngakau akaaka e puapinga'i te au meitaki ravarai, e ei te ngakau parau e kino ei te au taoonga ravarai.

12 — Ko *Lucipera* e ingoa ia no Satani.

E vaerua maata oki a Satani i muatangana e te teitei. No te ngakau parau ra i inga'i aia. Koia oki tei tataia e *Luka* x. 18, i ta Jesu i karanga ra e, "i na, e akara ana *au ia Satani i te topa anga mai mei te rangi mai, mei te uira ra.*" Ko te manako ia i teianei tuatua. Kua karangaia aia e *tamaiti o te popongi nei*. Mei te etu popongi, e maata tona kaka i to te au etu ravarai, koia katoa te kaka o te ariki o Babulonia i muatangana, i tona parau anga. E maata tona kaka, i tona au taeake ariki i te pa enua ravarai. No reira aia i karangaia'i. *Te tamaiti a te popongi*. *Isaia* xxxvi 4. Ko te manako openga teia o taua irava nei, no tona topa anga ki raro. Koia te akavi aere i te pa enua i muatangana, e teianei ra, kua akaviiia aia uorai, e kua inga ki raro i te one.

13 — Kua akapera te tuatua o taua ariki parau ra, i muatangana, mei te mea e, i akateitei aia iaia uorai ki runga ake i te au mea katoa ta te Atua i anga ra. I karanga ana aia, "*e noo au ki runga i te maunga akaputuputu anga.*" Tera taua *maunga akaputuputu anga*. Ko Ziona i te oire tapu ra, ko Jerusalema. I akapera ana tona manako i te akakoro anga, e aere ki Jerusalama e rave ei nona uarai. Ko te *ngai mamaoia* i *Apatokerau* e tuatuaia i teia irava nei. *Salamo* xlviii. 2.

14 — E tuatua balasephimi maata tu ke teia a taua ariki ra. I tupu ana oki taua akakoro anga kino nei i te au Diabolo ra. E kua manakoia e kua tau katoa rai i te Pope tei karangaia e ko te *upoko* aia o te Ekalesia i teianei tuatau. E tatau ana i te *Tesalonia rua*. Pene ii. 4.

ISAIA.

IRAVA

PENE XIV.

- 15 — E tuatua ia no te openga teia o tona au akaparau anga. Ka maata tona mate i to te tangata ravarai. Karangaiia mai *i raro roa i te Po tona ngai noo ei*. I raro i te oonu rava o taua vaarua ra. Ka pera rai te mate o te aronga akaparau, e te akakino i te Atua i teiane ai. *Mataio xi. 23.*
- 16 — Ko to te Atua reo teia i te akakite anga mai, i te ka tupu i taua ariki ra i tona eke anga ki raro i te Po. I maata ana tona mana, i akaruketekete ana aia i te au enua, e i akangaueue ana aia i te au Basileia o teiane ai. E teiane ai ra, Kua kore taua au mea ra, e ka riro oki aia uaorai ei tangata mate ua i raro i te Po.
- 17 — Ko te au ravenga rikarika teia ta taua ariki i rave ra, Koia oki te uritumu i te au Basileia e manganui, ma te akatanea i te enua i te aru anga i te au kainga ruperupe, ma te vao tamou te aronga i tapekaia ra i roto i to ratou mate. Tera te aite anga, kare aia e takinga meitaki i te aronga tuikaa i rauka iaia i te tamaki ra.
- 18 — E tanumanga manea to te ui ariki o te pa enua. E manganui te are tanumanga ariki, i patuia i Aiphiti e i Babulonia e i Iseraela katoa e au patu manea e te vao tamou. Koia teia tei akakiteia i teia irava nei. *Te taravarava anake ratou, te ui ariki, ki roto i tona menema, ki roto i tona menema.* Kareka teia ariki ra no Babulonia ra, e tanumanga viivii tona. Koia tei akakiteia mai i te *irava 19*. Kua akaruke ua ia aia ki vao, mei te apinga viivii rava ra, mei te kakau va'i i te kopapa o te aronga taia ia i te tamaki ra e e ku i te toto ra, e mei te au ivi i rauka i te tamaki ra, i takatakaiia ki raro i te one. Koia katoa to taua ariki ra akaruke angaia, e tona takatakai angaia ki raro i te mate.
- 20 — Ko te utunga teia a taua ariki kino ra. E tanumanga to te aronga i inga i te tamaki, kareka aia nei, kare aia e tau kia kapitiia kia ratou. E maata te kino tana i akatupu i tona uaorai enua, e i te au enua ke. E teiane ai kua iri mai tana utunga ki runga iaia uaorai. Koia te *papani anga o tona kobu tangata*, i te tutara anga ki runga ia Babulonia. Kare tana au tamariki e noo ki runga i tona terono. Kare rava te uanga o te tangata rave ara e akapaatuia; *Joba xviii. 16*. E ma'aro tona aka i raro i te one e tona au rara i runga ra, ka tipuia ia. *Salamo xxxvii. 28.*
- 21 — Ko te tuatua teia a te Atua, i to tetai enua ke i to Matai, kia aere mai ratou, ei rima rave, no te Atua, i te akautunga anga i taua ariki ra, e tona uanga katoa. *2 Mose xx. 6*. Ka aka pera te Atua i te tutaki anga i te ara, a te

AITE ANGA

IRAVA

PENE XIV.

aronga nengonengo ko te ki aea te ao nei i ta ratou au ravenga. I pera ana te Atua i te patu anga, ia Babela e to reira tangata i te tuatau ia Noa, i muri ake i te deluvi.

22 — E rima riri nui to te Atua i te rave anga i tana anga-anga. Me tu aia ki runga e akautunga i te tangata, kare e tika i te tangata kia patoi atu. E toru tuatua maata no teiane i ariki o Babulunia. Tera tetai.

i. E tangata ngakau parau aia, e te nengonengo e te takinga kino.

ii. E tanumanga viivii tona. Kare e kapitiia te tanumanga o te ui ariki, e kare oki e tau tona tanumanga ki to te aronga i taia uaia i te tamaki ra e meitaki ake to ratou e viivii maata roa tona. Kua tupu oki taua tuatua ra. Kua tataia e *Daniela* v. 20. Kia teitei ra tona ngakau i te akatietie, e tukuia iora aia ki raro mei runga i tona terono, e tona Basileia e apai keia atura tona kaka. Kua taia aia i taua po. E no te rai kononinoni, i taua po i tae atu a Kuro i taua oire ra, e marikonga kore oki to taua po ra, i akaruke uaia tona kopapa mei te tangata taravakaua ra te tu i te ngai e inga'i i te tainga ra.

iii. Kare tetai o tona uanga e pau mai iaia i te au o Babulonia ra. Kua riro maira te au ia Kuro ma te au ariki o Madai. Mei tei tataia e *Daniela* v. 28. 31. Tera te akatau anga *Sekela*, kua aiteia koe ki te aite, kare i tika, *Perese*, kua tukukeia toou Basileia e kua orongaia to enua ma to au i te Ariki o e Peresia. Tupu akera i tuatau ia Daniela i ta te Atua i karanga e i taua ariki Babilonia e *tipu keia e au nga toenga, te tama, i te mokopuna, te pera maira a Jehovah.*

23 — Ko te pae utunga teia tei tukuia ki runga i te enua. No te ara a te tangata i katarai'a i te enua tana i noo ra, mei tei tupu ia Kaina i muatangana ra. 1 *Mose* vi. 12. Koia tei tupu i teia ariki nei, kua kino aia e kua kino katoa tona enua iaia. E toru mea i tukuia ki taua enua ra.

i. Kare e noo akaouia e te tangata. Ka riro ra ei noo anga no te *kephada*, koia oki te au manu rarata-kore ra.

ii. Ka riro te au kainga ei *vai ruarua* anake.

iii. Ka tairipotiiia e te Atua ki te tairi o te mate ra.

24 — Kua papaniia atu te tuatua no Babulonia i te irava i runga akera. E tuatua taputou teia na te Atua. E manganui to Atua akapera anga, mei te mea e i inangaro aia kia kite te tangata e, kare tana tuatua e kore e tupu. *Ebera* vi. 13; 1 *Mose* xxiv. 7; 4 *Mose* xxx. 10. Ko tana ia i

ISAIA.

IRAVA

PENE XIV.

akakoro, kare e tau i te tangata nei kia potoi atu. Koia katoa te au tangata nei no Babulonia i runga akera. *Jakoba* i. 17; 1 *Samuela* xv. 29; *Malaki* iii. 6. “Ko Jehova oki au, kare aku e tu ke, no reira kotou, e te tamariki a Jakoba, i kore ei e pou.”

25 — Ko ta te Atua akakoro anga teia kia rave aia *i te ariki o Asura*. Kare teia tuatua no te ariki o Babulonia. Kua manakoia ra e, no Senakeriba, tei tuatua katoaia ra i te Pene x. *a Isaia nei*.

Ko tei akapini i te enua tapu ra. Ko Kanaana. E kua takatakai ia aia ki reira, mei tei akakiteia mai i teia irava nei. Ei reira *tcna zugo e riro ke ei mei runga i te pakuivi o to Iseraela*. Kua mate oki te au nuku o Senakeriba i te pae maunga i te oire o Jerusalema. *Isaia* x. 33, 34, i te au o te Ariki ko Hezekia.

26 — No ta te Atua akakoro anga teia irava, tei akakiteia mai. E te oki maira te Atua, e akakite akaou mai e, e tuatua ka mou tana e kare rava tei reira e poka.

27 — E manga *tuatua ui* teia mei te mea e, kia kite taka tikai to te tangata manako e kare e kore e tupu, ta te Atua i akakite maira no aua nga enua ra, e akara i te *Salamo* cxxxvii.

Pakari ua rai to Babulonia rima, kare ra ratou e mou, maata ua rai ta to Babulonia apinga, kare ra e manuia. Oonu ua rai ta ratou akakoro anga, kare ra e tupu, ko ta Jehova te ka tupu, e kare e tika i te tangata kia patoi atu. Ko te openga ia o te tuatua no Babulonia, e no to Asura. E tuatua ke tei akakiteia mai, i nga, irava openga o teia pene nei. 2 *Ariki* xvi. 20.

28 e te 29 — E tuatua akapumaana i to te Atua iti-tangata, tei noo i o te Philiseti. E kapiki teia, i to te Philiseti e, auraka ratou e rekareka, i te mea kua akaviia tetai papaki, o to ratou au enemi, koia oki te ariki o Asura i runga ake ra. E enemi aia no te Philiseti, e manganui tona tainga angaia e ratou. Ina ra, ki mate taua ariki ra mei tei akakiteia i te *irava* 28. Kua rekareka ratou. Te karanga ra te Atua e, *Auraka kotou e rekareka i te mea, kua aati tetai rakau papa ia koe* tei vai atura tetai, me mate tetai *ophi* ka tupu mai tetai. Koia oki te *zepho* ra, kua tupu paa taua tuatua nei kia Hezekia ko tei ta i to te Philiseti, mei te au oire i patuia ra, e tae ua atura ki te oire maata ra ko Gasa. 2 *Ariki* xviii. 8.

30 — Kia tae ki taua tuatau ra, i taia i to te Philiseti i te rima o Hezekia. E kai ei te tangata rikiriki i te kai ma mataku kore ra. Ei reira katoa e moe meitaki ei te tangata ravarai

AITE ANGA

IRAVA

PENE XV.

i to ratou au kotinga kainga. E meitaki teia te ka tupu i to te Atua au tangata, i te tuatau e rokoia tona au enemi e te mate.

31 — E reo kapiki teia ki to Philiseti kia *ae* ratou e kia *tumatetenga* i te mate maata i waitata i te tupu kia ratou. I te pae i Apatonga to ratou enua e akara ua atu ratou ki te pae ki Apatokerau. E ina e apinga ta ratou i kite, mei *te kou Auai ra* i te peke anga ki runga, kare ra e auai e apinga ke ra. Ko te peke anga teia o te one pueu, o te au nuku tamaki ra, te aere maira ratou e tamaki. No reira te Atua i kapiki ei kia ratou e. *Aue koe e to Philiseti katoatoa e*, kia tumatetenga kotou e tei noo i roto i te oire e. *Isaia v. 27.*

32 — E tuatua teia e akakite mai i te meitaki te ka tupu i te au tangata no te Atua, me tae mai ki taua tumatetenga ra, i te tuatau rai e rokoia'i to te Atua au enemi e te matakū. E akapuanga to te tangata akarongo i reira, koia oki ta te Peropheta i tuatua ra e, *kua akatinamouia a Ziona e Jehova, e kua rauka te akapuanga no te aronga i irinaki kiaia.* Ko Jehova tei rotopu iaia ra, kare rava aia e taru. *Salamo lxvi. 1—6.*

PENE XV.

No to Moabi rokoia angaia e te tumatetenga.

E enua a Moabi, i te pae i te itinga o te rā i Joridana i waitata i te roto tai i Sodoma. I noo ana a Lota, te teina o Aberahama i taua enua ra, i te oire ko Zoara. Ko Zoara te oire maata o taua enua ra ko Moabi. E i reira te anau anga o nga tamariki toko rua a Lota. 1 *Mose xix. 30, 31.*

E ingoa ko Moabi no te tamamua a te Tamaine a Lota. E i muringao riro atura te ingoa o taua tamaiti ra, e ingoa mou no te enua. 1 *Mose xix. 31, 37.* I noo makitakita ana te ngati Moabi, e te ngati Juda. E makitakita anga taito to ratou tetai ki tetai. Kua tarevake katoa to Iseraela i to ratou aerenga i te medebara, i te au tamaine ngati Moabi, i te akanauru anga a Balaama i taputou ei te Atua, *E kore to reira au tangata e kapiti ki te uipa anga tapu o Iseraela*, e tae ua atu ki te ngauru o te uki ra. 3 *Mose xxv. 1—3.*

Kare ra Iseraela e tutaki ia ratou, i taua tuatau ra, no te

ISAIA.

PENE XV.

mea kua orongaia taua enua ra e te Atua ei tuanga na te uanga Lota.

Ko Egelona te ariki o te ngati Moabi, tei takinga kino ana ia Iseraela, i muri ake i te matenga o Josua.

E ko Ehuda tetai kavana o te ngati Juda, tei ta i taua ariki ngati Moabi ra. E vi iora to Moabi i raro ake iaia. *Te au Kavana* iii. 21.

E muri akera i tei reira kua akamoeau to Iseraela ma to Moabi, e riro atura taua enua ra, ei noo anga meitaki no tetai papaki o Iseraela. *Ruta* ii; *1 Samuela* xx. 3; *Jeremia* xl. 11; *Isaia* xvi. 3.

I te tuatau ia Davida i eke akaou ei to Moabi iaia. E riro atura ratou ei tautaunga na to Iseraela. *2 Samuela* viii. 2—12; *2 Samuela* xxiii. 20.

I te matenga ra o Ahaba te ariki o Iseraela, i akameameaau ratou ia Iseraela, e kua kotkoti kupenga, e kare atura e tika ia ratou kia apai mai i te au puaka ei tautaunga na to Iseraela. Koia oki tei tataia. *2 Ariki* i. 1; *2 Ui Ariki* iii. 4; *Isaia* xvi. 1. Ko te tuatua teia no taua enua ra no Moabi.

IRAVA

1— I te tuatau ia Hezekia te ariki o Juda ra, i akakiteia'i teiane'i tuatua mate no Moabi, te tupu i taua enua ra i amuringao. E oire a *Ara* i te pae vai ra ko *Aranona* i Moabi ra.

E oire oki a *Kira*, i taua enua rai. Te akakite maira te Atua, kia tae ki taua tuatau e rokoia'i ratou e te tutaki i ta ratou ara ka tumatetenga ratou, e ka tanea takiri roaia aua nga oire ra, e ka muteki atura, no te mea, kua kore atura e tangataia.

2— E ingoa punanga a *Dibona*, ei reira te aue anga o te tangata o Moabi i to ratou rokoia anga e te tumatetenga. E ingoa maunga a *Nebo*, i te pae i te itinga o te ra i Joridana. E i reira to Mose mate anga i muatangana. *5 Mose* xxxii. 49, e te Pene xxxiv. 1.

Tera te aite anga o taua tuatua ra, ka aere to Moabi ki runga i taua maunga ra aue ei. Tei reira oki tetai vaarua kino no Moabi ko *Gamosa* te ingoa, ko te mea paa ratou i aere ei ki reira aue ei.

E ingoa oire *Medeba* i akatuia i runga i te tuaivi i te pae i te itinga o te ra i Joridana. *4 Mose* xxi. 30; *Josua* xiii. 16.

Te vai rai taua oire ra i teiane'i, ma tona ingoa takere rai. I taua tuatau i tumatetengai a Moabi ra, i aere ei ratou ki

AITE ANGA

IRAVA

PENE XV.

taua oire ra e kaku eva'i. Tera te tu o to ratou aerenga ; ka aere ma te *mangore te upoko*, e te *varu anake ia te kumikumi*. Mei tei akakiteia i taua irava nei. *Joba* i. 20 ; *Jeremia* vii. 29.

- 3 — E irava tuatua teia i te akakite anga mai i te rai o to Moabi tumatetenga, ka uipaia'i ratou ki te au arataa e aue ei. E ki oki te au ngai i te tangi o to ratou aue, te au kainga, te au arataa, te au are, mei tei akakiteia nei. E akairo akaeva te *kakau paoa* i te pa enua, mei tei tataia. 1 *Mose* xxxvii. 34 ; 2 *Samuela* iii. 31 ; *Joba* xvi. 15.

Kua karangaia e ka aere ratou *ki runga* i to ratou au are. Kare te rau o to ratou au are, e aite ki ta tatou i teia pa enua nei ; mei te *taua* oki te rau o to ratou au are. Ko te ngai oki teia ta ratou ka kake, e mei reira mai, ka eke akaou mai ei ki raro ra, ma te orooro aere anga, tu ā neneva ua ma te aue maata ua atu. *Jeremia* xiii. 17, e te Pene xiv. 17.

- 4 — E puke oire *Hesebona* ma *Eleale* no te ngati Amori.

E 22 maile te mamao mei Joridana i te pae i te itinga o te ra. No te ngati Amori *Hesebona* i muatangana. I muringao ra, kua tamaki atura Sihona, te Ariki o Moabi i taua oire ra, e kua eke ratou iaia, e i muri ake i tei reira, kua tamaki atura Mose ia ratou e, e rauka maira taua oire ra a *Hesebona* ia Mose ; e riro atura ia ei oire Iseraela, mei tei tataia i te *puka* 4 *Mose* xxi. 25.

I to Iseraela tuikaa anga, riro akaou atura *Hesebona* ki te ngati Moabi rai.

Kia tae ra i te tuatau i tupu ei te tuatua no to ratou mate ei reira *Hesebona* e tatipoki ravaia'i. E oire ke *Eleale* i te tuanga enua o Reubena. Okotai ua maile te mamao mei ia *Hesebona* atu.

E ingoa oire *Jahasa*, e te karanga mai nei te Atua, ka *rongoia te tangi o to Moabi aue anga e tae ua atu ki taua oire nei*. I te tuanga enua rai o Reubena te turanga o taua oire ra, e vaitata ki te ngai e tamaki ei a Mose ia Sihona. 5 *Mose* ii. 32. No te rai tumatetenga ka riro ei to ratou ora anga ei mea rikarika.

- 5 — Ko te peropheta *teia tei kaku i te aue e te tangi ia Moabi*, no te rai o tona mate i akaperai. E mea tau oki te *ngakau tangi* i to etai ke ra mate. Kua pera katoa a *Jeremia* i muringao i tona aue anga ia Moabi rai. *Jeremia* lxviii. 35, 39, 40. Ka oro ratou ki *Zoara*. E ingoa oire a *Zoara*, i vaitata kia Sodoma.

Mei te aue *puakatoro* ra to ratou aue anga, i te rai

ISAIA.

IRAVA

PENE XV.

tumatetenga, i to ratou kākenga ki *Luta*, ei te oire i te ngai motutaa ra ko *Horonaima* e tumu ei ratou i te *eva eke tumu ra*.

6 — E ingoa oire *Nimerima*, i te tapere openga i te itinga o te rā ra, i te pae roto o Sodoma ra. E ngai rua vai areare ra taua kainga ra tei tataia. 4 *Mose* xxi. 3; *Jeremia* lxxviii. 34. I te tuatau ra i tupu ei te tamaki ia Moabi ra, te tuatua mamaoia nei e te Peropheta, *e kore ei te vai e tae no taua au rua ra*.

Ka akakiiia ia te au rua e to ratou au enemi i te toka. Ko tetai ravenga kino teia i raveia i te tuatau tamaki ra.

Kua tataia te tupu anga i teia kino nei i te 2 *Ariki* iii. 25. No te kore anga o te au vai i mae ei te enua e kore atura te ruperupe, mei te tataia oki i teia irava nei. E mate maata oki tei tupu i te tamaki.

7 — Ko te *apinga* teia ta to Moabi i akaputuputu ana, kia tae ra ki te tuatau i tuatuaia nei, e riro taua apinga ra i te *apai keia e ratou ki te riu arebi*. E ingoa rakau rikiriki te arebi tei tupu i raro i te *ō* i te pae maunga ra. Kia tae ki taua tuatau ra e tumatetenga i te enua, ka apai to Moabi i to ratou apinga ki taua au ngai motutaa ra. Peneiake e au anana puaka te rainga i taua apinga o ratou ra, i aere ei ratou ki taua au *ō* ra, kia rauka tetai ngai kaikai anga, kua tanea oki to ratou enua i te tamaki a te au enemi.

8 — Kua akakiteia mai i teianeirava, te tu o to ratou tumatetenga me tae te tuatau o rokoiaia i ratou e te mate.

i. Ka pini takako rava te enua i te *eva kaku*, mei tetai kotinga e tae ua atu ki tetai kotinga, te eva anga o taua enua ra.

ii. Ka maata ua atu to te tangata *ngunguru* anga. E kitea atu ra te tangi anga o taua ngunguru, e tae ua atu ki te oire mamao ra ia *Egalaima*.

E oire teia tei te pae ki apatonga i Moabi ra. Ko tetai oire teia i uritumu ravaia i te tuatau tamaki ra i muringao.

iii. Ka maata ua atu to ratou kakaoa anga e tae ua atu ki *Beri-Elima*. E kainga rua vai taua ngai ra. Tera te aite anga o te ingoa ko *Beri-Elima*. Ko te rua vai o nga ariki ra, ko te au vai teia i tataia i te 4 *Mose* xxi. 14—18.

9 — Ko *Dimona*, ko te oire paa teia i tuatuaia i te *irava* 2, tei karangaia ko *Dibona*. Te akakite maira te Atua e, ka kairoia te reira au vai ki te toto tangata no te rai tangata i taia i taua tamaki ra. E ko te aronga tei ora i taua tamaki ra, ka rokoia atu ratou e te au ariki taae no te pa enua, koia oki te aiteia i te *au liona*, ka aratakiia mai ratou e ta akaope rava i te aronga Moabi i ora ra, e te aronga i toe ki runga i te enua.

AITE ANGA

PENE XVI.

Ko te tuatua tumatetenga teia ta te Atua i akakite mamao mai no taua enua ra ko Moabi.

Kua akoia ratou e te Atua i te Pene xvi. kia *akarongo kiaia*, e kia noo au ua ratou i rotopu i tona papaki tangata ia Iseraela, kia kore ratou e kite i taua mate maata i tuatuaia no ratou. Kare oki te Atua i anoano kia mate te tangata. E akaroaroa ra aia i te tuku anga utunga, *kia rauka ra ia ratou te tatarara*. 2 *Petero* iii. 9; *Mataio* xi. 21—23.

PENE XVI.

Okotai rai tuatua i roto i teia pene nei, mei tei te 15. No to Moabi mate te 15, e kua akakiteia mai i teia, te ravenga e maru ei, e i kore ei e tae mai te mate ki runga ia ratou.

IRAVA

1 — Kua akoia to Moabi kia *akaunga atu i tetai punua mamoe ki te kavana o te enua*, koia oki te ariki o Juda ra, kua riro oki to Moabi ei taūtaunga na Iseraela i te tuatau ia Davida 2 *Samuela* viii. 2, e kua matau ratou i te oronga atu i te apinga no Juda ra i te au mataiti katoa. 2 *Ui Ariki* iii. 4. I te tuatau ra o Ahaba, kua akameameaau ratou, e kore atura e atu i te apinga taūtaunga kia Iseraela. E teiane ra, te ako nei te Atua ia ratou, e kia oki e rave akaou i taua apinga ra, mei tei raveia e ratou i muatangana, koia oki e akaunga atu i te au *punua mamoe* ki te kavana o te enua. E ingoa mato ā *Sela*, e okotai rai ingoa ma *Petera*, e tapere enua i te pae tonga i to ratou enua ra i Moabi. Ko te maunga ko Siona te ngai i karangaia i teia irava nei 2 *Ariki* xiv. 17; *Mika* iv. 8; kia kave ratou i taua apinga taūtaunga ra ki reira.

2 — E aite anga tuatua teia irava no te tumatetenga te ka tae mai ia Moabi ra. *Mei te manu ra i parai runga i tona noo anga e poiterere nei* kia taviuia i tona koanga, ka pera to Moabi i te tapoitirere angaia, e te akatumatetenga angaia me rokoia ratou e taua mate ra 4 *Mose* xxi. 16—18; *Jeremia* lxvii. 43—45.

E ingoa motia enua a *Aranona* i te pae tokerau, i te kotinga enua o Moabi. 4 *Mose* xxi. 13; *Josua* xiii. 16; *Akava* xi. 18.

ISAIA.

IRAVA

PENE XVI.

3— Kua akoia to Moabi i teia irava, kia teateamamao i ta ratou tuatua, ka kave atu ei i taua apinga tautaunga kia Iseraela. *Isaia* i. 19, 20; *Salamo* lxxxii. 3, 4. Kia kore ratou e kino. Ko to ratou marumaru e tuatuaia nei, ko to ratou ata ia i te aerenga i te arataa. Kia uuna katoa to Moabi i te aronga ngati Juda, me rokoia ratou e te tuatau takinga kino *Mataio* xxv. 35; *Ebera* xiii. 2. Aua ratou e akatangata ke ia Iseraela.

4— Kua okoiā Moabi i teia irava nei, kia takinga-meitaki ratou i to te Atua iti-tangata, koia oki te ngati Juda tei noo uarere ua ki o ratou ra. 5 *Mose* xxiii. 15, 16; *Jeremia* xxi. 12. Kia riro ua ana a Moabi ei *enua akapuanga* no te ngati Juda i te tuatau takinga kino ra.

Kia pera to Moabi i te takinga meitaki anga atu i to Judea i taua tuatau nei, e kia tae ki te tuatau e rokoia'i to Moabi e te tumatetenga, ei reira to Judea e takinga-meitaki ei i to Moabi. *Isaia* xiv. 4; *Jere.* xlviii. 8, 18. Kia kore ra to Moabi e āriki i teia tuatua ako a Jehova, te vai ra te tuatau e rokoia'i ratou uaorai e te au mate i tuatuaia maira.

5— Kua akakiteia i teia irava te tu aroa e te takinga meitaki o te ariki o Juda koia to *David* uanga, e kia tika i to Moabi kia kauraro i to Juda ra, ka tika katoa i to Judea kia tauturu atu i to Moabi i te tuatau e rokoia i ratou e te tumatetenga i to ratou au enemi.

No Jesu Mesia paa tetai pae aite anga o teia irava; kua akakiteia mai tona tu i te *tutara anga i rotopu i te Ekalesia*, e te tu o tona tutara i runga i to te ao katoa nei.

i. Kua mou tona terono. *Salamo* lxi. 67.

E ariki tutara aia.

ii. Ko te aroa e te *tuatua-mou* tona ia tu i te noo anga i rotopu i tona papaki tangata. *Salamo* lxxxv. 10.

iii. Koia te akava i rotopu i tona papaki tangata, e ka tika tana tuku anga utunga. *Ebera* x. 30; *Isaia* xi. 1—8; 2 *Samuela* xxiii. 3; *Salamo* lxxii. 2—4.

6— Na to Juda teia tuatua, kua kite *ratou e parau to Moabi e kore ei ratou e akarongo i te ako a te Atua*. No to ratou akateitei i kore ei ratou i kave atu i te tautaunga na te Ariki o Iseraela e e kore ei ratou i kauraro. *Jeremia* xlviii. 29.

Ko te *ngakau parau* to te inga ia na mua. Kua riri katoa Moabi. No roto i te ngakau parau i tupu ei te riri; ko to te riri ia tumu.

Tera nga akairo o tona parau anga:—

AITĒ ANGA.

IRAVA

PENE XVI.

- i. Ko te akatietie.
 - ii. Ko te akavaavaa i to te Atua au tangata.
 - iii. Ko te irinaki i to ratou uaorai maroiroi. *Isaia* xxv. 8; *Zekaria* ii. 8. Kare ra tona akatietie anga e puapinga. *Salamo* cxxxviii. 6; *Maseli* iii. 34.
- 7—Ka aue tetai pae o to enua Moabi no tetai pae. E ingoa oire *Kirearese* i o Moabi. E oire takitumuia i te tuatau e rokoia'i atu ratou i to te Atua riri. 2 *Ui Ariki* iii. 25.
- 8—No te katara a Jehova i kore ei te ruperupe o te au *kainga vine*. *Isaia* xxiv. 7. E oire *Sibema* i te tuanga enua o Rubena. 4 *Mose* xxxii. 38; *Josua* xiii. 19; *Jeremia* lxviii. 33.
- Kua kino te au *kainga vine*, e *kua toro aere te au mangananga* i te *medebara* no te mea e, kare ua e tangata i te raverave, kua akaruke uaia mei te mea e e puapinga kore.
- 9—No te mate o aua nga oire ra i aue ei te Peropheta. *Jeremia* lxviii. 32; *Isaia* xv. 4. E mea tau ia tatou kia aue i te mate o te aronga maro i te rave i te ara. Kia pera tika to Jesu iti ravarai, e kua pera oki a Jesu uaorai i te aue anga i te arongo rave ara. E tuatau rekareka te tuatau e akaputuputu ei te mou vine, e teianei ra, te akakite maima maira te Vaerua o te Atua e ka rokoia te tuatau mou vine i o Moabi e te tamaki: e kore atura te maeva rekareka o to te enua e, e kauonoia ra tei reira ki te aoa tamaki. 1 *Thes.* v. 3.
- 10—No te kore anga o te rekareka enua i te tuatau akaau teia *irava*. E mea matakū kia rokoia te enua e te rima o te Atua ora ra, koai oki te tangata e ora i te rā o tona riri anga? *Apokalupo* vi. 17; *Salamo* lxxvi. 7.
- 11—E tuatua tau teia no te tangi ngakau i to ratou mate mei te *irava* 9.
- 12—Kua kitea te māro e te pōiri o to te tangata ngakau :—
- i. No te rai pāpā o te Atua ia ratou i aue ei, e kua potopoto te ao. *Isaia* i. 5. Kare no ta tatarara.
 - ii. Mamae oti to ratou i ta te Atua pāpā anga, kare ra ratou e āriki i ta te Atua ako—ka māro ua atu rai—kua pera to Moabi e kua oki ratou kua tomo akaou i roto i te marae o to ratou vaarua kino ko *Kemosa*, e kimi ei i te ora i te au idolo puapinga kore. *Jeremia* ii. 30.
 - iii. Kare ra ta ratou e mamuia. *Maseli* ii. 22; v. 22, 23.
- 13—Kua akakiteia te tuatua mate no Moabi e te au Peropheta e manganui. 2 *Mose* xv. 15; 4 *Mose* xxi. 29; *Salamo* lx. 8; *Amosa* ii. 2; *Zephania* ii. 9.

ISAIA.

IRAVA

PENE XVII.

14 — Ko ta te au Peropheta i akakite takere mai, kua vaitata i te tupu.

i. Ko Iseraela tetai rima rave no te Atua i mate ei to Moabi. 2 *Ui Ariki* iii. 12, 16.

ii. Ko to Asura tetai rima rave no te Atua, na ratou e rave akaoti i te mate no Moabi.

I te openga rai o nga mataiti e toru i tupu ei mei tei tuatua mamaoia mai e te Atua i te vaa o te Peropheta. *Mei te tangata i ouia ra* ei rave angaanga i etai puke rā ua, e kare e tika kia kapitiia i etai rā ke. Kia tae ra ki te *rū tikai* i akonoia e manono ei aia i te tutaki, ka pera rai te Atua i te akatupu anga i tana i akakoro i te *tuatau tikai* i akonoia e ia. Ka kore te inuinu o Moabi. Tera tona inuinu.

i. Ko te rai apinga.

ii. Ko te rai nuku toa.

iii. Ko te rai manea o te au oire.

Tera te mea ka kore ei taua inuinu.

i. No te parau o te ngakau.

ii. No te māro o te aerenga.

iii. No te irinaki ia ratou uaorai.

I aere ana e toko tai puke Oromedua papaa i taua enua ra i te mataiti 1840, e kua tatau ratou i te turanga o e 50 oire mamaata i reira i te vaio angaia, ei ututua toka anake rai, kare e tangata. Kua tairipoti ravaia mei ta te Atua i tuatua i te vaa o te Peropheta nei.

1. Kia takinga meitaki tatou i etai ke, e takinga meitaki katoaia tatou a muringao; *irava* 4.

2. E aue tatou i te mate i vaitata i te tupu i te aronga māro i te rave i te ara; *irava* 3, 11.

3. E mea puapinga kore te oro ke atu i te Atua i te tuatau mate. E kauraro e e irinaki kiaia e tikai.

PENE XVII.

E tuatua totou no te mate o "*Damaseko*."

E 3 papaki tuatua i roto i teia pene nei.

1. No te mate o Damaseko. 1, 2.

2. No te mate o to Epheraima tuanga enua i Iseraela. 3—11.

3. No te mate o to Asura. 12, e ope te Pene.

AITÉ ANGA

PENE XVII.

E oire papanunui *Damaseko* i te enua ko Suria i te pae tokerau i Kanaana. E oire taito oki.

No reira tetai tavini o Aberahama ko Eliezera. 1 *Mose* xv. 2. E turanga manea to taua oire ra e te ruperupe oki o te au kai e manganui i te pae o i te maunga o Lebanona. Kua raukā *Damaseko* ia *Dauida* i te tamaki, kia vaitata ra *Solomona* i te mate—kua autu akaou to *Damaseko*. I te tuatau ra, ia *Jeroboama* i eke ei ratou iaia. 2 *Ui Ariki* xiv. 25—28. Kia mate ra ā *Jeroboama*. Kua akamoeau a *Peka* te ariki no *Iseraela* ma *Resina* te ariki o *Damaseko*, e au atu ei raua. *Isaia* vii.; 2 *Ui Ariki* xvi. 5. I muringao ra, kua tamakiiia ratou e te ariki o *Asura*. Kua ta aia i te ariki o *Damaseko*, e kua pou rava te enua iaia.

Kia tae ra te tuatau o te Peropheta ko *Ezekiela* kua meitaki akaou taua oire ra. *Ezekiela* xxvii. 2. Ko te oire teia i aereia e *Paulo* i muringa roa mai. Te vai nei rai *Damaseko* i teianei tuatau. Tei te ariki o *Aiphiti* te au e te mou nei ratou i te tuatua a *Mahomeda* te Peropheta pikikaa tei tupu i taua au rā i muri ake i to *Jesu* matenga.

IRAVA

1—Te akakite mamao mai te *Atua* i te tairipoti anga ia *Damaseko*. Kua tupu taua mate ra i te ui *Ariki* o *Asura* mei tei tataia i te 2 *Ui Ariki* xvi. 9; *Isaia* xxxv. 2.

2—E ingoa *Aroera* no tetai motia enua i *Damaseko*. *Isaia* v. 17. Ko te puaka ma te tangata ke tei takinga-kinoia i muatangana, kia rave ra te *Atua* i te enua mei roto i to ratou rima, ei reira te au *anana puaka* ma te tangata ke e kai ei i ta ratou tuanga.

E mea riri na *Jehova* te rave kino i te au puaka o te enua ma te takinga-kino i te tangata ke. E ture teia 3 *Mose* xxv. 1.

3—Ko te au punanga etaeta teia i tuatuaia nei i *Epheraima* i te enua i *Iseraela*. Kua kapiki oki *Iseraela* i to *Damaseko* kua okotai raua, e teianei ka okotai katoa to ratou mate.

E ingoa maata *Arama* no taua enua ra.

Te akakite mai te *Atua* e ka mate *Iseraela* no ta ratou ara, e ka riro ke te inuinu o *Damaseko* mei to *Iseraela* i riro ra.

E pure tau oki ta *Jakoba* i te 1 *Mose* xlix. 16; *Salamo* xvi. 9; *Maseli* i. 15, 16.

4—Kua taikuia to *Jakoba* ingoa, no te mea ko te tupuna takere aia o taua iti-tangata ra. Kua riro na te akono kore

ISAIA.

IRAVA

PENE XVII.

a te au tamariki e akatupu i te rongō kino i te ingoa o to ratou ai medua i mate ra.

E aite anga tuatua *te ikoke* no te riro ke anga o te meitaki enua o Iseraela. *Isaia* x. 16.

5 — *Rephaima* e ingoa ia no tetai ō sitona, i te pae apatonga i te oire o Jerusalema. 2 *Samuela* xv. 18. Mei te tangata e aere i raro i te au ō ra, e kokoti ei i te mou sitona, e apai atu ei i tetai ngai ke, ka akaperaiā to Damaseko, e to Epheraima; ka aere mai to ratou enemi, koia oki to Asura, e akaputuputu ei i te tangata, ma te au apinga o aua nga enua ra, e apai atu ei ki tetai enua mamao. Kua tupu taua i tuatua nei i te tuatau o te ariki o Salamanesa. 2 *Ui Ariki* xv. 29.

6 — I te tuatau i aakiiā'i te mou ka vaioia e tai ua ki runga i te au rara teitei, no te kore e taea e te tangata ra, ka pera mai te Atua ia Iseraela i te tuatau e aere mai ei te au rima rave nona e akaputuputu ia ratou. *Ka akatoeia* e tokotai o te tangata i te enua. *Isaia* vi. 13; *Malaki* ii. 15.

Kia pāpā mai te Atua i te enua no te ara a te tangata, te vai ra tona manako aroa ia ratou, e tona anoano kia ora ratou. Kare aia e *rave akapou rava* ia ratou i te rā okotai.

7 — Kia tae i te tuatau e rokoia'i ratou e taua mate ra, ei reira ratou e kimi ei i te Atua, e puapinga atura te pāpā a Atua. Ko te mea oki i pāpāia'i ratou. Kia akara to ratou mata i te Atua i *Tei Tapu* i Iseraela. Aua e irinaki akaou i ta ratou au ravenga pakari. *Mika* vii. 7.

8 — E 2 manako i teia irava.

I. Te au angaanga kino ta to Epheraima i rave ana. Tera taua kino ra.

i. Ko te anga i te au tiki. Tetai mei te rā te tu.

ii. Ko te akamori idolo i te au vao rakau. 2 *Ui Ariki* xxi. 3—8; *Hosea* viii. 2; 1 *Ui Ariki* xiv. 23.

iii. Ko te irinaki i te au atarau vaarua kino, ei ora no ratou. E manganui te au atarau ke ke i akatuia i Iseraela, ta to ratou au tangata kino i akatu.

No Damaseko tetai tutu atarau vaarua kino i taoia mai e te ariki e Ahazia i Iseraela. 2 *Ui Ariki* x. 13.

Tera te rua manako o teia irava.

II. Ko te akatu ke anga o ta ratou au ravenga ka tatarara'i ratou.

i. Ka kite ratou i te puapinga kore o tona au idolo.

ii. Ka viivii ratou i ta ratou au peu i te au vao rakau.

iii. Ka kore to ratou irinaki anga i te au atarau kino ra.

AITE ANGA

RAVA

PENE XVII.

Kua kitea i teia tuatua e,

I. E mea ririnui e te mana te tatarara ngakau. Kare tetai apinga kino e vaioia. Ka ope i te akarukeia.

II. E mea meitaki te mamae i ta te Atua pāpā anga, me tupu te tatarara i te tangata i pāpāia'i.

10 — Kua akakiteia mai i te *irava* 9 i te tu o to ratou mate, e i teia irava, kua kitea te mea e tuku ia'i taua mate ra i runga ia ratou.

E rua o to te Atua tu.

1. Te Atua e orai tatou, te tangata.

2. Te Papa e maroiroi ei tona iti-tangata.

E rua o ratou *kino tumu* i kino ei.

1. Ko te akangaropoina i te Atua.

2. Ko te akatitima iaia. *Salamo* lxix.

11 — E rua pae tuatua i teia irava.

I. Ko te angaanga ta ratou ka rave. Koia oki te tanu manga.

II. Ko te puapinga kore anga o taua angaanga ra.

Tei tataia i te openga o teia irava.

Ka riro ia ei *aue anga kore*: *kare e akapaki*. *Jeremia* v. 31.

12 — E akamata anga tuatua ke teia. Kare no nga irava i runga ake. E tuatau ke te tuatau i akakiteia'i. No te mate anga o to Asura i to ratou aerenga mai e tamaki ia Juda.

Kua akakiteia mai i te tu o taua aerenga nui o te au nuku o Senakeriba; koia e aere mai e ta i to Juda, e *Jeremia* vi. 23.

13 — Ko te tu teia o ta te Atua ravenga i taua au nuku ra. 2 *Ui Ariki* xix. 35. E openga kino to te aronga e maro i te Atua. E openga kino to te aronga e rave kino i to te Atua iti-tangata. *Isaia* liv. 17.

14 — Kua tupu tikai teia tuatua i te po i mate ei e 185,000 tangata toa o te au nuku o Senakeriba. 2 *Ui Ariki* xix. 35; *Isaia* xxxvii. 36.

Tera nga tuatua i teia pene e tau ia tatou kia akamaara.

I. Aua tatou e kapiti i te aronga maro *akarongo* kore. Aua e vare i to ratou maro e to ratou mekameka kopapa. Ka pou ratou.

II. Me kapiti tatou i te aerenga o te tangata rave ara, ka mate kapipiti tatou ma ratou katoa i te rā tutaki anga. Ko te mate teia i mate ei Iseraela, to te Atua iti, ma to Damaseko aronga Etene.

ISAIA.

PENE XVIII.

E tuatua no te enua ra ko *Etiopia*. Koia'oki a "*Kusa*."

E tuatua kimi ngata oki, no te tu o te au tuatua aite anga tu ke e manganui.

Ka tau paa kia akatakaia teia tuatua, kia 4 tuanga.

Tera tetai.

I. Te tu o te enua i akoia atu e te Atua.

1. E enua aiteia i te "*tamaru peau*."

Ko *Etiopia* koiā *Kusa* taua enua ra. Kare ra i kitea meitakiia te mea i akaaiteia'i taua enua ra i te *tamaru peau*. Peneiake:—

i. No te mea e e enua marumaru i te manomano o tona au *raro rakau*.

ii. No te mea e enua *toro ke toro ke* atura i te moana maata.

iii. No te mea kua riro taua enua ei ngai maru, ei akaangaro'i anga no te au enua rikiriki i waitatao ra.

Ko te tu ia o te enua o Aiphiti ma *Etiopia* ta te Peropheta i tuatua nei.

E ingoa *Kusa* no te kotinga enua o Aiphiti i te pae i Apatokerau. *Isaia* xx. 35; *Ezekiela* xxx. 34.

2. E enua tonono aere i te au te Karere nunui i te au pa enua ke ke; *irava* 2.

i. Ko te au karere no *Kusa* teia tei matau i te kave tuatua i te pa enua i waitatao.

ii. Ko te *moana maata*, ko te Mediterania ia: e tai maata ua atu i te pae tokerau i Aiphiti ra.

iii. Ko te *kauvai maata* i Aiphiti ko te Nile ia, tei tuatuaia nei te *kiriavai*.

E vai maata e te mangamanga aere i taua enua ra.

iv. Ka aere atu taua au karere ra na runga i taua moana e taua vai ra, ki te au enua e akakite aere i te tuatua i waitata i te tupu ia ratou.

v. Na runga ratou i te *vaka gome* te aere. E ingoa rakau te gome, e rakau tupu i te pae o taua vai ra. Ko te kiri o taua rakau te angaia e to Aiphiti, ei kapu, e ei pia, e ei boti. I amokia oki ia vao ake i te *tū*.

II. Te kapiki nei te Peropheta i te pa enua, *kia akono* ratou i teia tuatua i akakiteia atu no *Kusa*, *irava* 3.

i. Ka *akatu* to *Kusa* i te *reva tapaki*.

ii. Ka *akaputu* ratou i to ratou au toa e ta i to Iseraela.

AITE ANGA

PENE XIX.

iii. Kia pera ra ratou e akara matariki to te pa enua i to Kusa openga, koia te akakiteia mai i nga *irava 4 e tae i te 6*.
III. Te akakite mai nei te Peropheta i ta Jehova ka rave i tona riri anga i to Kusa, *irava 4—6*.

Tera tana ka rave.

i. Kare a Jehova e rapurapu i te rave i tana; ka vaio ua ana te tangata ara kia kimi i tana mei te mea e: Ka *noo ana* te Atua e tapapa ana i ta ratou ka rave. 4.

ii. Ka tuku mai aia i te mate akapou i runga ia ratou.

Mei te ua vine i aaki vave uaia, kare e tae i te para anga; ka pera ia ta ratou mea e akakoro, i te kore e tae i te tupu anga. Kua tipu ke vaveia ratou i te riri o te Atua. Ka ope to ratou au tangata i te taia ia e te au *puaka taae*. E aite anga no te ui ariki mana etene tei ka aere mai e ta ia ratou, *tei te irava 6*.

IV. Te akakite mai te Peropheta, i te mcitaki te ka tupu i taua enua ra amuringao *irava 7*.

i. Ka rauka ta *Jehova atinga* no taua enua ra, i te tuatau e rave ei te Atua tana i tuatua ra i nga irava i runga ake.

ii. Ka aere mai ratou ia Jehova. Akaruke i te au idolo. Apai *apinga uipa* i te oire tapu ko Jerusalema. Ka riro tetai pac o taua enua ra ei iti-tangata no te Atua. *Salamo lxxii. 10; Malaki i. 11*. Tera nga tuatua o taua pene e tau kia akamaaraia.

1. E kite ngere kore to te Atua i te au mea ravarai te ka tupu i tona iti-tangata e te au mea katoa te ka raveia i tona au enemi; *irava 4*.

2. E openga puapinga kore te au ravenga a to te Atua au enemi; *irava 5 e te 6*.

3. Ka tupu ta te Atua; e ka rauka tana no roto i te pa enua roarai; *irava 7. Apokulupo xxi. 25; Isaia lx. 3, 5, 11; lxvi. 12*.

PENE XIX.

IRAVA

1—E tuatua no *Aiphiti*. Ko *Mizeraima* te ingoa taito o taua enua ra. E ingoa tangata ia. E utaro na Noa, e tamaiti aia na *Hama*. E aere atura te uanga o *Hama*, ki taua enua ra, ki *Aiphiti*, e riro atura te ingoa o *Mizeraima*, ei ingoa no taua enua ra, ko *Masora* mei te tataia 2 *Ariki xix. 24; Isaia xix. 6; xxxvii. 25; Mika vii. 12*. “Kia tae ki taua

ISAIA.

PENE XIX.

rā ra, e aere mai ei ratou kia koe ra mei Asura mai, e mei te au oire i patuia ra, e *mei Aiphiti* e tae ua atu ki te vai ra, e mei tetai moana e tae ua atu ki tetai moana e mei tetai maunga e tae ua atu ki tetai maunga.”

Ko te punanga ketaketa te aite anga o taua ingoa ra, ko Masora. No reira te irava i roto i te *Ui Ariki* i taikuia mai ei, i te au ngai i akakiteia ra. Ko *Chimi* te ingoa ta to Aiphiti uorai i matau. Ko kerekere te aite anga i to tatou reo.

Peneiake no te kerekere o te one enua i Aiphiti, i riro ei ingoa ra, no te enua.

Tera te ingoa maata o taua enua ra i teiane tuatau. Ko *Maizara*. Kare i kitea meitakiia te topa anga i te ingoa ra ko Aiphiti. Kua manakoia ra e e ingoa no tetai ariki taito o taua enua ra. Ko “*Egaiphetu*.” Te kite orama nei te Peropheta ia Jehova, i te aerenga atu ki taua enua ra, i te aerenga viviki, mei te mea e, i inangaro aia kia na runga i te *tumurangi tere viviki ra* i te aere.

Ko te apinga mua teia ta te Peropheta i kite i taua orama ra. E aite anga tau meitaki te tumurangi tere viviki, no te viviki o to Jehova aerenga mai, i te akautunga anga i ta ratou ara. Kua pera’i i te *Salamo* xviii. 10; civ. 3. Kua pera ta *Daniela* i kite, i te Pene vii. 13.

“Akara iora au i taua orama i te po ra, e ina, tetai mei te Tamaiti a te tangata ra, i te aerenga mai na roto i te *tiaorangi ra*.” *Mataio* xxiv. 30; e tei te *Habakuka* iii. 3, 10.

I na ra, kia tae atu a Jehova ki raro ki Aiphiti, kua ruke-tekete te enua ma tona au idolo katoa. Tera te mea i karangaia’i e, ka aere a Jehova ki *raro*. No te mea tei te pae i te opunga o te rā i Aiphiti. Ko Jerusalema tei tuatuaia e ko te *noo anga* ia o Jehova. E tei reira katoa te noo anga o te Peropheta, koia oki tei te itinga o te rā aia i kite ei aia ia Jehova, i te aere anga atu ki raro ki Aiphiti ra. Mei te enua e te apinga katoa ki rungao ra, i rutetete ana, i te tae anga mai o te tumurangi tere viviki ra, kua pera katoa te au idolo o Aiphiti ra. Ko te rā, ma te marama, e te au etu tini o te rangi, ma te au manu, e te au puaka e manganui.

E apinga akamori anake na ratou. No te matakū paa i riro ei ratou i te akamori i taua au mea ra, me te mea e, e ravenga tarekareka atu, kia kore e kanga mai ki te enua. I na ra, kia tae atu a Jehova e akautunga ia ratou i ta ratou ara, ka rokoia ratou e te matakū.

AIITE ANGA

IRAVA

PENE XIX.

Kua taravai ua te ngakau o te tangata, e kua inga anake ki raro te au idolo *ki mua i tona aroaro.* 2 *Mose* xii. 12; *Jeremia* xliii. 12.

Tera ta to Aiphiti peu, ko te akatikitiki i te tutu o taua au apinga ora, e kave ei ki roto i te marae, e akamori ei.

2 — Ko te au mea teia i akakiteia e e tupu ia Aiphiti, i to Jehova aere anga atu. Kia tae i taua tuatau e aere ei a Jehova, e tukuia'i te mate ki taua enua ra, ei reira e tupu te kino, ki te tangata enua, ko ratou ratou uaorai. Kua tupu rai taua tuatua ra. E keukeu maata tei tupu i taua enua ra, i nga mataiti i muri ake i te matenga o te au nuku o Senakeribi i Judea ra.

3 — Ko te parukaua teia o te ngakau tangata i tuatuaia nei. Koia oki te tumatetenga i tupu i to Aiphiti i to ratou mate ra. Kia rokoa ratou e taua mate ra, kare ratou i kimi i te Atua ia Jehova. Angairi ratou i pera, kua meitaki. Kua kimi ra ratou ki to ratou uaorai au idolo puapinga kore. Koia oki nga ravenga a ratou, i akakiteia mai i teia irava nei; i te au idolo e ki te au taurā Atua, e ki te au akarakara etu, e ki te au purepure.

4 — Ko taua *pu takinga kino* e tuatuaia nei. Ko tetai ariki taae ia o Aiphiti; i te tuatau i ariki ei a Manase i Iseraela ra.

E tinongauru ma rua ariki i tutara ana i nga motia i Aiphiti. Ina ra, i te tuatau e tuatuaia nei, kua tamaki ratou, ia ratou uaorai, e kino takiri atura te enua. E roa taua kino ra e kua riro te re i tetai ariki o taua tinongauru ma rua ra. Ko Sametiku te ingoa. Kua tiki aia i to Arabia, ma te au tangata taae i vaitata maira, kua aere atura ratou e tauturu iaia i tana tamaki anga i te ui ariki o taua enua ra. E 54 mataiti tona tutara anga i Aiphiti ra, ma te akateiaa i to Aiphiti i tana ravenga takinga-kino. Anau maira tana tamaiti ko *Neziko*, koia oki ko *Phaero-Neko*, tei tata putu-putuia i roto, i te tuatua na te Atua. E ingoa mou a *Phaero* no te ui ariki o Aiphiti. Tera te aite anga o taua ingoa ra. Ko te *Mana*, ko te *Teitei*, ko te *Au*, e ko te *Ariki*.

5 — E tuatua teia no te kore anga e vai i te kauvai maata i Aiphiti ra; koia oki te Nile. E kauvai maata, e nona i ruperupe ei te enua e i tupu ei te kai. Kareka kia puke taua kauvai ra, e kia tae tikai i tona puke anga ki te teitei tikai. Kia ngaromia takiriia te au kainga akaaka, ko te mea ia e ruperupe ei taua au kainga ra. Ina ra, kia kore e puke te vai, e kia kore e roa te noo anga o te vai, ki runga i te au kainga ra; ko te kore ia e tupu te kai i taua mataiti

ISAIA.

IRAVA

PENE XIX.

ra, e mate atura te enua i te onge. Koia teia ta te Atua i karanga i ta tatou tuatua nei. Ka akakoreia te tai e te vai.

Ko te pararauare anga o taua vai puke ra, tei akaaiteia *ki te tai*, e e kore e puke i te tuatau e rokoia'i te enua e te riri o Atua.

6 — No te mate o taua vai ra ka aunga kino ei te enua. Koia oki te *kaakaa* e tuatuaia. E kore atura e tupu te *mauku* e te *kakao*, e te *ngangaere* e te au mea katoa nei, mei tei akakiteia mai i te *irava 7 e te 8*. Te akakite maira te Atua, i nga *irava* i raro ake, i te au mate te ka tupu i te tangata. Ko te mate o te *aronga ravakai* tei akakite muaia mai.

E enua ika maata a Aiphiti. 4 *Mose* xi. 5. Kua kitea, i to Iseraela aue anga ki te ika ta ratou i mätau ana i te kai, i Aiphiti.

E rua ravenga ravakai ta to Aiphiti i kite, ko te mätau tetai, e ko te kupenga tetai.

Te akakite mamao maira te Atua, kia tae ki te tuatau, e tukuia mai ei to ratou mate, ei reira te aronga ravakai, e aue ei i to ratou mate, no te mea kua kino te au vai, e kua kore atura ta ratou manga e rauka.

9 — Kua akakiteia mai i teianei *irava*; te mate te ka tupu i te *arongo raranga kakau* ra. Tera to ratou mate.

Ka kore e rauka ta ratou taoonga, e ka kore e rauka ta ratou apinga, ma te kai i te angaanga ta ratou i mätau ana i te rave.

10 — Ko te *au pa vai* teia o te kauvai maata ra ko te Nile, ka ope anake i te akangaangaaia. 2 *Mose* vii. 15, 19; 5 *Mose* xi. 10.

11 — E ingoa *Zoana* no tetai pae i Aiphiti. Kua manako te reira ui ariki e, e aronga pakari ratou, kua riro ra taua aronga pakari ra, mei te neneva ra te tu. E kare atura e toe tetai tangata pakari, kia akakite akaou kia Pharao i te tuatua no tona tui tangata taito. Ka kore anake to ratou tangata pakari i rotopu ia ratou ra. *Salamo* xxxiii. 10; *Jeremia* xlix. 7.

12 — Mei te mea e e tuatua *ui aviri* teia na te Peropheta ki te ariki ngakau-parau o Aiphiti. Koia oki te aronga purepure ma te aronga pakari, tei kimiia e to taua enua ra. Kua ungaia *aviri* ia te ariki kia ratou. Kia kite aia i te pua-pinga kore anga o tana i irinaki anga ki reira.

13 — E puke oire *Zoana*, ma *Nopha* i nooia e te au tangata nunui o Aiphiti ra. No te rai ngakau parau ra, e te pikikaa,

AITE ANGA

IRAVA

PENE XIX.

e te akono kore o taua aronga nunui ra, i tarevake ke ei te rainga o te tangata ra. *Jeremia* ii. 16; *Ezekiela* xxx. 13.

14 — E manga tuatua maku teia no te au tangata i akarukeia e Jehova kia kino ra.

i. Kua akamoroketaketa to Aiphiti i to ratou ngakau.

ii. No taua maroketaketa ra, i vaioia'i te kino i roto ia ratou. Kua *irokia* e Jehova te katoatoa anga o te kino i roto i to ratou ngakau.

iii. Riro atura taua kino ngakau ra, ei akatarevake i ta ratou au akono anga ravarai.

Tera te akatau anga, mei te apinga kava nei, i kairokia ra, e roa akera, te opue maira e teitei maira ki runga i te āriki e maringi roa maira ki vao. Koia katoa teia aronga nei, kua irokia te kino e manganui i roto ia ratou, e kua teitei ki runga e kua maringi ki vao. E aite anga tuatua rikarika teia no te tangata i vaooia e te Atua ki roto i tona kino. *Isaia* xxix. 10, 14; *Joba* xii. 16.

15 — Ko te uipa anga teia o to ratou mate. Ka kore takiri te angaanga e ravaia i taua enua ra. Kare a te *upoko* puapinga; ko te ui ariki tei karangaia e, e upoko. Kare a te *iku* puapinga; ko te tangata rikiriki ia. Ka kore takiri e puapinga i ta to Aiphiti katoa au ravenga.

16 — Ko te openga teia o taua enua ririnui ra, ka ope anake to ratou ui ariki, e to ratou au tangata toa i te riro, *mei te vaine ra te tu*. *Isaia* xxviii. 7, 8; xxix. 9; *Jeremia* xxx. 5.

Tera te tu o to te Atua ruru anga i tona rima, koia oki tona akatupu anga i te au mate ki taua enua ra. *Isaia* xi. 15; *Zekaria* ii. 9.

17 — E tuatua teia no to Aiphiti maku anga ia Juda. Ko te aere mai aea e akatupu tamaki ia ratou. *Isaia* xxxvi. 1; *Jeremia* xxix. 19.

Ka riro na to Juda e akatupu i ta Jehova e akakoro ki taua enua ra, ki Aiphiti.

18 — Ko te meitaki teia te ka tupu i muri ake i taua au mate i akakiteia i nga irava nei. E akakoro anga teia.

Kua kitea ki teianei tuatua, i ta te Atua akakoro anga aroa ia ratou.

Tera nga meitaki i akakoroia ra.

i. Ka kapitiia ratou i to *Kanaana* : i to te Atua iti-tangata.

ii. Ka apii ratou i te *reo ngati Juda*.

iii. Ka *akamori* ratou ia Jehova Sabaota.

E ka tapaia to ratou enua *ko te oire o te rā ra*.

Tera te mea ka akaperaia'i.

ISAIA.

IRAVA

PENE XIX.

i. No te akatu anga o tetai *oire no te ngati Juda* i reira.

ii. No te tupu anga o te *marama o te tuatua-tika* ki reira.

Kua tupu tetai pae i teia tuatua i to Aiphiti i muatangana, i to te ngati Juda noo anga ki taua enua ra, i te tuatau i muri mai i te akakite angaia mai.

Te vai ra te tuatau e tupu tikai teiane i tuatua. Koia oki te tuatau kia apiiia to reira au tangata ki te tuatua a Jesu, e kia riro ratou ei iti-tangata nona. *Zephania* iii. 9; *Isaia* xiv. 23; 5 *Mose* x. 30; *Jeremia* xii. 16.

19 — E puke apinga e rua tei akakiteia mai i teia irava nei; te ka akatupuia ki te enua ra i Aiphiti. E *atarua tetai* e *pou tetai*. E puke aite anga tuatua teia, no te akamori ia Jehova, i rotopu i taua enua etene ra. E puke ravenga taito te akatu atarau, ma te akatu pou, ei ngai akamori anga ia Jehova. Mei ia *Aberahama* e ia *Jakoba*. 1 *Mose* xii. 7; xxvii. 18.

Kua akakiteia i teia irava e, e akatuia aua nga apinga ei ngai akamori anga ia Jehova ra i nga pae katoa i taua enua ra. Kua tupu tetai pae o teiane i tuatua i te tuatau o tetai ariki maata ra. Ko *Alekanedera*, tei tamaki i to Aiphiti ra, e kua vi iaia te enua. Kua takinga-meitaki aia, i te au ngati Juda i noo ki reira, ma te akatika ta ratou akamori anga ia Jehova ki te enua.

20 — E oti akera i te akatu anga o aua nga akairo ra, ei reira te Atua e akaora'i i to Aiphiti ma te ngati Juda katoa i noo ki reira, i te aronga katoa e takinga kino mai ia ratou. E au ariki takinga-kino te rainga o te ui ariki o Aiphiti ra. Kia kapiki ra te tangata ia Jehova, te tono maira aia i tetai ariki mana e te rongonni, ko "*Alekanedera*," ei akaora ia ratou i tana takinga-kino ra. Ko te tu ia o ta Atua ravenga i tona papaki tangata e kimi iaia, i te au tuatau katoa ra. 2 *Mose* ii. 23; 2 *Ui Ariki* xiii. 4; *Isaia* xlv. 21, 22.

21 — Ko te meitaki teia te ka tupu i taua tuatau ra. E manganui o to Aiphiti tangata te ka riro mai ki te akarongo ia Jehova, ma te topiri mai i te aronga e rave i tana au tusia, e te mineka, e te tia. Ka *kitea* a Jehova i to taua enua ra, e ka *kitea* oki ratou e ia. *Isaia* ii. 27; xii. 13; *Salamo* lxvii. 2; *Zephania* iii. 10; *Malaki* i. 11.

22 — E rua a Jehova ravenga i akakiteia mai i taua irava nei.

i. Nana ratou e pāpā. Koia oki te au mate i akakiteia mai, mei te *irava* 1—10.

ii. Nana i akaora. Koia tana ravenga i akakiteia mai mei te *irava* 18—21.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XIX.

Ka pati atu ratou iaia, e ka akarongo mai aia i ta ratou i pati ra. 5 *Mose* xxxii. 29; *Hosea* v. 15; *Ebera* xii. 11.

E puke irava teia i akakite mai, i te meitaki te ka tupu no roto i ta te Atua pāpā anga mai i te tangata.

23 — I noo enemi ana to Asura ma to Aiphiti i muatangana, e puke enua tangata, kare i waitata ana tetai ki tetai, kua mātau ra ratou i te tamaki mei ito mai. Te akakite mamao mai ra te Atua i teianeī tuatua i te meitaki te ka tupu ia ratou i te au mataiti a muringao. Tera te ka tupu,

i. Ka akamakaia tetai ara-medua, e ka aaere ei te tangata o aua nga enua ra ma te matakū kore tetai ki tetai, no te mea kua kore te tamaki. *Ephesia* ii. 19.

ii. Ka akamori *kapiti* to Aiphiti e to Asura ia Jehova.

24 — Tera tei akakiteia mai i taua irava ra; kare ko aua nga enua etene ua e rua ra, te ka kapitiia i te akamori ia Jehova. Ko Iseraela ra te toko toru. Okotai o ratou uipa anga i reira.

Ka riro Iseraela *ei meitaki* i rotopu ia ratou. Kia pera tika to te Atua iti-tangata, i te noo anga i rotopu i te au etene, e i rotopu i te aronga akarongo kore. Kia riro ei meitaki no ratou e tikai. *Isaia* lx. 18; *Zecharia* viii. 3; *Galatia* iii. 19.

25 — Ko ta Jehova ia akakoro anga aroa teia, no aua nga enua e toru ra; ko te *kapiti anga* teia o to te Atua iti-tangata, ma te etene i te akamori anga okotai. E tuatua rekareka no te tupu anga o te tuatua a Jesu, i te pa enua etene i teianeī tuatau, kua tuku mai oki te Atua i tetai akaora maata ki mua i te aroaro o te pa enua ravarai.

Koia oki a Jesu Mesia ra. Mei aua nga enua e toru ra i kapitiia, ki te kapiti anga okotai, i raro ake i taua ariki maata ra, koia ko "Alekanedera." Kua pera rai i teianeī te au enua ke ke e manganui, i te uipa anga ki raro ake ia Jesu i te akaora maata a te Atua. E ka pera ua atu rai te tupu anga, e tae ua atu ki te tuatau e *akamakaia'i tetai arametua*; mei tetai pa enua e tae ua atu ki tetai pa enua, e kare atura e tupu te enemi, e te ta, e te takinga kino i te pa enua katoa i raro ake i teianeī rangi. Mei tei tataia mai i te *Salamo* lxxii. 7, 8; x. 11, 17.

ISAIA.

PENE XX.

Ko te 15 teia o te orama ta Isaia i kite. I te mataiti e 700 i mua i te anau anga mai o te Mesia. I akakiteia teiane i tuatua i te tuatau o te ariki ra ko Hezekia i Jerusalema.

Tera te tu o te tuatua i roto i teia pene nei.

1. Ko te matakū o to Juda i to Asura, ko te aere mai aea ratou e tamaki ia Jerusalema.

2. To Juda anoano i te tiki atu i to Aiphiti, kia aere mai e tauturu ia ratou, i to ratou tumatetenga anga ra.

Kare ratou i *irinaki pu tikai* ki te Atua ia Jehova.

3. Te akakite maira te Atua i tetai akairo, e kua waitata to Aiphiti uaorai riro *tuikaa anga*, e e puapinga kore atura to Jerusalema irinaki anga kia ratou.

IRAVA

1 — Ko Saragona i tuatuaia i teiane i irava; koia oki te ariki o ko Senakeriba te ariki o Asura. E ariki taae i te tamaki, e manganui te enua i rauka iaia, i te tuatau o Hezekia, kua tonu atura Senakeriba i tetai rangatira vaeau maata ra; ko Taratana ei tamaki i te oire ra ko Asadoda, e ingoa oire Asadoda, i te papaki tangata o te Philiseti i muatangana, i te pae enua taa tai i Judea ra. E oire Philiseti i muatangana. Tei reira te turanga o te marae o te idolo ra ko Dakona i te tuatau ia Eli. Kua apai katoaia te araka i taua oire ra i muri ake i te tamaki anga ia Ebenezer. *Josua xiii. 8; 1 Samuela v. 1.*

Kua matakū oki to Iseraela i taua tamaki anga a Taratana ra, kia Asadoda ko te aere katoa mai aea ratou e tamaki ia Jerusalema. *Jeremia xxv. 29, 36.*

2 — Kua akakiteia mai oki i teia irava nei i ta te Atua ravenga i mua i to Jerusalema.

i. Kua tuku mai te Atua i tetai akairo. Kia akaruke ua ana te Peropheta i tona kakau, ma tona tamaka, e kia aere taaka ua ana te aia na roto i te oire i Jerusalema.

Ko te akairo ia ta te Atua i tuku mai ki mua i to ratou mata. E kua pera te Peropheta; kua rave aia i ta Atua i akaue mai kiaia ra. *1 Samuela xix. 24; 2 Samuela vi. 20.*

3 — E oti akera to te Peropheta aere taaka ua anga i te oire i Jerusalema, kua akakite aereia te aite anga i taua mea ra ki te tangata ravarai. Koia oki mei ia Isaia i aere taaka ua, i taua oire ra. Ka akapera katoa ia to Aiphiti, e to Etiopia i te taao angaia, e e kua waitata taua mea ra i te tupu. E ka

AITE ANGA

IRAVA

PENE XX.

vai rai taua mate ra i runga ia Aiphiti; i aua nga mataiti e toru ra.

Kua akakiteia teiane i akairo ki to Juda, ei ako ia ratou, kia irinaki ki te Atua.

4 — Ko te tuatua teia a Jehova ki te Peropheta i te akakite anga mai i te mate maata i waitate i te tupu i to Aiphiti.

i. Ka tae atu te ariki o Asura e tamaki ia ratou. *Jeremia* xlvi. 26.

ii. Ka arataki tuikaaia to Aiphiti, i te enua mamao ki Asura.

iii. Ka rikarika ratou i taua tuikaa anga ra.

Ka ope to ratou ruaine e te mapu i te akatuikaaia.

Ka taputaua ravaia ratou. *Jeremia* xiii. 22.

Ka taakama ia ratou, e kua waitata i te tupu ia Aiphiti.

5 — No to Juda teiane i irava tuatua.

i. Kua vare to Juda i te irinaki ki te ui ariki mana o Aiphiti.

ii. Kua riro atura tei reira ei maunu na ratou, ko ratou i kore i irinaki tikai ki te Atua ki to ratou Akaora mou.

iii. Kia rokoia to Aiphiti i te tamaki, e akama'i i to Juda papaki tangata, ko ratou i irinaki ki te tangata puapinga kore nei; e kare i te Atua.

6 — E tuatua tatarara teia a to Juda e to Jerusalema. E rua akairo meitaki ta tatou i kite i teia irava nei. Tera tetai.

i. Ko te tatarara i to ratou tarevake: kua mārama to ratou mata: kua akama i ta ratou i rave ra.

ii. Kua kimi ratou i te ravenga e ora'i.

Koia oki te openga o taua irava nei.

E akairo meitaki teia. *Mataio* xxiii. 33; *Ebera* ii. 3.

Tera nga manako e tau kia akamaara tatou i teiane i pene tuatua.

PAPANI.

I. Kia riro te mamae e te ngere, e te au mate ravarai i te rave anga i ta te Atua angaanga, ei au mea akakoromaki ngoie i te tavini o te Atua e tikai. Mei ta te Peropheta oki i rave ngoie i ta te Atua i karanga mai kiaia i te *irava* 2. Mei ta Paulo oki. *Philipi* iv. 12.

II. Kia tau te *aerenga* o te tavini o te Atua ki te *tuatua* tana i ako ra; ei reira e manuia'i tana angaanga. Kua tau to Isaia *aerenga* ki te tuatua tana i ako ra, kia pera to tatou *aerenga* i te tau anga i te akarongo e meitaki ei.

III. E mea puapinga kore to te tangata irinaki anga ki te *tangata* me rokoia e te tumatetenga. E irinaki ra ki te Atua ko te ravenga ia e ora'i.

ISAIA.

PENE XXI.

Ko tetai pae tuatua teia no Babulonia. E tau oki i tei akakiteia i nga Pene xiii. e te xiv. E rua tuatua maata i roto ra. Mei te *irava* 2 e te 10. E orama ke tei akakiteia mai i te *irava* 11. Tera nga tuatua e rua i roto i nga irava mua ra.

i. No te inga anga o te oire ko Babulonia.

ii. Kia papa te ngakau o to Iseraela i to ratou tuikaa anga i Babulonia, no te mea kua akakoro te Atua i te tuatau e akaora ia ratou, e e mate ei to ratou au enemi.

E tuatua no te riro anga o to Babulonia i te mate.

IRAVA

1 — *Ko te medebara o te tai* e tuatuaia nei; ko te papaki enua ia o Babulonia; no te mea e *ngai atea* maata taua enua ra, e no te vai maata i reira i aiteia'i ki te tai.

Te akara atura te Peropheta i taua orama ra, e kite atura aia i to Madai i te oro anga mai, e tamaki i to Babulonia, *mei te puaiio te aere anga mai, mei te enua rikarika maira.* Koia oki mei ia Madai maira.

2 — Na te Atua oki i akakite mai i teiane orama kia Isaia. Tera te mea i karangaia'i e e orama *rikarika*, no te tu tuatua matakū i akakiteia i roto ra. No Madai te tuatua aru, "*te aru nei te aru.*" Ko to te Atua te reo kapiki e *aere ki runga e Elama e.* E ingoa taito teia no taua enua ra ko Madai, no te tama a Sema. 1 *Mose* x. 22. Te kapiki nei te Atua kia ratou e aere ki runga ki Babulonia, e akamou ei i te tamaki, no te mea te akakoro nei te Atua kia akakore ta to Babulonia au ravenga takinga-kino, i aue ei te tangata i raro ake ia ratou. Kua pera te akakite anga mai i *Isaia* xiii. 17; *Jeremia* xlix. 34.

3 — Ko te Peropheta teia te aue ra, no te mate i vaitata i te tupu, i taua papaki tangata *meameau* ra. E akara anga tau meitaki teia no te tangata o te Atua. Auraka ratou kia rekareka i te mamae o te aronga rave ara. Kia kite tatou ra i to ratou akautungaia e tau ia tatou te mamae ngakau, e te tangi ia ratou. Kua pera oki a Davida; kua pera a Jeremia; kua pera a Paulo; kua pera a Jesu; e kia pera katoa tatou e tikai.

4 — Ko te *kaku anga* teia o te ariki o Babulonia, i akakite mamaoia mai, ki te Peropheta, i taua orama ra. E po inangaroia e ia, no te mea e pokai maata tana i akatupu, e e akaputuputu anga maata to te tangata ki tona kainga i taua

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXI.

pokai po ra. Tei roto aia i te rekareka i taua po ra, ka aere mai ei to Madai, e tamaki iaia. Rokoia iora e te tumate-tenga. Mei tei tataia e *Daniela*. Kua kite oki a Daniela i te tupu anga o teia mate i Babulonia ra.

Tera tetai au manako no teia irava nei.

I. Te tu o to te aronga rave ara raveanga i te kino.

i. E mea *inangaro* na ratou.

ii. E mea rave *poiriia* e ratou.

iii. E mea rave *akatoatoa* na ratou.

Kua kitea te tu o taua au manako i te ariki o Babulonia.

II. Te tu o to te aronga rave ara rokoia angaia e te rima o te Atua.

i. Ka rokoia ratou, i te *tuatau e manako koreia* e ratou.

ii. Ka rokoia ratou ma te akangereia i ta ratou au mea akaparau ana ra.

iii. Ka rokoia ratou e kare a ratou ravenga e ora'i.

Ka kitea te tu o taua au manako nei i to te ariki o Babulonia rokoia angaia e te mate. *Isaia* xiii. 14. Auraka te aronga rave ara, e maro i te akangaropoina i te Atua.

E tatarara ratou koi vai mai te aroa o te Atua i runga ia ratou ra.

5 — E tuatua teia a te ariki o Babulonia ki tona au tangata. E rua ravenga tana e akakite nei. Ko te akateateamamao i te kaingakai tetai, e ko te kimi mamao i te ravenga tamaki.

6 — Na te Atua teia tuatua ki te Peropheta. Kia akara matariki aia ki te au mea i akakiteia mai i roto i taua orama ra.

7 — Ko te au mea teia ta te Peropheta i kite i taua orama. Ko te *aronga akaora puaka-oro-enua*. Ko te au nuku teia a Kuro, i te aere anga mai e tamaki ia Babulonia. E taki toko rua te tangata vaeau i te tupati anga. Te manga tuatua i rotopu ra. Akara atura te Peropheta i taua nuku ra, i te aere anga mai, i na runga anake mai ratou i te kariota.

8 — Kua akaaiteia taua nuku ra ki te *liona* i te ririnui, e te tu taae. Kareka te liona me pongi e te oro ra i te kai ka pou ia iaia. E te akakite nei te tangata tiaki i tana i kite ra ki tona Pu, mei te mea e, kare te Peropheta i akakite ana ki te tiaki i te ka tupu ia Babulonia

9 — Ko te au mea teia tana i kite i te tupu anga ia Babulonia. Akara atura aia e i na; te oro maira e puke karere e toko rua, te akakite maira e; "*Kua pou, kua pou a Babulonia.*"

ISAIA.

IRAVA

PENE XXI.

Jeremia l. 32; *Apokalupo* xviii. 12. Ko te openga teia o taua oire ra, e ko te pou anga teia o tona au idolo.

E ngai akamori anga maata i te idolo a to Babulonia. Ko *Pelu* te ingoa o to ratou idolo tutara.

10 — E te *irava* 9 te papani anga o te orama ta Isaia i kite, e te aue mai nei aia, no te tumatetenga, e te mate, te ka tupu ia Iseraela. Ko Iseraela paa teia, tei akaaiteia ki te *sitona*. E ingoa *taua pāpā anga sitona* te “*alona*,” mei te sitona pāpāia i te taura, e peke ke atura te ota i taua pāpā anga ra; koia katoa to Iseraela pāpā angaia i Babulonia.

Te akakite ra te Peropheta i to Iseraela, i ta te Atua i akakite mai kiaia, i te matenga o Babulonia. Ko te papani anga teia o te tuatua no taua enua ra.

11 — Ko te orama 17 teia ta Isaia i kite.

E orama no “*Duma*.” Kua kite orama mai te Peropheta, i to Duma i te kapiki anga mai iaia. Eaa te tuatua te ka tupu ia ratou. E ingoa enua a Duma. I topaia taua ingoa ra e Duma, tetai tamaiti a Isemaela, te tama na Aberahama. 1 *Mose* xxv. 13; 1 *Paraleipomeno* i. 30. Te kapiki maira ratou, mei te pa maunga maira o to ratou enua. Koia oki i Seira, ma te ui mai ki te tiaki e, eaa te tuatua ia ratou, e te akakite ra te tiaki i tana i kite ra.

12 — Ko te mea teia ta te Peropheta i kite no taua enua ra. Tera te aite anga. Kua ui aviri maira to Duma i te tuatua ia ratou i teia irava nei, e te akakite poto atu nei te Atua i te mate no ratou. Koia oki teia kua *vaitata te ao*. E manga tuatau rekareka ia e te marama, e muri ake ka kapitiiia ia taua ao ra ki *te po*. Koia oki te tuatau poiri e te mate; i vaitata i te tupu ia Duma, kua vaitata te ao e, kua vaitata te *po*. I kite ei tatou i teiane tuatua, e mea kino te aviri, e te taitoito. Ka akapoto ua te Atua i tana tuatua ako i te aronga taitoito ra. Ko te Papani anga teia i te tuatua i akakiteia mai no Duma.

13 — Ko te orama 18 teia ta Isaia i kite. E orama no te enua ra no *Arabia*. Kua akakiteia mai teiane orama, i te tuatau o te ariki ra ko Hezekia, i mua ake i te tamaki anga a Senakeriba. No Senakeriba oki te tuatua i tuatuaia ra. Okotai rai tuatua, mei te tataia *Jeremia* xlii. 28.

Te karanga maira te Atua, kua vaitata to Arabia tatipoki angaia, ka akapiniia to ratou enua e te enemi; e ka tupu taua mea ra, i taua mataiti rai i akakiteia'i.

Ko Dedana teia i kapikiia e te Atua, i te na ko anga e. E *terara urupu no Detana e*.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXII.

E papaki tangata toa to Dedana, te utaro aia na Aberahama. 1 *Mose* xxv. 3. Koia to ratou tupuna taito; e kua mātau ratou i te aere mai ki Arabia e okooko i te au toka memeitaki ra, e te au vairakau kakara ra. Te akakite mai nei te Atua kia ratou e *tomo ki roto i te enua ra ko Arabia*, no te mea kua kino i te tamaki. E noo atu ana i te ngai *raro rakau*, ei reira e patia'i i to ratou au puakapa.

14 — Ko to Tema teia i kapikiia ra. Ko ratou ta te Atua i kapiki, kia takinga-meitaki mai ratou i to Arabia, i to ratou ati anga i mua i to ratou au enemī. Ei vai ta ratou e apāi e ei kai na taua aronga i oro ra.

15 — Ko to Arabia teia i ati i mua i to ratou enemī. E au taoonga tamaki teia i to ratou enua te koke, e te ana.

16 — Ko te Peropheta teia ta te Atua i karanga ra; e te akakite maira kiaia, e kua vaitata te tupu anga i taua mate i Arabia ra. Ko te au apinga e te mana, e te au mea e manea'i te enua, ka ope anake i taua mataiti ra. Ko tetai ingoa *Kedara* no Arabia, e e tamaiti aia na Isemaela. 1 *Mose* xxv. 15.

PENE XXII.

Ko te orama 19 teia a Isaia. E tuatua no te *Ō Orama*. Ko Jerusalema taua enua ra, i karangaia e *e ō Orama*, no te mea e *ō* te turanga o taua oire ra. E tei reira te akakite anga i te au orama ki te Peropheta i tapaia'i e *ō Orama*.

IRAVA

1 — Tera te tu o te orama ta te Peropheta i kite, no taua *ō ra*; koia oki Jerusalema. Kua keukeu te oire katoa, e keukeu anga tamaki ra. E kua kake anake te tangata ki runga i te au are, e akara atu ei no te mea, te aere maira te enemī, e ta tamaki mai ia ratou. No reira i keukeu ei te tangata i roto i te oire.

2 — Ko te tu teia o taua oire ra, ko Jerusalema. E oire rekarcka ana i muatangana, i te mutamuta aere anga o te tangata. E teianei ra, kua ki ia i te pekapeka, e te tumate-tenga. Kare oki i taia ia i te koke, kare oki i te tamaki ra. No te maata ra o te kononinoni e te pekapeka, e mate ei tetai pae tangata ia ratou uaorai.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXII.

- 3—Ko te au mea tumatetenga teia i tupu i taua tamaki anga ra. Kua ope to ratou au tangata nunui i te ati, e kua aruia e to ratou au enemi. Koia oki te aronga apai i te ana e te taoonga tamaki ra. Kua aere ke tetai aronga i oro ra. Kare ra taua aronga ra i oro, kua mou katoa ia ratou.
- 4—E tuatua teia no te tangi o te Peropheta ia ratou. Te aue ra aia, e kare e tika iaia kia akarekarekaia atu, no te mate maata o te *tamaine o tona ra iti-tangata*. Ko Iseraela tona iti-tangata. E ko Jerusalema te oire i tapaia e e tamaine, no te mea e ngai tangata ia, e e ngai manea. E mea tau oki ia tatou, kia tumatetenga i te akara anga atu i te mate o te tangata. *Jeremia iv. 11; ii. 2.*
- 5—Te akakite mai nei te Peropheta i te tumatetenga e tupu i taua oire ra. Kua takatakaiia i raro, te au ngai tapu ta ratou i akaperepere ana ra. Mei tei tataia i te *Salamo xl. 6; Luka xxi. 24.*
- No ko mai ia Jehova taua mate ra i akakite oramaia ra, no te *ō Orama*. Te kapiki nei te tangata ki te au rangi ra: te kimi nei ratou i tetai akapuanga i taua mate ra, kare ua ra e akapuanga i kitea atu. E tuatua tumatetenga oki teia, no to mea ko te *ō Orama* ia, te ngai i akakite putuputuia ana te tuatua na te Atua, i teiane ra kua rokoia ratou e te au mate, no te akarongo kore i te Atua.
- 6—Kua akakiteia mai i teia irava te ravenga teateamamao a to ratou au enemi, ka aere mai ei e tamaki ia Juda. Ko te au tangata o *Elama*, e no *Kira*, te ka aere mai e tamaki ra. E puke ingoa teia no Madai e no Peresia.
- Tera ta ratou ravenga:
- i. Ko te apai i te pia ana ma te pia kakao ra.
 - ii. Ko te tarapurapu i te au toa tamaki akaoro puaka ra.
 - iii. Ko te kiriti i te vai o te paruru tamaki ra.
- Te aere mai nei ratou, e tamaki ia Jerusalema.
- 7—No Jerusalema teiane irava. E e rua ravenga tumatetenga i akakiteia maira. Ka ki te au *ō* ra i te tamaki, e ka aere mai to ratou aronga toa, e tupati marie ei i te ngutupa oire ra. Kua akakiteia mai te tupu anga o teiane tuatua, e *Isaia xxxvi. 11, 33; 2 Paraleipomeno ii.*
- 8—E tuatua teia no to Juda vai taaka ua anga. Mei te mea e i kakau ana, e i tapokia ana, i teiane ra, kua kiriti keia taua tapokia ra, e te vai taaka ua ra ratou ki mua i te aroaro o to ratou au enemi ra. E are vairanga taoonga tamaki, te au *are o te vaorakau* ra, e kua akara to ratou mata i reira. Mei te mea e, ko to ratou ia irinaki anga, e rauka mai ei te ora.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXII.

Na Solomana ma Hezekia i akatu i taua au are ra. 1 *Ariki* vii. 22; x. 16, 17.

9 — Ko te au ngaangaa teia o te au patu e akakiteia nei; ko te patu ia o te *oire o Davida*, ko Jerusalema taua oire ra. Tei reira to Davida noo anga i muatangana; i karangaia'i i te oire o Davida. Kua uipa oki ratou i *tei raro* pae i te oire, no te mea tei reira ua te vai inu na te tangata.

10 — E ravenga teia i akakiteia mai, na to roto ia Jerusalema i rave. Ko te vavai i tetai aronga are toka ei akapakari i te au ngai ngaoro ana ra. Kua pera oki te ariki ra ko Hezekia, i te tuatau ka aere mai ei Senakeriba e tamaki ia ratou. Mei tei tataia. 2 *Paraleipomeno* xxxii. 5.

11 — I te tuatau i rokoa'i ratou e te tamaki ra. Kua ko ratou i tetai kauvai, i roto i te oire i rotopu i nga patu ra. Na Hezekia oki i akatu i tetai i aua nga patu ra. Tei tataia 2 *Ariki* xxv. 5; *Jeremia* xxxix. 4. Kua akakite katoaia mai ta to Iseraela i rave i teia irava nei.

Tera ta ratou ara i rave ra. Ko te akara kore i te Atua. Kua akuketaketa ratou i te patu, kua ko ratou i te au kauvai; kua rave ratou i te au angaanga a te kopapa ra, ei tiaki i te oire: kare ra ratou i akara ki te Atua ko te anga i taua au mea ra.

12 — E rua papaki tuatua i akakiteia mai i aua nga irava e rua nei. Tera tetai.

I. Ko ta te Atua ako ia Iseraela, kia *tataraara*.

E au ravenga tataraara teia ta te Atua i akakite mai. Kia *ae*, kia *mii*, kia *mangore* i te upoko. Kia kakau i te kakau akaevaeva ra. E au ravenga tataraara anake. E peu taito te mangore i te te upoko i te tuatau tumatetenga. *Jobu* i. 20; *Mika* i. 16.

II. Kua akamarokiakia ra ratou i to ratou ngakau i te rave anga i te au pecu navenave a te kopapa nei.

i. Ko te akanavenave i te kopapa: e ta i te au puaka: e inu i te waina.

ii. Ko te akavaavaa i te mate i vaitata mai ra. Ko te tamaki a Senakeriba. Kare ratou i tataaraara ma te kapiki ki te Atua. Kua akavaavaa ra ratou ma te akatoatoa i te mate, i te na ko anga e, e kai *tatou e inu oki apopo tatou e mate ei*. E tuatua akatoatoa teia na ratou. *Isaia* lvi. 12.

14 — Ko ta Jehova tuatua teia ki te Peropheta. E rua papaki tuatua i akakiteia i teia irava.

I. Ko ta ratou ara.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXII.

- i. Ko te irinaki kōre ki te Atua.
- ii. Ko te teateamamao kōre i te mate.
- iii. Ko te akatoatoa i te akaruke anga i te tuatua i akoia atu ia ratou ra.

II. Ta te Atua akakoro anga i te akautunga anga ia ratou.

- i. Ka vaoo atu ia ratou i to ratou māro.
- ii. Ka mate ratou ma te kōre ta ratou ara e taparaia.

Kua manono ratou ki te mate, e teianei kua vaooia ratou, e te Atua, ki taua mate ta ratou i māro ra. E tika rai tei tataia e, “E mate tona to tei māro i te Atua.” Ko te papani anga teia o te tuatua no Jerusalema. Koia oki te ō ORAMA ra. E orama ke teia tei akakiteia mai i te au irava openga o teia pene nei.

15 — Te orama e 20 ta Isaia i kite ra. E tuatua no *Sebena*. E tangata akaaere i te ngutuare o te ariki; e to *Eliakina* akateitei angaia ki taua toroa ra. E tuatua i akakiteia mai; no te tangata tiaki apinga i te kainga o te ariki ra ko *Hezekia*. E tangata tau kōre aia; e te akakite maira te Atua, i te au mea te ka tupu iaia

i. E aere ana te Peropheta e *ako* iaia ma te akakite i tana ara. *Irava* 15, 16.

ii. Ka apai tuikaaia aia ki tetai enua ke. 17, 18.

iii. Ka tupauia tona toroa teitei ki te tangata ke. Koia oki kia *Eliakina*, *irava* 20. 2 *Ariki* viii. 17; *Isaia* xxxvi. 11, 37. Ko taua tangata rai e tuatuaia i teianei tuatua.

16 — Kua kitea ki teia irava nei i tona tu. E tangata ngakau parau aia o te akateitei. Kua akariro aia i tona toroa ei akateitei anga, e ei akaparau anga nona.

Kua akakite katoaia mai i tana angaanga i oti i te rave; Kua paoia e ia i tetai *menema nona*, i roto i tetai *maunga mato* ra. Tei runga take ua taua ngai tana i pao ra. Ma te akamaneaia to roto e to vao i taua mato ra. E 6 etaeta. e e 8 oki, te teitei o tetai aronga *menema* i paoia ei tanu manga ariki i taua enua ra, e te vai ra etai o taua tu *menema* i teia nei tuatau.

17 — Ko ta Jehova teia akakoro anga i taua tangata ra ia *Sebena*. Te akakite ra te Atua ka titiriia atu aia mei roto atu i tona enua, ki tetai enua ke, e kōre atura e rauka iaia te mekameka, e te akangateitei tana i akakoro ra. Ko ta te Atua ravenga teia i te aronga ngakau parau.

19 — Tera nga mea te ka tupu iaia *irava* 18, 19.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXII.

- i. Ka totoia aia ki raro mei runga i te au ngai teitei tana i noo ana ra.
 - ii. Ka riro tona au manea tana i akaparau ra, ei akama no tona ngutuare.
 - iii. Ka makaia aia e Jehova ki tetai enua ke.
 - iv. Ka mate aia ki reira ma te akama.
Kua kite tatou i teiane tuatua.
1. E mea riri na Jehova te ngakau parau e te aerenga akateitei.
 2. Ka tutaki naia te tangata e akapera, i te akama e te mate.
Ko te tu ia o ta te Atua i rave i taua tangata ra.
Kua akakite mai te Atua i te irava i raro ake, i tetai tangata i ikiia e ia, ei pau ia *Sebena* i te rave anga i tona toroa.
- 20 — Ko te tangata teia ko *Eliakimi*, ei pau ia *Sebena* i te rave anga i tana angaanga. E tangata meitaki a *Eliakimi*, e te tau tona aerenga i mua i te aroaro o te Atua. 2 *Ariki* xviii. 18.
- 21 — Kua akakite mai te Atua i teiane irava i te meitaki tana i akakoro kia tuku ki rungao ia *Eliakima*. Ko te kakau toroa teia, e te *tatua toroa* no *Sebena*, tei tuatuaia e ka riro ki runga ia *Eliakima*. E *tatua raranga* manea ia te *tatua* o te toroa ngati *Juda*. E ka riro taua mea ra ia *Eliakima*, e e riro oki aia ei medua no *Iseraela*.
- 22 — Ko te *taviri* teia o te toroa akaaere a te ngutuare o *David*; ka tutara meitaki aia i runga ia *Jerusalem*. Kua manakoia e *taipe* a *Eliakima* no *Jesu Mesia* ra, ei akakite mamao mai i te tutara meitaki anga o *Jesu* i rungao i te *Iseraela* a te Atua, koia oki tana *Ekalesia*. Tei iaia te *taviri*, koia oki te mana katoatoa o te Atua. Mei tei akakiteia mai i te *Apo.* i. 18; iii. 7. E kua tau meitaki oki teia tuatua e nga irava i raro ake, ei aite anga no *Jesu*.
- 23 — Kua akakiteia mai i teiane irava, i nga meitaki e rua te ka tupu ia *Eliakima*.
- i. Ka akamouia aia. Kare e ngaueue e kare e tu ke.
 - ii. Ka riro aia *ei terono* i rotopu i tona iti-tangata.
- 24 — Kua akakiteia mai i teiane irava te uipa anga o te au apinga katoa o te ngutuare ariki ra, i raro ake iaia. Ka akairiia te tangata ma te apinga katoa, ki runga iaia anake ra.
- 25 — No *Sebena* teiane irava i te akakite anga mai i tona tipu angaia e *Jehova* e tona ngere i tana au taoonga. I kite

ISAIA.

PENE XXIII.

ei tatou ki teiane i tuatua, ko te tangata ngakau akaaka e te akono meitaki te ka akateiteia e Jehova.

PENE XXIII.

Te orama e 21 ta Isaia i kite ra. E tuatua no te matenga o te oire maata ra ko *Turia*. E ingoa enua a *Turia*, ma tetai pae enua maata i te tai Mediterania. E enua maata e te rongonui i taito ra. I akatuia to reira oire maata, koia oki ko *Turia* rai te ingoa, i te mataiti 240, i mua i te iero o *Solomona*. E maata te tuatua i akakiteia mai no taua enua ra. *Ezekiela* xxiv., e te xxvii., e te xxviii., e te xxix.

No *Turia* anake te au tuatua i roto i aua nga pene nei. E enua ngati *Kanaana* i muatangana. Kia tuaia ra te enua e *Josua*. Kua riro mai ei tuanga no te uanga o *Asera*. *Josua* xix. 29.

Kare paa to reira uaorai tangata enua i peke takiri i te ngati *Juda*. Okotai papaki tangata to *Turia* e to *Zidonia*. E oire maata a *Zidonia* i waitata kia *Turia*. Na *Zidonia* te *tama mua a Kanaana*, i akatu i taua oire ra i muatangana. Tupu ua rai te mekameka i aua nga ra, mei taua tuatau taito ra, e tae ua mai ki te tuatau e ki ei ki te apinga. Ei reira ratou e akaparau ei, e kua akaruke i te akono anga tika. No reira teia pene tuatua ta tatou ka kimi nei.

No te tuku anga utunga a te Atua, i runga ia ratou. Ta Jesu oki i akakite mai i *Mataio* xi. 21, 22; *Luka* x. 13, 14; *Mareko* iii. 9.

IRAVA

1 — Te vai mekameka ua ra a *Turia* i te tuatau ka akakiteia i teiane i tuatua. Te akakite mamao maira te Atua i te ka tupu i taua enua ra. E puke ingoa enua a *Taresisa*, ma *Kiritima*. E kua matau to reira tangata i te unga mai i to ratou pai ki *Turia* ei oko *ario* e te *punu* e te *tapou*. E teiane i te kapiki atu nei te Atua, ki taua au pai ra, aua ratou e oki akaou mai ki *Turia*, no te mea kua pou to reira oire ma to reira au are. *Jeremia* xxv. 22; *Amosa* i. 9; *Zekaria* ix. 2.

2 — Ko *Turia* rai te enua motu i tuatuaia i teia irava nei. No te mea kua akapiniia te oire maata i *Turia* i runga i tetai motu i te pae enua maata. E va moana oki te kokoti i rotopu. E kua akakiiia tetai tetai pae o taua va moana i

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXIII.

ra, e te ariki maata ra ko Arekanedera. E mataara maata tana i akaû, mei rotopu i te enua maata e tae ua atu ki taua motu ra. E 200 tapuae te pararauare i taua matara ra, tana i akau ra, koia oki e 33 etaeta. Te kapiki nei te Atua ki taua oire, kia muteki ua ana. Auraka e kitea akaouia te mataora o te angaanga e te au ravanga rekareka i roto iaia.

- 3 — Ko te ua rakau *kai* teia ma te sitona, ta to Aiphiti i mātau i te apai mai, ei apinga oko taua enua ra. Kua uipa oki te oko a te pa enua ravarai kiaia i taua tuatau. E teiane kua vaitata i te kore, i ta te Atua akakite anga mai.
- 4 — I akaaiteia a *Sidonia* ki te *medua*. No te mea ko te oire mua ia, no reira te tangata i aere mai ei ki Turia. Kua tau to Turia ki te tamariki na *Zidonia*. E teiane ra, kia rokoa to Turia e te mate e te akama. Te akama ra to *Sidonia*, ma te aue i te nako anga e, *kua kore au e anau tamariki*, e *kua kore au e angai tamariki tamaroa*, e te *paretenia*.
- 5 — Mei to Aiphiti i te tuatau i mate ei a Pharao, e riro atura tei reira ei tumatetenga anga no te enua. Ka pera katoa to *Sidonia* ma te pa enua ravarai i te rongo anga i te mate maata o Turia ra.
- 7 — E tuatua *ui* teia no te mea e oire rekareka i muatangana, e teiane ra, kua noo meamea ua, e te ui mai nei te tangata kia ratou, i te tu o taua rekareka ra i muatangana. Kua akakiteia i te openga o taua irava nei. Ka riro ke aia e ka apai keia, koia to ratou purutia anga i te enua mamao.
- 8 — E tuatua *ui* katoa teia. I taai akakoro anga i tupu ei taua kino ra. I ta te tangata ainei, me i ta te Atua; *irava* 3.
- 9 — E tuatua tutaki teia no te manga tuatua ui, i te irava i runga akera. I uia e, Koai tei akakoro i taua kino ra?
 i. Ko Jehova teia, nana ia akakoro anga.
 ii. Tera te mea i akakoroia'i. Kia tuku naia ki raro te viivii e te nengonengo o te aronga akavaavaa e te aronga maro.
- 10 — Te akakite maira te Atua i teiane irava, i te mate tairipoti te ka tupu i taua enua ra.
 E rua aite anga o tona mate i teia irava nei.
 i. Mei te vai puke e tairipoti rava i te au apinga, o te enua, e riro ke atura. Ka akaperaia taua enua ra, i te ninaia angaia.
 ii. Mei te tangata e roa tona maki anga e kua pou tona matutu i taua maki ra. Koia katoa to taua oire ra, i te apikepike e te maroiroi kore.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXIII.

- 11 — Ko Jehova teia tei akatika i tona rima kia pāpā i taua enua ra. Tera tei tupu i ta Jehova pāpā anga ia ratou.
- i. Kua akangereia ratou i te au basileia.
 - ii. Kua vavaia te au punanga ketaketa.
 - iii. No to Phenia teia akakoro anga.
- E ingoa a *Phenia* no tetai papaki o Kanana.
- 12 — E tuatua ako teia na te Atua Kia akaoti ana ratou i te rekareka. Ko te *tamaine a Sidonia*, koia oki taua oire ra, te ka apai keia, e kare e kitea tona akangaroi anga.
- 13 — Kua kitea i taua irava nei, te papaki tangata te ka aere mai e ta ia Turia. Ko to Kaledea. E ingoa enua *Kaledea*. Koia oki *Babulonia*. Ko Kaledea te ingoa taito. Kare ratou i te iti-tangata maata i muatangana. E aronga koka aere ua ra, e i muringao ra kua tupu ratou ei basileia maata. Ko *ratou* ta te Atua i tiki ei tamaki i taua enua ra, ia Turia.
- 14 — E apinga maata te *pai* i taua enua ra. Ko taua apinga maata ra te ka *akapouia* ia, e kore atura e kitea akaouia amuringao.
- 15 — Kua akakiteia mai i teianeir irava, te au mea te ka tupu ia Turia, i muri ake i taua mate ra.
- i. Ko tona mate, e ko tona *akangaropoina angaia*.
 - ii. Tona *tupu* akaou anga amuringao ka rauka akaou iaia te atu pee. *Mei te vaine akaturi ra*. No te akautungaia i muatangana, e i muringao kua rauka iaia te meitaki i tona tatarara anga. E 70 rai te au mataiti i topa mei te au o te ariki ko Nebukanesa e tae atu i to Kuro tuatua.
- 16 — E tuatua teia no to rekareka akaou ratou e e to ratou kimi anga i te ravenga e ruperupe akaou ei taua enua ra.
- E akairo tarekareka anake te *atu i te pe'e*, e te akatangi i te au ao. *Maseli vii. 12; Jeremia xxx. 14.*
- 17 — Kua kitea i teia irava nei te *oki rua anga* o to Turia ra ki te kino. I kino ana e kua pāpāia ratou e te Atua. E muringao kua akatu akaouia ki runga, e te openga iora, oki akaou atura ki te kino; e kino atura te pa enua i tana ravenga. *Nahuma iii. 4; Apokalupo xvii. 9, 14.*
- 18 — E tuatua maata teia no te riro anga o to Turia tangata e to ratou apinga ki te meitaki e ki te akarongo i te Atua. Kua tupu tetai pae o taua tuatua nei. I te tuatau i te au Aposetolo i tupu ei te Ekalesia i Turia. I tapae anā Paulo ki reira i tona aere anga ki Jerusalema. *Angaanga xxi. 3, 6.*
- Kia tae ra ki te tuatau i muringao nei, kua kore te maata o te akarongo i taua enua ra. E te noo kino mai nei to reira tangata i teianeir tuatau.

AITE ANGA

PENE XXIV.

Teia ra te tuatua rekareka ta Isaia i akakite mai. *Te vai ra te tuatau* e meitaki akaou ei to reira tangata e e riro ei ratou, ma to ratou apingi katoa, ei tapu anake no Jehova. *Mataio* vi. 19; *Luka* xii. 18.

PENE XXIV.

Te orama e 22 ta Isaia i kite ra. E tuatua no *Judea*. E tuatua maata no taua enua ra i akakiteia mai e te Atua, mei te pene e 24 *nei e tae ua atu i te 27*.

I. No te au mate ta te Atua ka tuku mai ki runga i te enua; mei te irava 1, e tae ua atu ki te 12.

i. Ka akataneaia te enua; *irava* 1.

ii. Ka tumatetenga rava te tangata rikiriki, e te aronga mamaata, *irava* 2 e te 6.

iii. Ka kore te au peu rekareka i taua oire ra; *irava* 7—9. *Hosea* ix. 1, 2; *Joela* i. 10, 12.

iv. Ka tupu te tumatetenga e te pekapeka i te tangata katoa. Mei tei akakiteia mai i te *irava* 10—12. Ko te tuatua mua ia i akakiteia mai no *Judea*. 2 *Ariki* xxv. 4, 9, 10; *Mataio* xxii. 17.

Ko tona au mate teia ta te Atua i akakoro kia tuku mai ki taua enua ra.

Ko te tu ia o ta te Atua ravenga i te tatipoki anga i te enua tei akaruke iaia ra.

Tera te rua o te tuatua i roto i teia pene nei.

II. Ka akatu mai te Atua i tetai papaki tangata *nona uaorai* i roto i taua mate ra, mei te akakiteia mai i te *irava* 13 e te 15.

Tera te tu o te *akatoe* i taua papaki tangata ra.

i. Kua akaaiteia ratou ki te *au kai i toe ki runga i te pu, i ruruia i te tuatau mou ra*. Ka topa te rainga ki raro i ta te Atua ruru anga. Kareka tetai pae ka vaooia ia e ia nona uaorai. *Isaia* xvii. 6; i. 9; *Jeremia* xlv. 28.

ii. Ka akapaapaa taua *toenga tangata* ra i te Atua; *irava* 14. Ko te toenga tangata teia i vaiooia e te Atua ki runga i te enua, i te tuatau i arataki tuikaiaia'i te rainga ki Babulonia. *Jeremia* xiii. 19; *Zecharia* ii. 10.

iii. Ka akakoromaki ratou i te au mate ta ratou ka kite ra, *irava* 15. *Jobu* xxxv. 9, 10; *Angaanga* xvi. 20; 1 *Petero* i. 7.

III. Kare to te Atua *basileia e kore* i taua mate anga o *Judea* ra. Kia rokoia ra ratou i taua mate ra, ka tupu ua atu

ISAIA.

PENE XXIV.

rai te tuatua na te Atua i te au pa enua e manganui, *irava* 16. *Isaia* xxvi. 15; *Mareko* xiii. 27. Te aue ra te Peropheta, ma te enua katoa ra, no te mea kua riro ke, te matu o te meitaki o Jehova ki tetai aronga ke ra. No te ara a to Iseraela i riro ke ei taua meitaki ra. Kare ra e kore te basileia o te Atua i te tupu, e e akapaapaaia aia i o tetai aronga ke ra.

IRAVA

- 17 — No to Judea teiane i irava tuatua i te akakite anga mai i eia nga apinga rikarika i te vaio angaia ki runga ia ratou. Koia oki te *mataku*, e te *vaarua*, e te *ereere*. E tuatua ia no to ratou mate. I *Ariki* xix. 17; *Amosa* v. 19.
- 18 — Tera te tuatua i taua irava nei. Kare o ratou *oro anga* mei roto i taua mate nei. Me oro ke ratou i tetai mate ka rokoia atu ratou i tetai mate ke. Ka tu a deluvi to ratou mate i te akapini anga ia ratou. Ka *ngaangaa* te tumu o te enua no ratou. Ka *eeuia* te pa o te *rangi*, kia topa mai to ratou mate, mei te vai deluvi i topa ra. Ka tu a tangata kona te enua, i te marikonga kore o te au akonoanga, *nga irava* 19, 20.
- 21 — No te mate, o te aronga e akateitei ki runga i te enua. Ko to ratou ia atoro angaia e Jehova. *Apokalupo* vi. 14—17; *Isaia* x. 25—27.
- 22 — E rua manako maata i taua irava nei. Tera tetai:
- i. Ka aite to ratou mate i te tangata e papaniia atu ki raro i te vaarua. *Isaia* xvii. 19.
 - ii. To ratou akaora angaia e te Atua mei roto i taua vaarua ra. E manganui to ratou te noo ana i Babulonia, e i muringao kua atoro aroaia ratou e Jehova; e kua akaoraia ia. Ko ta te Atua ravenga teia i te akaora anga i te tangata mei roto i te kino e te ara. *Jeremia* xxxviii. 3—6; *Apokalupo* vi. 12—14.
- 23 — Ko te ui ariki, ma te aronga mana i aiteia i te marama e te rā e tuatuaia nei. E aite anga ia no ratou. Ka rokoia ratou e te tumatetenga, ma te akama no ta ratou ara i rave ra. E muringao i taua au mate ra, ka oki mai te au ki tona *maunga tapu* ki *Ziona*. Ka akateiteia aia i te ora a *Jerusalema*, ki mua i te aroaro o to rangi e to te enua katoa ra. Mei tei akakite katoaia i te *Apokalupo* xix. 4, 6; *Ebera* xxi. 22; *Mika* iv. 7; *Daniela* vii. 9, 10, 18, 27.

AITE ANGA

PENE XXV.

Okotai rai tu tuatua i roto i teiane pene.

Mei tei akakiteia i te Pene xxiv. Kua akakiteia to Iseraela *mate*, i te au pene i mua ra, e i te openga o te pene e 25 ra. Kua akakiteia mai te *ora* ta Jehova ka tuku mai no ratou. E tuatua *imene teia* ei akapaapaa i te Atua. E toru papaki tuatua i roto. Tera tetai,

I. E tuatua akapaapaa i te Atua no tana *ravenga tutaki* i runga ia Babulonia mei te *irava 1 e tae 3*.

Tera te tu o ta te Atua tuku anga utunga i taua enua ra. Kua akariro aia i te *oire* ei *ututua a toko* e te oire ketaketa *ei mea ngaangaia*. Ko Babulonia taua oire ra, e te imene nei a Juda, i te imene akapapaa ia Jehova, i tana ravenga taka ke ra. Tera te *rua* o te tuatua maata i teiane pene.

II. To Jehova riro anga ei akapuanga no Iseraela i roto i te *mate*.

i. Kua akaaiteia te riri e te takinga kino i te *uriia* ma te *pukaka; irava 4 e te 5*.

ii. Ko Jehova ra tei akaaiteia i te *marumaru tumurangi ra*, e te *akapunanga*. *Jobu v. 15, 16; Salamo xii. 15*.

III. Ko ta Jehova ravenga akaora ia ratou. Tei akakiteia mai i aua nga irava e toru nei. 6—8.

i. E kaingakai meitaki tana ka akatupu; 6. *Isaia lv. 1—2*. Koia oki te au meitaki i rauka ia tatou i te ora ia Jesu ra. *Masei ix. 1—5; Mataio xxii. 1—10*.

ii. Te akakore i te matapo o te pa enua; 7. *Ephesia iii. 5, 6; Mataio xxvii. 51*.

iii. Ka *apuku uaia te mate* e ngaro ke atura; 8. *Isaia xxxv. 10; Apokalupo vii. 17*.

Tera te 4 o te tuatua i teia pene nei,

IV. Ko to Jehova tuku anga i tona au enemi i raro ake iaia; *irava 9 e te 12*.

i. Ka *takatakaiia* ratou ki raro mei te sitona i takatakaiia ra. *Isaia v. 25; Salamo lxiii. 10*.

ii. Ka akakoreia ta ratou ravenga parau e te pikikaa. *Isaia x. 33*. Ka puapinga kore ta ratou au ravenga. Ka tukuia to Jehova au enemi ki raro; e e autu tona papaki tangata i roto i tona meitaki.

ISAIA.

PENE XXVI.

IRAVA

1 — Ko te rā i tuatuaia nei, ko te tuatau ia i akaoraia'i to Juda i to ratou au mate tei akakiteia i nga pene i mua ra. Kia akaoraia ratou, ei reira ratou e imene ei i te imene akapaapaa i te Atua.

Tera te akamata anga o taua imene ra. *E oire ketaketa to tatou.* I karangaia'i e e oire ketaketa, no te mea ko te Atua to ratou tiaki, e kua tau aia ki te patu e te paruru i te akapini anga ia ratou. *Salamo xxxi. 21; Isaia xl. 18.*

2 — Ko to Iseraela taua *enua tuatua-tika* i karangaia ra, no te mea te oki mai nei ratou ki te Atua ma te tika. *Salamo cxviii. 19.*

3 — E irava tuatua teia ei akakite mai i te tu o te tangata akarongo, e te meitaki e rauka iaia.

I. Te tu o te tangata ta te Atua e akameitaki mai.

i. Ko te tangata manako ngaueue kore.

ii. E tangata irinaki mou kiaia.

No te irinaki ki te Atua i kore ei aia e ngaueue.

II. Te meitaki te ka rauka i te tangata o te Atua.

i. Ka akatinamouia aia i tona au aerenga.

ii. Ka rauka iaia te au nuingangare. *Philipi iv. 7.*

4 — E tuatua ako teia i roto i taua imene ra. Te akono anga e akoia nei. Ko te irinaki ia Jehova. Te mea i akoia'i tatou kia irinaki ia Jehova; kua akaaiteia aia ki te *mato* pakari, te ka tu ia e rimua. *Salamo lxii. 8; cxxv. 1.*

5 — E paragapha ke teia i taua imene nei. Kua tata tu ā imene teiane i imene ki roto i te reo Ebera. Kua akapaa-paaia te Atua i te au mea taka ke tana i rave ra. Ko te tatipoki takiri anga i te oire o Babulonia. *Isaia xxv. 12.*

6 — Ko te mea teia ka tupu i taua oire i Babulonia ra, i ta te Atua tuku anga i ta ratou utunga. *Malaki iv. 3; Jeremia i. 45.*

7 — Ko to te Atua papaki tangata tikai te aronga tuatua-tika e tuatuaia nei. Tera te meitaki te ka tupu ia ratou.

Ka akatika oru ua te Atua i tetai arataa no ratou kia kore ratou e turori. *Ephesia ii. 10; Salamo xxvii. 23.*

8 — Kua akakiteia mai te tu o te tangata akarongo i te inangaro anga ki te Atua, i teia irava.

i. Ko te *tapapa* ia Jehova.

ii. Ko te *akamaara* iaia.

iii. Ko te *inangaro* o to ratou vaerua iaia. *Salamo lxxiii. 1—6.*

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXVI.

9 — E pure teia mei te mea e te riringi atu mei te tangata akarongo i tona manako i mua i te aroaro o te Atua ra.

Kia kitea te maata anga o to te tangata o te Atua anoano anga kiaia. *Sile* iii. 1.

10 — E *rua* manako i taua irava nei.

i. Ko ta te Atua ravenga takinga-meitaki aroa i te aronga paieti kore.

ii. Ko ta te paieti kore māro anga ki te Atua. Akara ki roto i te *Koheleta* viii. 11; *Apokalupo* ii. 21; *Isaia* ii. 10.

11 — E *toru* manako i akakiteia mai i teia nei irava.

i. Ta Jehova ravenga i akakiteia nei. Koia oki te *apai i tana rima* ki runga, ka pāpā i te enua, ma te tangata.

ii. Ta te tangata māro ravenga, *kare ratou i akara* ki to te Atua rima i apaiia ra.

iii. Te *openga* o taua aronga māro ra. Ka akama ratou, e ka pou ratou i te ai, o to ratou au enemi. *Jeremia* v. 3; *Apokalupo* i. 7; *Daniela* iii. 22—25.

12 — E tuatua *pure* teia na te ngati Juda i to ratou tumate-tenga anga ra. Kua akakiteia ana ia ratou i nga irava i mua ra, i te mate i vaitata i te tupu i te aronga paieti kore.

E teiane ra te pati atu nei ratou i te *Au* no ko mai i te Atua. Kia manako mai te Atua i te angaanga ta ratou e rave ra. *Isaia* lvii. 19—21; *Salamo* xxix. 11; xc. 17.

13 — E pure *tataraara* teia na te papaki tangata i tumatetenga i ta ratou ara. E *rua* manako tei akakiteia mai.

I. Ta ratou i aaki ki te Atua.

E au *pu ke ke tei tutara* ana ki runga ia ratou. E tuatua teia i to ratou noo anga i Babulonia, no te mea, tei raro ake ratou i te au kino i taua enua ra. E aite anga tuatua tau teia no to te tangata noo anga ki ratou i te kino e te ara. E au *pu ke ke tei tutara* ki runga ia ratou; kare te Atua.

i. Ko te Diapolo.

ii. Ko to au peu tarevake a te tangata kikiro.

iii. Ko te au anoano tika kore a te kopapa.

Kua riro taua au mea ra, e kavana i te tutara anga ki runga i te tangata.

Tera te manako *rua* i teiane tuatua.

II. Ta ratou i akakoro ra. Tera ta ratou i akakoro.

i. Kia tuku akaouia ratou ki te rima o te Atua.

ii. Kia tapaia ratou i tona ingoa.

Ko nga manako teia ta te tangata *tataraara* i akakoro ra.

2 *Paraleipomeno* xxviii. 5, 6; *Roma* vj. 16—18; *Salamo* lxxi. 15—16.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXVI.

- 14 — Ko te openga teia o to te Atua au enemi, i to ratou tatipoki angaia ki raro. E ta te Atua akaora anga i te papaki tangata e irinaki iaia ra.
- 15 — Tera te mea i *maata'i te enua*, ko te mou meitaki anga o te au akono anga meitaki. Kareka te akarongo ma te ekalesia, ma te au akono anga tika, ko te mea ia i *maata'i te enua*. Kia tukuia ra taua au mea ra ki raro, ka aere ia te enua i te mea ngiti anga.
- 16 — Ko te ravenga teia a te paieti kore, i to ratou rokoia angaia e te tumatetenga. Ko te tumatetenga te aite anga o te *pini* i taua irava nei. Kia rokoia ratou e te tumatetenga, ei reira ratou e pure ei ki te Atua, no te matakū i pera'i. *Mataio xxii. 2.*
- 17 — E aite anga tuatua tau teia no te tangata tatarara i tana ara. No tona tumatetenga e tona aue, e tona ngengeti anga, i akaaiteia'i i te *mamae o te vaine i vaitata i te anau*. Ko te tu ia o te tangata tatarara ki mua i te aroaro o te Atua.
- 18 — Ko te tu teia o ta te tangata akarongo kore ravenga i te puapinga kore anga. Mei ia Iseraela i mate i Babulonia ra, e kua tumatetenga i reira, e kare o ratou mana e ora'i. Koia katoa te tangata ara i tona noo anga i roto i te kino.
- 19 — E tuatua rekareka teia no ta te Atua ravenga akaora i te tangata. *Jeremia vii. 33; Salamo xliv. 25; Daniela xl. 2; Salamo lxxvii. 2.*
- 20 — E tuatua ako teia i to te Atua iti-tangata, kia akatupua ana ratou, ma te tuku ia ratou uaorai ki te Atua i te tuatau tumatetenga. *Isaia xxxii. 18, 19; 1 Mose vii. 1—16.*
- 21 — E tuatua teia no ta te Atua ravenga akaoko i ta te tangata nei ara, ki runga i te enua ta ratou e noo ra. E *rua* tu o aua nga irava ra.
- i. E tuatua rikarika no te aronga enemi o te Atua.
 - ii. E tuatua rekareka no to te Atua iti-tangata. *Isaia xviii. 4; Ezekielia viii. 6.*

PENE XXVII.

- 1 — E tau teia, te *irava mua nei*, kia kapitiia i te Pene xxvi. Okotai rai tuatua. E puke ingoa no te ariki o Babulonia te *Leviatana*, ma te *Tanina* e te *Ophi*. Ko taua ariki o Babulonia ra ta te Atua i akakoro e ta. *Salamo lxxiv. 31; Isaia li. 9.*

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXVII.

- 2 — Ko te irava *rua* nei te akamata anga i teiane pene. E imene teia na Jehova no tona *kainga vine*, te kainga i *akaperepereia* e ia ra. Ko Jerusalema taua kainga vine akaperepera ra i tuatuaia nei. E tau oki i te Ekalesia a te Atua i teiane tuatau. *Salamo* lxxx. 8; *Jeremia* ii. 21.
- 3 — Ko te akamata anga teia i te imene “*Koau ko Jehova.*” Te akakite maira te Atua i tana ka rave i taua koro vine ra. Ko te tiaki iaia *Salamo* cxxi. 4, 5, e te tamaū iaia kia kore e kino i te ao e te po, 5 *Mose* xxxiii. 26.
- 4 — E imene tutakitaki teia. Ko te Atua ma te Ekalesia. Na Jehova te tuatua i te irava 4 nei. Ko te tuatua *e oro pu ua atu au i tei reira.*
- 5 — Na Jehova tetai potonga i taua tuatua nei, e na te Ekalesia. Ko te inangaro i te akamoeau i te Atua, iaia i karanga e, kia ongi mai aia iaku.
Na Jehova te tuatua i roto i te irava 6 i te akakite anga mai i te meitaki te ka tupu ia Iseraela, e tona akamaata angaia. *Isaia* xxxvii. 31; *Hosea* xv. 5, 6.
I kite ei tatou i teia tuatua i to te Atua tiaki anga i tana Ekalesia, kia kore e kino.
- 6 — Na Jehova ia teia akakoroanga ia *Jakoba* e ia *Iseraela* kia toro tona aka, e kia pua, e kia uua mai ratou i te ua, ei ua meitaki no te ao katoa nei.
- 7 — E tuatua ui teia na te Peropheta i te tu o ta te Atua pāpā anga ia Iseraela. E pāpāia rai to te Atua iti-tangata, ka riro ra ia ei meitaki, mei te pāpā a te Medua i tana tamariki. *Salamo* lxxviii. 38. Mei ta akakite katoaia i te irava 8.
- 9 — Kia pāpāia Iseraela e te Atua, e kia tataraara ratou, e ka akaruke aia i tana au idolo e e vava'i i raro i te auatarau. 5 *Mose* ix. 21; *Hosea* x. 8.
- 10 — Ko Babulonia taua oire ra. E rua tu i akakiteia mai no taua oire ra. Ko tona akatanea angaia. Ko te utunga teia no to ratou ara.
- 11.—Kua akakiteia mai i teiane irava i te tu o to Babulonia, mate.
i. Mei te rārā rakau i atiati i te tuatau matangi. Ka pera to ratou atiati angaia.
ii. Ka akapouia ratou e to ratou oire katoa ki te ai. Ka kore te ririnui o te aronga toa ra.
iii. Kare ratou e aroaia e te Atua. Kua patoi oki ratou taua aroa ra, e teiane, ka vaioia atu i roto i taua mate ra.
- 12 — E tuatua aroa teia na Jehova ra. Tera tetai.
i. Ko ta Jehova i akakoro e rave ia ratou.
ii. Ko te tuatau e tupu ei ta te Atua akakoro anga.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXVIII.

Te akakiteia mai kia tae ki taua rā ra.

Koia oki te rā tuku anga utunga ia Babulonia.

13 — E tuatua aroa teia ta te Atua i akakoro kia tupu i tona iti-tangata. No te ngati Iseraela taito tetai papaki, e no te ekalesia tetai pae i teia tuatau.

i. Te tu o te apinga i akatangiiaa ra.

E pu. Kimi i te tu o taua pu ra e te aite anga i te Evangelia.

ii. Te tu o te aronga te ka aere mai.

Tei waitata i te mate. E tau oki te au Etene.

iii. Te ngai ta ratou i uipa mai ei.

E tuatua tau no te akaputupu anga o te pa enua etene, i ake ia Jesu, i roto i tona basileia. *Mataio* xxiv. 31; *Apokulupo* xi. 15.

PENE XXVIII.

Ko te orama e 23 teia ta Isaia i kite.

E tuatua no Epheraima. E rua papaki tuatua i roto i teiane pene.

I. To Epheraima rokoia angaia e te kino no tana au ara, *irava* 1—4.

II.—Ka tiaki ra te Atua i te toenga o tona iti-tangata i rotopu ia ratou ka pāpāia ra ratou no ta ratou au tarevake, *irava* 5—29.

IRAVA

1 — Tei te motia enua i Samaria te tuanga o Epharaima.

I vai meitaki ana e te tu manea, koia oki i te tuatau o to ratou ui medua, te uanga o Josepha, ko ratou tei noo ana i taua enua ra, i teiane ra kua kino ratou. Tera ta ratou ara ta te Atua i akakite mai. Ko te akakona i te waina ma te kava.

2 — E tuatua teia no te pou anga o tona aronga enemi mi, tei iaia tetai rima rave nona. E tau paa ia Jesu, i tona tuku anga utunga ki runga i te aronga enemi no Jehova.

E ravenga rikarika teia. E tau ia no ta te Atua arataki anga i te au nuku tamaki e tamaki mai i taua enua no ta ratou ara.

i. Ka tukuia ratou ki raro, *irava* 3.

ii. Ka riro to ratou manea ei tiare mae ua.

iii. Ka riro ratou mei te *rere to mua o mua akau ra* i te akapou vave angaia, *irava* 4.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXVIII.

- 5 — E tuatua teia no to Jehova aroa anga i tona papaki tangata, koia oki te toenga i tuatuaia i te openga o taua *irava* 5 ; e manganui te meitaki ta te Atua ka oronga mai no ratou, no tona iti-tangata ; koia oki tei akakiteia mai i nga *irava* 5, 6.
- i. Ka riro a Jehova ei korona kaka, ei akamārama i tona iti-tangata.
 - ii. Ka riro a Jehova *ei vaerua apii* i te aronga e noo i te apii anga e i te ngai akatau anga tuatua.
 - iii. Ka noo a Jehova *ei akamaroiroi i te aronga tiaki i te enua*, kareka te aronga toa, ma te au vaeau, ko tei akaoki i te tamaki i te ngutupa ra.
- 7 — Ko nga meitaki teia ta Jehova i akakoro i tona iti-tangata ; *irava* 7 e te 8. Ko te tarevake teia o Iseraela ko ratou i akaviivii ia ratou uorai i te peu kona kava ra, ma te akakona waina ra. Kua rato taua kino i te tangata e manganui. *Maseli* xx. 1 ; *Hosea* iv. 11, e kua eke ratou i ta ratou kino.
- 9 — E manga tuatua akaapa teia i taua aronga ra, kua akaaiteia ratou ki te tamariki varevare, tei kore e paria te u ra. No to ratou tu tamariki i kore ei e tika i te Atua kia apii ia ratou i te karape e i te tuatua pakari. Kare e tau ia ratou kia rave te toroa taunga.
- 10 — E tuatua teia no to Jehova apii anga ia ratou ma te ako. Kua *na rungao, kua na rungao* tana ravenga tataura ia ratou kia tika, kare i akapaki ana. E teianeia te akakoro nei te Atua kia apai mai i te au tangata reo keke i rotopu ia ratou mei tei akakiteia mai i te *irava* 11. E ka kore atura ta ratou au akono anga meitaki. E tuatua paa teia no to ratou riro tuikaa anga.
- 12 — Ko te tuatua na te Atua taua akaea anga i tuatuaia nei. Kare ra ratou i akarongo ki taua tuatua ra, no reira te Atua i akakite mai ei i te tu o ta ratou akautunga angaia i te openga o te *irava* 13. *Mataio* xiii. 14.
- 14 — E *toru* tuatua i aua nga *irava* ra, e te 15.
- i. Te tu o te aronga taitoito.
No te māro o to ratou ngakau i akataunia'i ratou i tetai koreromotu ki te vaarua e te mate ; mei te mea e kia riro na te mate e akaperepere ia ratou e e tauturu.
 - ii. Ta Jehova ako i taua aronga ra, 13, 14.
 - iii. Te openga o taua aronga māro ra. Ka mate ratou i roto i te *akapuanga pikikaa* ta ratou i akatu no ratou uorai.
- 16 — E tuatua teia no te mou meitaki anga o Ziona i te tuatau tumatetenga.
- Koia rai te toka i akonoia e Jehova ei akamou i tona iti-

ISAIA.

IRAVA

PENE XXIX.

tangata, kia kore ratou e mate. *Salamo* cxviii. 22; *Mataio* xxi. 42; *Angaanga* vi. 11.

17 — E puke irava tuatua teia no te mate viviki anga, e te tumatetenga anga o te aronga e maro i te Atua. Ka tumatetenga rava ratou, ka aite ki te tangata e moe i te po ma te tapoki kore i te ru anga i te tuatau anu. I te ara ei te peka-peka tei akakiteia i te 20. Ka aite to ratou mate ki te matenga o te au *enemi* o Jehova i runga i te maunga ra ko Perazima, i te tuatau ia Gideona. Tei tataia i te irava e 21. Mei tei akakite katoaia mai. 2 *Samuela* v. 20, 21; 1 *Paraleipomeno* xiv. 11.

Te ako maira te Atua ia ratou i te *irava* 22. Kia akamaara, e kia tataraara, e e akaruke i ta ratou ravenga kino, ko te tupu aea ki runga ia ratou te mate maata ta Jehova i akakoro ra. Ko te tuatua mei te *irava* e 23 e *tae ua atu ki te openga*, e tuatua ia no te tanu kai ra e no te tupu anga i taua kai ra.

E ingoa rakau papaa te au ingoa i tuatuaia ra. E tera nga manako i roto i aua nga irava ra.

i. E manganui ta te tangata ravenga tanu kai ma te kenu i te one o te kainga.

ii. Koia katoa ta te Atua ravenga e manganui, me pāpā aia i tona au *enemi* e me kimi aia i te ravenga e meitaki ei tona au tangata. Mei te tangata tanu kai, e kimi i te au ravenga tu ke ke e paruparu ei te Sitona. Pera ta te Atua au ravenga tu ke ke e manganui i te akaparuparu anga i te ngakau tangata.

E ravenga takake tana, i reira mei tei akakiteia mai i te *irava openga*. *Salamo* lxxii. 5; *Jeremia* xxxii. 19; *Roma* xi. 33.

PENE XXIX.

Te orama e 24 ta Isaia i kite ra. E tuatua no te mate maata o te oire ra ko Jerusalema.

IRAVA

1 — Ko Jerusalema te oire i tuatuaia e ko *Ariela*. E ingoa Ebera. Ko te Liona a te Atua te aite anga. Te akakite mamao maira te Atua i te mate te ka tupu i taua enua ra. Kua akakiteia mai to Jerusalema akapini angaia i te tamaki, e te au mate te ka tupu i tei reira tuatau. Tera te au mea te ka tupu.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXIX.

- i. Ka ki te oire, ko Ariela i te aue e te tumatetenga; 1, 2.
 - ii. Ka aere mai a Jehova uaorai ka akapini ei aia, e ei taakaaka i taua oire ra.
Tei akakiteia mai i te irava 3 e te 4.
 - iii. Ka rokoia ra to Jerusalema aronga enemi e te mate viviki no ko mai i te Atua.
Tei akakiteia mai i te irava 5 e te 6.
 - iv. Ka eke vave to Jerusalema au enemi e ngaro atura, mei te ngaro anga o te moe moemoeaia i te po ra.
Tei akakiteia mai i te irava 7 e te 3.
- 9 — E rua a ta te Atua ravenga i akakiteia mai, i teianeirava.
- i. Ko te tamuteki ua i to Iseraela, aua e matakū. E *noo ana kotou*, aua e oro rapurapu ua i ta ratou ravenga.
 - ii. Ko te tarevake e te akono kore anga a tona aronga enemi. *Isaia* li. 21.
- 10 — E akakoro anga riri teia na te Atua, tana i karanga mai e. “E tuku mai au i te Vaerua moe ki runga i te aronga peropheta.” Mei te mea e kare aia e akamarama i to ratou mata, e kore ei e tau ia ratou kia apii akaou i te tangata. E mea matakū maata teia, me riringi mai te Atua i te vaerua moe ki runga i te tangata, koia rai oki i te akaruke mai ia ratou, ko ratou i maro i te rave i te ara. *Roma* xi. 8; 1 *Samuela* ix. 9.
- 11 — E puke irava tuatua teia no to te tangata kite kore i te aite anga a te tuatua ta te peropheta i akakite ra.
Kareka kia akakiteia e te peropheta te tuatua a te Atua ki te tangata, koia oki teia au orama, ka riro taua tuatua ra, mei te tuatua *Sigiloia*, kare ratou i kite i te aite anga no te mea kua vaio ia ratou i roto i te pōiri ta ratou i anoano ra. Ka aite ratou ki aua nga tangata i tuatuaia ra i roto i aua nga irava nei. *Daniela* xii. 4, 9; *Apokalupo* v. 1, 9.
- 13 — Kua akakiteia i teia irava ta to Iseraela au ara. Tera ta ratou au ara.
- i. Ko ta ratou akamori anga i te Atua e mea vaa ua ia. *Isaia* i. 13; *Ezekiela* xxx. 31.
 - ii. Ko to ratou ngakau, tei te *atea* ke ia.
 - iii. Ko to ratou matakū i te Atua e mea apii ua ia e te tangata.
- 14 — Kua akakiteia mai i teianeirava ta te Atua tuku anga utunga. Tera taua utunga ra. Koia oki te akakore i te karape o te aronga karape ra. E te akangaro ke i te kite o te aronga kite ra. Auraka to Iseraela e apii akaouia. *Jeremia* xlix. 7; 1 *Korinetia* i. 19.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXX.

15 — Kua akakiteia mai, i teianei irava te ravenga puapinga kore a te aronga ko te rave poiri i te ara. E toru o ratou tu i akakiteia mai.

i. Tei te *poiri* te rave anga i ta ratou ara.

ii. E oti akera i te rave, kua *kimi* i te *uuna* ratou i te ravenga kia ngaro i to Jehova mata.

iii. Ko te akavaavaa ta ratou ara openga.

16 — Kua akaaiteia te tangata ki te karaea i te rima o te potera e ki te apinga angaia e te tangata, i kore ei e tika kia tuatua atu, ki te Atua i tei anga iaia. *Roma* ix. 20; *Isaia* xlv. 9.

17–24 — Kua akakite mai, i nga irava openga o teianei pene, i ta te Atua akakoro anga aroa i tona papaki tangata. Tera tana i akakoro ra.

i. Ka apiiia ratou e ia; *irava* 18.

ii. Ka akatukeia ta ratou akono anga; *irava* 17.

iii. Ka rekareka te aronga ngakau akaaka ma te ngakau maru e te putaua; *irava* 19.

iv. Ka raveia keia te aronga nengonengo; 20, 21.

v. Kare to te Atua iti-tangata e akama akaou. Mei tei tataia i te irava 22. *Isaia* liv. 4.

vi. Ka akamaramaia te aronga e akatapu ia Jehova; *irava* 23. *Isaia* lx. 4.

vii. Ka apiiia te aronga i e te ngakau ra, kia kore e tarevake akaou; *irava* 24. 1 *Kori* vi. 11. Ko nga manako ia i nga irava openga nei e kite ei tatou.

I. Kare a te tangata puapinga i te au akono anga a te tangata nei, me kore e rauka te paieti mou.

II. Ko te tangata i ki i te ngakau parau, ma te riri e te anoano tika kore, kua aite ia ki te *tangata kona kava ra*, mei tei tataia i te *irava* 9.

PENE XXX.

Te Orama o 25 ta Isaia i kite ra.

I. E tuatua akaapa ia Iseraela ko ratou i irinaki ki te ariki o Aiphiti ei tauturu ia ratou i te tuatau tumatetenga, mei tei tataia i te irava 1, 2. Te karanga maira oki te Atua e *ae oki kotou* e te tamariki a Iseraela. Ko ratou i kore i kimi i te tuatua kiaia. Kua aere ua ratou ki Aiphiti, e kua irinaki ki te mana o te ariki o Aiphiti, ei meitaki no ratou. Kare ratou i uiui i te tuatua ia Jehova.

AITE ANGA

PENE XXX.

II. Te akakite maira te Atua, e ka riro to ratou irinaki anga ki to Aiphiti ei mea puapinga kore, e kare ratou e tauturuia e to Aiphiti, 3—7.

Ka riro a Pharao ei akama anga no ratou e te tumatetenga ; 3. E puke ingoa oire a *Zoana* ma *Hanesi*, 4.

Kua tonono atura ratou i te karere ki aua nga oire ra e kimi i te ora. Kare e kimi i te Atua. Kua kitea ki te puapinga kore anga o to Aiphiti au apinga ravarai, e kare e rauka ia Iseraela te tauturu mei Aiphiti mai. Mei tei akakiteia mai i te *irava* 6, e ka akama ratou. *Jeremia* ii. 36.

Ka riro Aiphiti *ei kou ua* e kare e puapinga to Iseraela irinaki anga ki reira. Mei tei tataia i te *irava* 7. Ko te ingoa ko *Rahaba*, no Aiphiti ia. Kua akakite katoaia mai taua ingoara, e *Isaia* li. 9.

E kite ei tatou i taua tuatua nei. E mea tika kore i to te Atua iti-tangata, kia kimi ke i te ora, mari ra, kia kimi i te Atua ; *irava* 8—11.

III. Te akakite nei te Atua ki te Peropheta kia tata aia ki roto i tetai buka, i te tu o ta ratou ara kia vaioia ei akaraanga na te au uki a muri atu. *Habakuka* ii. 2.

Tera ta ratou ara i tataia i runga i taua papa.

Ko te kaitamaki, ko te akarongo kore, e ko te tuatua i te Peropheta. Auraka aia e akakite akaou mai i te *tuatua-tika* a Jehova, e tuatua mai ra i te tuatua *koperepere* pikikaa ua ra. Ko ta ratou ia i anoano kia akarongo ; 9—10.

E tuatua *ako* na ratou i te Peropheta i te *irava* 11. Kia akangaro ke atu ana aia i te tuatua no te mataara meitaki. *Mataio* vii. 14, e aua e taiku akaouia te ingoa, o *Tei Tapu i Iseraela ia ratou*. *Daniela* ix. 12 ; *Hosea* vii. 7.

IV. Te akakite maira te Atua i nga *irava* 12—14 i te tu o to ratou mate.

E mate tona to tei maro atu i te Atua.

Tera nga ariteanga.

i. Ko te *patu kopupu* i vaitata i te ngaa e te ngaoro ua i raro. I vai *tika* ana ratou i muatangana e teiane i kua *mingi* ta ratou au akono anga, e kua irinaki ratou i te *tumu pe* e ka *ngaoro* ua e topa atura ratou ki raro, ma te marikonga kore, e kore atura e. *Salamo* lxii. 3.

Tera te rua o te aite anga.

ii. Ko te *kapu karaea* i vavaia ; 14.

Ka akaungaangatiti ravaia ratou ma to ratou ui ariki, ma ta ratou au apinga e ma to ratou au tangata, ta ratou au akonoanga enua, ka ope anake i te akapueurikirikiia mei te vavaanga

ISAIA.

PENE XXX.

kapu karaea i ngaangaa ra, kare e tau ei āriki i te manga ai i te *paaki-umu ra*, kua ngaa kino rava e kare oki e tau kia taipu i tetai manga vai i te punavai ra. *Salamo* ii. 9; *Jeremia* xix. 11. Kare atura e puapinga akaouia: ka pera katoaia to ratou mate.

V. Te akakite maira te Peropheta i te mea i rokoaia'i ratou e taua mate ra; 15—18.

i. Kua *patoi* ratou i te *ako* a Jehova; 16.

ii. Kare e tika ia ratou i te *Ariu* mai ki te Atua; 15.

iii. Kua *maro* ratou i te kimi i ta *ratou uaorai* ravenga kare i kimi i te Atua; 16. *Isaia* xxxi. 1; *Hosea* xiv. 4. No reira i rokoaia'i ratou e te mate e kino atura, e ka *ati ua* ratou ki mua i to ratou au enemi. Ka toe rikiriki ua ake mei *akairo i runga* i te au tuaivi ra. *Isaia* xxvi. 8; *Deuteronomi* xxviii. 25.

VI. Naringa Iseraela i akarongo ana i ta Jehova i ako atu ia ratou, kua kite ratou i te au meitaki i tuatuaia i roto i aua nga irava nei; 18—31.

Tera te au meitaki e manganui ta te Atua i akakoro e oronga mai i te aronga tatarara i tei oki mai kiaia ra.

i. Ka akarongoia ta ratou pure; 19.

ii. Kare ratou e ngere akaou i te apii; 20. *Salamo* lxxiv. 9.

iii. Ka kopae ratou i te au mea viivii e te au peu taito ta ratou i navenave ana i te rave ra; 22. *Hosea* xiv. 8.

iv. Ka aratakiia ratou i te reo o te Atua i to ratou au aerenga ravarai kia kore e tarevake akaou ki te pae katau e i te pae kaui; 21.

v. Ka akatupuia ta ratou i tanu i te enua; 23.

vi. Ka akameitakiia ta ratou au puaka; 24.

vii. Kare ratou e ngere i te vai i te tuatau e akapiniia'i ratou e te tamaki; 25.

viii. Ka akamaataia mai to ratou mārama. Ko te tangata ko tei aite tona manga kite e tona manga meitaki muatangana, ki te mārama i te popongi ra; ka riro ia ā muringao mei to te avatea ra. Ka akariroia ia i teiane i mei te mārama o te rā ra i te kaka anga. Ko te tangata ko tei aite tona kite e tona meitaki i te mārama o te rā ra, ka tatakiitu ia ta te Atua akamaata anga i taua meitaki nona ra. *Isaia* lx. 19, 20.

Ko te au meitaki teia ta te Atua e akakoro kia oronga mai i te aronga e aru i mai kiaia ra.

VII. Te akakite māmao maira te Atua i te mate maata tana ka tuku ki runga i to Asura ia ratou i aere mai e tamaki ia Jerusalema. Koia oki i te au nuku o Senakeriba tei tupu i te au o te ariki ko Hezekia. *Isaia* xxvii. 29.

Tera te tu o ta te Atua tuku anga atu ki runga ia ratou ra.

AITE ANGA

PENE XXXI.

i. Ko Jehova te ka aere ma te riri akaoko, e e rokoia ratou e tona riri mei te ririnui o te *vai puke ra*.

ii. Ka rekareka ra to te Atua iti-tangata i tona tiaki anga ia ratou.

E ingoa *Topheta* no tetai 5 maata i te pae maunga i te itinga o te rā i Jerusalema. 1 *Ariki xxxiii. 10*; *Jeremia vii. 31*.

E ngai no vaarua kino no *Moloka* i te au rā o nga Ariki kino Judea. *Jeremia xix. 6*. I miringao ra, kua riro taua ngai ra, ei ngai rikarika e te matakū na te ngati Juda. Kua akonoia taua ngai ra, i te au o Hezekia, ei tiringa teita no te oire, e ta'una putuputuia atura ia ki te ai.

Riro atura taua ngai ra ei aite anga no te Po—no te viivii—no te mamae—e no te ai mate mutu kore i te ao a muri atu. *Maseli v. 22*; *Luka xii. 5*; *Jakoba iii. 6*.

Ka pera katoaia te au tangata katoa ko tei maro i te Atua. *Salamo ix. 17*; *Mataio xxv. 41*; *Apokalupo xiv. 9, 10*; *Jeremia vii. 31*.

PENE XXXI.

Ko te orama e 26 teia ta Isaia i kite ra.

E tuatua no to Iseraela maro anga i te irinaki ki to Aiphiti, ei ora no ratou.

IRAVA

1 — Kua akakiteia te ara ta ratou i rave ra.

i. Kare ratou i akara kia Jehova i to ratou tumatetenga ra. *Daniela ix. 12*.

ii. Kua irinaki ratou ki ta to Aiphiti au Toa tamaki e ta ratou au puaka oro vivikii i te tamaki. *Salamo xx. 7*.

iii. Kua *akangaropoina* ratou i ta te Atua akaora anga ia ratou i te au rā taito.

2 — Kua akakiteia mai i teianeirava.

i. Ko to te Atua tu kite; kare aia i rave i ta te tangata i rave.

ii. Kare te Atua e akakore puapinga kore i tana i tuatua maira. 3 *Mose xxiii. 19*.

iii. Ka akatupu ra te Atua i tana i akakoro ki te au ngutuare kikino ra. *Salamo i. 4—6*; *Maseli iii. 33*. E te aronga katoa e tauturu i ta te tangata kino ra ravenga.

3 — E puapinga kore to Iseraela irinaki anga ki to Aiphiti.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXXI.

- i. No te mea, e *tangata* ua to Aiphiti, e kare e Atua. *Salamo* cxlvi. 3—5.
- ii. No te mea, e mea *kiko* ua ta ratou puaka, *kare e vaerua*.
- iii. Me maro to Iseraela i te kapiti ki to Aiphiti, ka kapiti katoa ia ratou ki to ratou au matenga. Ka okotai inga anga, to te *aronga tauturu*, e te aronga i *tauturuia* ra. *Isaia* i. 28.
- 4 — E *Liona* tei akakiteia mai i taua irava nei. E *Liona kimi manga* e aere mai aia ki te anaana mamoe, e kare aia e matakū i ta te tiaki ravenga akamatakū iaia. *Hosea* xi. 10; *Angaanga* iii. 8.
- ii. Kua akaaite a Jehova iaia uaorai ki taua *Liona* ra, i te rā e tupu ei tona riri akaoko i tona au enemi, ka eke mai ei aia ki raro e akapou ia ratou. *Isaia* xlii. 13. Auraka tika to Iseraela e matakū i to ratou au enemi, e irinaki ra i te mana o Jehova, ei akaora ia ratou e tika'i.
- 5 — No to te Atua tiaki anga i te au tangata e irinaki pu kiaia.
- i. E ravenga pakari ta te au *manu o te reva* i te tiaki anga i ta ratou au ko anga, ma ta ratou au punua, kia ora.
- ii. Kua akariroia ta te manu ravenga ei akaaite anga tuatua, no ta te Atua ravenga i te tiaki anga i tana ekalesia; koia oki te au tangata akarongo ravarai. *5 Mose* xxxii. 11; *Salamo* lix. 4; xxxvii. 40.
- 6 — E tuatua ako teia ia Iseraela, kia oki mai ratou ki te Atua ta ratou i akaruke ra. Mei te metua e aroa i tana tamaiti, ko te tu ia o to Jehova aroa i tona iti-tangata. *Hosea* ix. 9; *Isaia* xxix. 15.
- 7 — Ko te rā e aere mai ei a *Senakeriba*, tei tuatuaia i taua irava nei. No te tumatetenga i roto ia Iseraela, e te matakū oki i ta ratou ara, e akaruke ei ratou i to ratou au idolo e e oki mai ei ki te Atua ko tei akaora ia ratou. *Isaia* xxx. 22; *1 Ariki* xii. 30.
- 8 — E tuatua teia no te mate anga o te au *nuku* o *Senakeriba*, koia oki to *Asura* i tuatuaia ra.
- Ka inga ratou i te mate viviki. Kare ra te *rima tangata* e rave mai iaia ra. Nana ra, na te Atua e ta ia ratou. Kua tupu taua tuatua nei mei tei tataia i te *Ui Ariki* xix. 35, 36; *Isaia* xxxvii. 36.
- 9 — E rua tuatua i teianeirava.
- i. No te oki puapinga kore ua anga o *Senakeriba* ki tona enua e te akama anga o tona au rangatira toa ra.
- ii. No to Jehova tiaki anga i te *Oire Tapu ia Jerusalema*. Tei reira oki tana ai i te ka anga i runga i tana atarau tapu

AITE ANGA

PENE XXXII.

ra. Tei reira katoa oki *tona noo tamou anga* mei te Ariki e noo i tona terono Tapu, e kare aia e tuku ia ratou kia rave kino ua anaia.

PENE XXXII.

Ko te orama 27, teia ta Isaia i kite ra.

E tuatua no te au o te ariki ra ko Hezekia, e e tau tetai pae ei aite anga no to te Mesia ra basileia.

IRAVA

- 1 — No te au meitaki o Hezekia e te ui kavana i raro iaia tetai pae aite anga o teianeir irava kua tupu iaia. 2 *Ariki* xviii. 20; 2 *Paralei* xxix. 30. Kareka te maata o taua tuatua nei no Jesu ia. Kua akakiteia mai tona ingoa e tana taoonga. E ariki aia, e e kavana e ka tutara aia i rungao i te tangata. E au ravenga tuatua-tika tana e te tau. *Salamo* xlix. 1; *Jeremia* xxiii. 5; *Salamo* xxvii. 1. No Jesu Mesia ra taua Salamo ra.
- 2 — E tuatua no ta Jesu ravenga akaora i te tangata.
 - i. Kua aere tangata mai aia ki teianeir ao. Kua rave oki aia i to tatou tu. *Philipi* iii. E akaorā Jesu i te aronga e irinaki iaia.
 - ii. *E akapuanga* aia no te au uriia i te au rā o to tatou mate. *Ebera* vi. 17.
 - iii. *E tamaru* aia no tatou i te au tuatau takinga kino, e te tumatetenga ra.
 - iv. *E punavai tae* aia no tatou kia inu i tona meitaki i te tuatau e roiroi ei tatou e e potopoto ei te ao. Ko te au meitaki teia i akakiteia mai no Jesu.
- 3 — E puke meitaki teia te ka tupu i te tangata akarongo i te au o Hezekia, e e tau katoa i te meitaki ta te Atua ka oronga ia Jesu Mesia ra.
 - i. Ka mārama to ratou manako. *Mareko* vii. 37.
 - ii. Ka akarongo mai to ratou taringa. *Mataio* xiii. 1, 6.
 - iii. Ka rauka te kite ngakau i te aronga e kimi ra. *Galatia* i. 22, 23; *Mataio* xi. 25.
 - iv. Ka tuatuaia te tuatua karape i te vaa i murare ana ra. *Luka* xxi. 14, 15; *Angaanga* ii. 4. Ko tetai au meitaki teia ta Jesu e oronga mai i te aronga e irinaki iaia i roto i tana Ekalesia ra.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXXII.

6 — E tuatua no e puke papaki tangata e tokorua, mei te irava
6 e tae i te 8.

- I. Te tu o te aronga *manava-kino*; 5, 6.
 - i. E aronga tuatua i te *tuatua kino*.
 - ii. E aronga *kimi i te ara* kia raveia.
 - iii. E aronga *akaapa* ia Jehova.
 - iv. E aronga pikikaa.
 - v. E aronga takinga-kino i te aronga puta ua.
 - vi. E aronga taii i te aerenga o te tangata rikiriki.

Kare ra te Ekalesia e vāre i te akara i to ratou tu.

Ka kitea ua ia i to ratou tu, kare ratou e tuatua akaouia e e aronga meitaki. *Salamo* xv. 4; *Mataio* xi. 24; *Jobu* xx. 5.

II. Te tu o te aronga takinga meitaki; 8.

- i. E maru to ratou.
- ii. E karapii kore to ratou tu.
- iii. E akakoro anga aroa ta ratou.
- iv. E akatinamouia ratou i te au akono anga meitaki ra.

9 e te 14 — E tuatua ako teia i te aronga e noo rekareka ua i te rave anga i te au peu navenave o te kopapa.

Te aronga tu a "*vaine e noo ponua ua.*" Kua akakite katoaia ratou e. *Amosa* vi. 1.

Kua akoia ratou kia ariu mai te taringa e kia akarongo.

- i. Kia kite ratou i to ratou tu; 9.
- ii. Kia kite ratou e ka kore taua au mea ra; 10.
- iii. Kia tumatetenga ratou i te au mate i akakoroia ra; 13, 14.

E puke irava no te kore anga i te *tumu* rekareka i reka-reka i te aronga kino ra.

Ka tuku mai te Atua i te kino ki runga i taua enua ta ratou i matakua ra, e ka meamea ua te au ngai ta ratou i mataora ana. Aite atura taua kino ra ki te tataramoa e te rakau taratara i te akamamae e te akatumatetenga ia ratou. *Isaia* v. 9; xiii. 19.

15 — E tuatua no te meitaki ta te Atua ka akatupu i te pa enua nei i te au o te Mesia.

- i. Ka riringi mai aia i tona *Vaerua Tapu*. *Salamo* civ. 30; *Joela* ii. 28.
- ii. E taua *Vaerua Tapu* ra e riro ei te *enua medebara* ei kainga *ua meitaki*. *Isaia* xxix. 17; *Isaia* xxv. 2. E rupe-rupe atura to te pa enua.

iii. Ka riro te meitaki muatangana i te iti, no te maata o te meitaki i omaia i teianei tuatau openga. *Roma* xi. 18.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXXIII.

- iv. Ka ki te au enua i te ravenga tuatua tau e te tika ;
irava 16. *Salamo* xciv. 14.
- 17 — E tuatua no te tu meitaki e no te openga meitaki rai o te tangata tei akono tamou i te tuatua tika.
- i. E au ngakau tona. *Ephesia* v. 1.
 - ii. E aerenga maru tona. *Philipi* iv. 6.
 - iii. E pekapeka kore tona.
 - iv. E matakū kore tona.
 - v. E meitaki vai tuatatau tona, kare e riro ke. Koia katoa tei akakiteia mai i te irava 18. E au nuingangare to te tangata o te Atua.
- 19 — No te au enemi teia tuatua. E au to te Ekalesia, e uriia ra te ka topa ki runga i te aronga rave ara, e te aronga akono kore i ta te Atua au akaueanga, ka tu a *ua toka* to te Atua riri i te topa anga ki runga ia ratou. *Isaia* xxv. 4. Aite uarai ratou ki te vao rakau maata ra e te ruperupe ra ka ope anakeia i te tukuia ki raro mei nga oire ko *Nineve* e ko *Babulonia* i tukuia ki raro, no ta ratou ravenga akameameaau i te Atua, ka akapera katoaia te au oire kino ravarai i te taakaakaia ki raro. *Nahuma* i. 1—8 ; *Apokalupo* xviii. 21.
- 20 — No te ravenga tanu *Raise* ma te Sitona taua irava nei ; ka ruruia te ua ki runga i te ngai vai i akanoia e na te au *puaka-toro* ma te Asini e takatakai. Ko te tangata e maroiroi i te tanu, ka rauka tana tutaki i te tuatau mou. Koia katoa tatou i te rave anga i ta te Atua angaanga. Aua e akaroiroi. Aua e potopoto te ao ; rave uarai—e i te openga ra ka akakiia to tatou rima ki te tutaki, e rekareka atura to tatou ngakau.

PENE XXXIII.

E tuatua teia no te mate anga o te au enemi o te Ekalesia a te Atua.

IRAVA

- 1 — E rua tuatua i taua irava ra.
- i. Ko ta ratou ara i rave.
Kua āru ara kore ua ratou i kua a'o ua i te apinga, ma te takinga kino i to te Atua iti-tangata.
E tau oki ia Senakeriba. E tau katoa rai no te enemi tei takinga kino i te Ekalesia. Kare ra e tau ia, i to Iseraela.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXXIII.

ii. Ta ratou tutaki.

Ka āruia aia e ka takinga kinoia ratou; kua tupu ia Senakeriba. *Isaia xxxvii. 31.* Ka pera rai te tutaki anga ā te Atua; ka iri ki runga ia ratou uarai ta ratou e kimi ra. *Apokalupo xiii. 15; Salamo vii. 15.*

2 — E pure teia na Iseraela i to ratou tumatetenga anga.

Te akakite atu nei ratou i to ratou irinaki anga i te Atua. *Isaia xxvi. 8.*

E tuatua aite anga to te Atua rima, no tona mana i te tauturu anga ia tatou. 2 *Mose xv. 16.*

Ei tona mana tatou e *irinaki ei i te au rā* ravarai. *Exodo xv. 16; Salamo xliv. 3.*

3 — Kua akakiteia i eianeia nga irava i ta te Atua ravenga i te tairipoti anga i taua aronga enemi ra. I to ratou akapueu rikiriki ke anga ra e te puapinga kore anga i te au apinga i rauka ia ratou, i te tamaki; kua riro na to Jerusalema e rave i te apinga o te au nuku o Senakeriba, mei te *anue* e mei te *akeride*.

5 — E tuatua akapaapaa teia a te ngati Juda ia Jehova; e imene akameitaki na tona iti-tangata iaia, i te maata o tana aroa e tana ravenga pakari; e orai ratou.

7 — Kua akakiteia mai to Iseraela tumatetenga; i te aue anga i roto i te oire; i te tuatua a te ariki ra ko Hezekia, i tono ei aia i nga karere ma te apinga akamoe au, kia Senakeriba; tei tataia i te au 2 *Ariki xviii. 14—16.*

Kua akakite katoaia mai i te irava 8, te tanea anga o te enua, e te tumatetenga maata o nga oire ravarai. No te aerenga rikarika o te au nuku o Senakeriba i aue ei to te au Oire, e kua akakoro oki ratou e aere mai e rave ia Jerusalema.

10 — Na Jehova uarai te tuatua i tuatua mai.

i. Ka akateitei aia iaia uarai ki runga i tona au enemi; 10, *Salamo xv. 15.*

ii. Ka akakore aia i ta ratou akakoro anga. Mei te mea i nui ana ratou i te *Ota*, e mea puapinga kore, koia tei karangaia i te tuatua nei, ta ratou i anau ra; *Salamo vii. 14.*

iii. Ka aite to ratou pou mei te pou anga i te ai; 12, ta ratou uarai i tutungi.

13 — Te kapiki nei te Atua ki te pa enua kia akamaara ratou, e kia akara marie ratou ki te openga o tona au enemi, e kia kite ratou e, ko Jehova anake te Atua mana tei fau kia matakaia ra.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXXIII.

14 — Kua akakiteia mai i aua nga irava ra, i tetai au mea te ka tupu, me rokoia Iseraela e te tumatetenga.

i. Ka matakū te aronga *rave ara i Ziona*.

ii. Ka ruketekete te *aronga pikikaa*. Kua pou tona au enemi i tona riri, ka pera te mate o te aronga pikikaa e noo i roto ia Ziona.

iii. Ka noo ngarangara kore ua ra te aronga paieti i te tuatau tumatetenga.

15 — E rua tu tuatua i akakiteia mai i aua nga irava ra.

I. Ko te tu o te aronga paieti.

i. E aronga tuatua tika ratou.

ii. E aronga akaviivii i te apinga i rauka i te takinga kino ra.

iii. Kare tona rima i viivii i te au pikikaa.

iv. Kua papani tona taringa i te taiku anga i te tuatua tapepe ua.

v. Kua topiri tona mata i te akara anga atu i te ravenga kino ra.

II. Ko ta te tangata paieti tutaki tei akakiteia mai i nga irava 16 e te 17.

i. Ka noo aia ki te noo anga teitei.

ii. E pinanga mato tona i te tuatau tumatetenga.

iii. Ka rauka tana kai kia kai, e tana vai kia inu. Kare e akarukeia.

iv. Kia kite aia i te ariki e tona manea, ma te manakoko atu ki te enua mamao ra.

v. Ka kite ratou i te meitaki enua, e pini ua ake te au kotinga katoa ra.

20 — Kua akakiteia mai to te ekalesia tu i teia au irava.

I. Ko Ziona tona ingoa.

E ingoa teia no te *oire tapu o te Atua* i Judea ra. E kua tau ei aite anga no te Ekalesia. Te karanga mai nei te Atua ki tona iti-tangata ka akara toou mata ia Ziona, e ka kite koe i te au meitaki i akakiteia mai i eia nga irava nei nona.

II. Tera te meitaki o taua oire ra; ko Ziona, e no te ekalesia o te Mesia.

i. E noo anga au. Tera te aite anga, ko te kore e peka-peka i tei noo reira.

ii. E sekene ngaueue kore. E ingoa te sekene no te are. Kare e turori aere to reira akono anga *Isaia xxxvii. 33*.

iii. Ka mou tona au titi. Tei karangaia e kare e kiriti akaouia. E aite anga no to te Ekalesia mou meitaki anga.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXXIV.

- iv. Kare tona au taura e motu. E aite anga rai oki no to te Ekalesia pakari anga e te takake kore i te meitaki iaia.
- v. Ka vai tamou te kaka o Jehova i reira. Tera taua kaka ra. Ko te meitaki tumatatini o te Atua. No te maata o taua meitaki i aiteia ai ki *te vai tae*, e *ki te kauwai pararauare*; 21.
- vi. Ka kore to reira pekapeka tamaki. Tei akakiteia mai i te openga o te irava 21. E tuatua akapumaana i to te Ekalesia manako; no tona tu meitaki e te manea i te ao o te Atua.
- 22 — Ko te reo teia o te Ekalesia. Te akakite nei ratou i te tu o to Jehova tutara anga ki runga ia ratou. E ā ona tu, *E ariki, E tuku ture, E akava, E akaora*. Mari oki kua karangaia e e akaora aia, no te mea e mate to tatou i raro ake i taua tuku anga ture ra, e nana tatou e akaora e ora i.
- 23 — Kua akakiteia mai i teianeirava te puapinga kore anga o te au ravenga kino katoa o te au enemi; o te Ekalesia. Mei te mea, e Pai-tamaki to ratou ka akatere mai, e tamaki, e e akaparau mai ki to te Atua iti-tangata. Kare ra tona akaparau anga e puapingaia, "*kua mataratara te au taura o to ratou pai.*"
- 24 — "*Kare oki to reira.*" To te aronga e noo i Ziona, ma tei akaoraia e ia, kare ratou e kino akaou. Ko te openga meitaki teia o to te Atua iti-tangata. E meitaki maata to te Ekalesia i teia nei ao, e te vai atura te meitaki maata rava no ratou "*i te ao o te Atua.*" *Mareko ii. 5—9.*

PENE XXXIV.

Ko te orama e 29 ta Isaia i kite; e tuatua no te matenga o te aronga enemi, o to te Atua iti-tangata.

IRAVA

- 1 — Te kapiki mai nei te Atua ki to te pa enua nei, kia akarongo mai ki tana tuku anga utunga, tei akakiteia ki teianeirava au tuatua. Akara katoa i te *Salamo xlix. 1*; *5 Mose xxxii. 1*.
- 2 — E akakite anga tuatua teianeirava no to te Atua riri kia vaitata i te tukuia e ia ki rungao i te tangata ko tei takinga kino i tona iti tangata. *Zekaria iii. 8*.
- 3 — Ko te utunga teia ta te Atua e akakoro kia tuku mai ki rungao i taua aronga enemi ra. E mate rikiriki to ratou

AITE ANGA

IRAVA

PENE XXXV.

- kopapa e kare e tanumia, e te vai atura ta te vaerua utunga i tera atu ao.
- 4 — E aite anga te au nuku o te rangi ra no te au ariki e no te aronga mana o teiane i ao. Koia katoa tei akakiteia mai i ta *Isaia* xiv. 11. Te karanga mai nei te Atua i teiane i irava. Ka *ruruia* taua aronga mana ra, e ka topa ratou ki raro e riro atura to ratou mana i te akapouia.
- 5 — E puke tuatua matakū teia, e *koke* tei te rima o te Atua, *kua kona*, e kua vaitata i te topa mai ki runga ia *Edoma*. E enemi to *Edoma* no *Iseraia*, ko te uanga ratou no *Esau*, tei noo i te pae medebara, ko ratou tei akatupu tamaki ia *Mose* i muatangana; 4 *Mose* xxvi. 14—20. E teiane i te akakoro nei te Atua i te akautunga ia ratou. E pou maata kua matu te *koke* ki to ratou toto. E ingoa oire *Bozara* i te pae enua o *Edoma* ma ta *Moabi* ka ope katoa to reira i te taia ia mei te au tusia i taia ia ki runga i te atarau.
- 7 — E ingoa puaka te *reema*, koia katoa te *bovi*. Ei au aite anga ratou no te aronga toa, e no te aronga riri nui, i *Edoma* ra, ka taia ratou i te ra akaoko ā *Jehova*.
- 8 — E rua manako i akakiteia i teiane i irava.
i. Ko te akakite anga riri a *Jehova* ki runga i taua aronga enemi.
ii. Ko to *Jehova* akatika anga i te meitaki no *Ziona*. Koia oki te papaki tangata akarongo iaia. *Jeremia* xlvi. 10; *Mika* vi. 1.
- 9 — E tuatua teia no te au o to *Edoma*.
i. Ka kino to ratou *enua*.
ii. Kare e aere akaouia e te tangata.
iii. Ko te au mea rikarika i akakiteia, no to *Edoma*, e au tuatua rikarika anake ia, no te mate anga o taua enua ra.
- 16 — E tuatua teia na *Jehova*. E tuatua ako, kia kimi te tangata i te tuatua i tataia ra, kia kite i te meitaki te ka tupu i tona papaki tangata e te au mate te ka tupu i tona au enemi.

PENE XXXV.

E tuatua teiane i pene no te tupu anga o to *Jesu Basileia* i te pa enua katoa. Kua akakiteia mai i roto i te Pene xxxiv. te matenga o to te Atua au enemi.

ISAIA.

IRAVA

PENE XXXV.

1— E kua akakite mamaoia mai i teia te *meitaki* te ka tupu i te pa enua katoa i raro ake i te Mesia.

i. E tu kino; e tu a *keremaro* to teiane ai ao.

No te kino oki e te ara i akaaiteia'i ki tei reira mei tei te irava 1 nei.

ii. Ei raro ake ia Jesu e tupu ei te ruperupe ma te *meitaki*.

Mei tei akaaiteia ki te rakau ruperupe i Lebanona ra.

2— Kua uipaia te au *meitaki* tini i roto i to Jesu Basileia; *Isaia* lv. 11.—13; *Hosea* xiv. 5, 6. Koia oki te au aite anga tuatua, mei te *irava* 3 e tae ua atu ki te 7.

Kua akaaiteia taua *meitaki* ra, ki te maroiroi no tei apikē-pike, ki te rekareka no te aronga taitaia, ki te marama no te aronga matapo; ka rere te pirikoki; ka imene te murare. Ka puipui te vai no roto i te one maro; e ei te ngai o te *ophi*, koia te au ngai taae e oe ei te tangata.

Koia te au aite anga roarai, teia no te *meitaki* i raro ake i to Jesu au.

8— Okotai rai tuatua i roto i aua nga *irava* openga nei.

I. Te tu o te mataara o te ora e ora'i te tangata ia Jesu.

i. E mataara tapu.

Kare oki te tangata viivii e aere na reira.

ii. E mataara matakū kore.

Tei akakiteia mai i te *irava* 9.

Kare o reira e Liona, e e mea e kino ei.

iii. E mataara rekareka.

Ko te Atua ma ratou katoa i te aaere anga; 8. Koia te aronga ka aere i taua arataa ra.

Ko te aronga i okoia. Koia oki te aronga i riro mai i te akarongo ia Jesu.

II. Te openga *meitaki* o te aronga i aere na taua arataa ra; 10.

i. Ka oki mai ratou mei roto i to ratou au mate.

ii. Ka tae ratou ravarai ki Ziona ki runga i te rangi.

iii. Ka akaupokotuia ratou ki te rekareka mutu kore.

iv. Ko te aue e te mii, kare ratou e kite akaou.

Ko nga tuatuaia i roto i teianci pene. Mei te *irava* 1 e te 2, e tuatua ia no to *Jesu Basileia*. Mei te *irava* 3 e tae ki te 7, e tuatua no te *meitaki* o te tangata akarongo. Mei te *irava* 8 e te 10, e tuatua ia no te mataara ora, e te tu o te tangata tei na reira te aere.

AITE ANGA

PENE XXXVI.

Ko te akamata anga teia o ta Isaia akakite anga mai i te au mea i tupu i *tona tuatau*, ta tona mata i kite, tei tupu ia Jerusalema i te au o te ariki o Hezekia ra.

E tuatua enua teia, e tae ua atu ki te Pene xxxix. Kua akakite katoaia mai taua tuatua nei, e te buka a te *Ui Ariki* xix. e te xx. Kua tata katoaia mai; 2 *Palalei* xxxiii. Kua akakiteia mai i te aere anga mai o te nuku o Senakeriba, tei tamaki ia Jerusalema.

i. Kua ungaia mai, Rabasake, ei karere, ei akakite i te tuatua tamaki ia Jerusalema.

ii. I karangaranga ana aia, e te tangata e tiaki i Jerusalema i runga i te patu o taua oire ra e. E tuatua akakoko ta Rabasake i akakite atu kia ratou.

iii. Auraka ratou e manako, e ka ora ratou ia *Aiphiti*.

iv. Auraka ratou e manako, e ka ora ratou ia Jehova. Ko ta Rabasake ia tuatua ki to Jerusalema i te akakite anga atu kia ratou.

Kua karanga mai to Hezekia papaki tangata kiaia. Ei reo Suria taau e tuatua na. Kare ra Rabasake akakite. Kua tuatua maira aia i te reo ngati Juda, kia rongu te tangata i tana e akakite ra.

i. Auraka ratou e irinaki kia Hezekia; 15.

ii. E omai ra i te apinga o te oire ki te Ariki o Asura; 16.

iii. Ka arataki aia ia ratou ki tetai enua meitaki; 17.

iv. Auraka ratou e irinaki kia Jehova; 18.

Ko te au tuatua taitoito akakoko teia ta Rabasake ki te ngati Juda.

Tera tei tupu i to Jerusalema i ta ratou akarongo anga i taua tuatua Rabasake.

i. Kare ratou e ki atu kiaia. E ravenga meitaki teia, Auraka e ki ua atu i te aronga e taitoito; 21.

ii. Kua aere mai ratou kua akakite i te tuatua a Rabasake i te ariki kia Hezekia; 22.

iii. Kua aae iora, te ariki ra, ko Hezekia, i tona kakau e kua aue iora, pure atura aia i te Atua.

Ko te au ravenga teia e tau ia tatou kia rave i te tuatau e rokoaia i te tumatetenga. Kare oki te Atua e atea ke ia tatou i te au ngai roarai.

ISAIA.

PENE XXXVII.

Kua akakiteia mai i te teiane Pene, i te au mea i tupu i muri ake i te akakite anga tuatua a Rabasake.

I. Kua tonu a Hezekia i nga karere e tokorua ki te Peropheta, ki Isaia, e ui aia i te tuatua i te Atua; 1 e te 2.

i. Kua aae te ariki i tona kakau i te rai tumatetenga.

ii. Ko Eliakima ma Sebona nga karere i ungaia atu kia Isaia. Tei roto i te irava 3 ma te 4 ta raua tuatua.

II. Te tuatua ta Isaia i akakite mai i nga karere kia aere raua ei akakite ki te ariki ra, kia Hezekia.

i. Auraka te ariki e matakau i te tuatua a Rabasake ra.

ii. Ka uruia te ariki e tetahi atua ke e ka oki ki tona enua, e ka inga rai i te koke.

III. Te tuatua taitoito a Rabasake tei tataia mai, i te irava 7 e tae ki te 8.

E leta oki tei tataia kiaia ra.

IV. Ta te ariki ra ta Hezekia pure ki te Atua no taua tuatua akakiteia ra.

i. Kua aere te ariki ra ko Hezekia ki roto i te are o te Atua. Kua kave i taua leta ra e kua oora ki mua i te aroaro o te Atua; irava 14.

ii. Te pure meitaki a Hezekia, tei tataia i te irava 16 e te 20. Kua kitea i taua pure ra i to Hezekia irinaki anga ki te Atua.

V. Te tuatua meitaki ta te Atua i akakite mai kia Isaia; irava 1 e tae 32.

i. E tuatua meitaki taua tuatua ra, ta Jehova i tuatua mai kia Isaia. Kare ratou e mate ia Senakeriba; 23—29.

ii. To te Atua aroa ia Jerusalema; 31—35.

VI. Ta Jehova akapueurikiriki ke anga i te au nuku toa a Senakeriba. Tei akakiteia mai i te irava 36.

i. Kua ungaia mai te Angela a Jehova i te po, e ta i taua au nuku ra.

ii. Okotai anere e varu ngauru ma rima tausani tangata no Asura, te taia i taua po ra.

VII. Te openga o te ariki o Asura ra ko Senakeriba tei akakiteia mai i nga irava 37, 38.

i. Kua oki aia ki tona oire maata ki Nineve e noo ei.

ii. Kua tamou rai aia i te akamori idolo, ko "Nizaroka" te ingoa o tona vaarua kino maata.

iii. Kua taia aia i te koke i roto i te marae o taua vaarua

AITE ANGA

PENE XXXVIII.

kino nona ra. Na tana uaorai puke tamariki e tokorua aia i ta, ko Adarameleka te ingoa o tetai, ko Sareza te ingoa o tetai, e i muri ake i te tainga o te medua, kua ooro atura raua ki te enua ra ko Aremenia. Riro atuara te au o Asura i tetai tamaiti a Senakeriba, ko Ezara-hasona tona ingoa.

PENE XXXVIII.

E rima tuatua maata ki roto i teiane pene.

I. Ko te akakite anga mai o to te ariki to Hezekia ra maki maata tei akakiteia mai i te *irava* 1.

Kua akakiteia mai ki te peropheta kia Isaia. Na te Atua i akakite mai kiaia. E aere atura a Isaia e akakite atura kia Hezekia, kia akonokono aia i tona ngutuare no te mea, ka mate.

II. Te pure a te ariki a Hezekia ki te Atua kia ora aia.

Tei akakiteia mai i nga *irava* 2 ma te 3.

i. I te rai o to Hezekia mamae i ariuia'i i tona mata ki te pae paruru ra, tei te runga pae aia o te are, i pure ei aia i teiane pure.

ii. Kua tuku aia i tona manako ki te Atua.

Tera te au mea tana i pati ra.

Kia akamaaraia mai aia e te Atua e, kia akaora mai.

III. Ta te Atua akarongo anga mai i tona pure. Tei akakiteia mai i te *irava* 5, e tae ua atu ki te *irava* 8. Tera te tu o to te Atua akaora anga iaia.

i. Kua kite mai te Atua i tona roimata e kua akarongo mai i tana pure, *irava* 5.

ii. Kua oronga mai te Atua okotai ngauru ma rima mataiti i te ora anga o te ariki, auraka kia mate vave.

iii. Ka akaora katoa te Atua i taua oire ra; 6.

iv. Kua omai te Atua i tetai akairo ki te ariki ra kia Hezekia, kia kite aia e ka ora e kare e mate.

Tera te akairo ta te Atua i akakite mai. Ko te akaoki anga i te ra ki runga i te rangi ra.

IV. Te tuatua akameitaki a Hezekia i te Atua, no tona akaora angaia e ia.

Mei tei tataia i te *irava* 9—20. E tuatua akapaapaa teia i te Atua no te ora i rauka iaia.

E rua tu o taua tuatua akapaapaa nana ra, i roto i aua nga *irava* ra. Tera tetai.

ISAIA.

PENE XXXIX.

i. Ko tona manako iaia uaorai i tona maki anga. Mei te irava 10 e tae ua atu ki te irava 16.

ii. Tona manako i to te Atua akaora anga iaia; 17—20.

V. Te ravenga vairakau a Isaia i ora'i te maki o te ariki ra, ko Hezekia; 20, 21.

i. "*E kou suke*" tei topiriia ki rungao i tona maki.

ii. Kua akamanuia tei reira ravenga e te Atua, e ora atura te maki o te ariki o Hezekia. Ko nga tuatua maata teia i roto i teiane pene.

PENE XXXIX.

Kua akakite katoaia teiane pene tuatua i te 2 *Ui Ariki* xx. 12—21. Tera nga tuatua maata i roto i teiane pene.

I. Te aere anga mai o te ariki o Babulonia. Tera to ratou tere i aere mai ei ratou.

Kia apai mai i te au apinga e te au leta a te ariki o Babulonia, no te mea kua ora akaou aia.

Kia Hezekia.

II. Te au mea ta Hezekia i rave i taua aronga karere ra.

i. Kua rekareka aia i to ratou tae anga mai.

E rekareka kapitiia paa ki te ngakau parau. Tera te mea i tupu ei te ngakau parau ko te ariki o Babulonia, i unga mai i te apinga, ma te tangata katoa kiaia.

ii. Kua akakite katoa aia i te apinga rekareka i tona basileia, mei tei tataia i te irava 2, i ana nga karere.

E tarevake teia na Hezekia, mei tei akakiteia mai i te 2 *Paralei* xxxii. 25, 26. E ravenga kino te ngakau parau, e te akateitei ki runga i te apinga; kare e kore te Atua e tuku mai i te utunga i taua au mea ra.

III. Te tuatua tumatetenga ta Jehova i akakite mai kia Hezekia koia i akateitei iaia uaorai.

i. Kua unga mai te Atua ia Isaia kia aere aia i Hezekia. E kite ngere kore to te Atua; e te akara matariki nei aia i te manako e te akakoroanga o te ngakau. Kare ko ta te kopapa ua ra tana i akara; ko te manako e te ngakau katoa ra.

ii. Ka ope tona au apinga tana i akaparau i te apai ra ki Babulonia.

Ko te akakite anga mua tikai teia o te enua o Babulonia ta te Atua i akakoro ei ngai tuikaa anga no ratou.

IV. To Hezekia kauraro anga i raro ake i te tuatua na te Atua.

Kua karanga oki aia e, e "tuatua meitaki ta Jehova." Kua

AITE ANGA

PENE XL.

akatika aia i ta Jehova tuku anga utunga. Kare tona mata i kite i te tupu anga o taua au mea ra, i muringao i tona mate i tupu ei.

i. Kua tupu tetai pae i te tuatau ia Manase. Mei tei tataia 2 *Paralei* xxxiii. 11—13.

ii. To ratou riro tuikaa anga ki Babulonia i te tuatau o te ariki ra ko Zedekia, ka aere mai ei a Nebukanesa ka apai ei ia ratou ma to ratou apinga katoa ki Babulonia. 2 *Paralei* xxxvi. 15—19. Tera te aite anga o te "*Paraleipomeno*." Ko te au angaanga, e te au ravenga i tupu i te papa ariki o te reira tuatau.

PENE XL.

E tuatua tu ke ke te tataia i roto i teia Pene. Kua akapumaanaia to te Atua papaki tangata. Te akakite mamao maira te Atua i to ratou akaora angaia i te tuikaa anga i Babulonia.

Tera te au tuatua tumu.

I. Te tu o ta te Atua akakore anga i te ara a tona iti-tangata. Tei akakiteia i *irava* 1 ma te 2. *Isaia* lxi. 7; *Jobu* lxii. 10. Ko te tu teia o ta te Atua akaora anga i tona papaki tangata.

II. No te aere anga mai o Joane Babetizo i te tutu aere anga i te ora ia Jesu Mesia ra. Koia tei akakiteia i te *irava* 3—8.

E tuatua totou teia i akakite mamaoia mai e te Atua. No te aerenga mai o Jesu; kua akakite katoaia mai i te tuatua a *Malaki* iii. 1, e i roto i te *Salamo* lxviii. 4.

E kua tupu oki i tei tataia i roto i te *Mat.* iii. 3; *Luka* iii. 4.

III. Kua akoia te Ekalesia kia maroiroi i te akakite anga atu i te ora ki to te pa enua ravarai.

Koia oki tei tataia i te *irava* 9. Kua akakiteia taua tuatua nei i roto i ta te au peropheta kotoa kia akakite aere te au tangata o te Atua, te tuatua no te ora i to te ao nei. *Isaia* xli. 27; lii. 7.

IV. Kua akaiteia mai te tu o to te Mesia aere anga mai e akaora i tona iti-tangata; i te *irava* 10 e te 11.

i. Kua aere mai aia ma te mana; *irava* 2. *Isaia* lix. 16.

ii. Kua aere mai aia ma te aroa; mei te aerenga o te tiaki mamae ra. Tei akakiteia mai i te *irava* 11. *Ezekiela* xxxiv. 25; *Isaia* x. 11; *Petero* ii. 35.

iii. Kua aere mai aia, ma te aruia mai e tana tutaki; i te oronga

ISAIA.

PENE XL.

anga mai i te meitaki i tona iti-tangata e te akautunga anga mai i tona aronga enemi. *Isaia* lxii. 11; *Apoka* xxii. 22.

V. Kua akakiteia mai te tu mana, e te tu tapu kakā o te Atua, i roto i te au *irava* 17—21.

i. Tei roto i tona kapu rima te maata katoa anga o te moana.

ii. Kua angaia e ia tetai pae rangi e tae ua atu ki tetai pae i te angaonu okotai.

iii. Kua kite meitaki aia i te rainga o te ungaunga one i te ao katoa nei.

iv. Kua kite aia i te teiaa anga o te au maunga e te au tuaivi katoa.

v. Nona te au kite katoa e te karape.

vi. E apinga mea ngiti ua iaia te au enua katoa o te ao katoa nei.

Kua aiteia ki te mea topatapata vai okotai i roto i te pakate.

vii. Mei te mea puapinga kore te tangata katoa o te ao nei iaia. Kare oki te au puaka tinitini o te ao nei e rava ei tusia nana. Kare oki te au rakau tinitini o Lebanona e rava ei vaie. Ko te tu teia o to te Atua tapu-nui i akakiteia mai mei te *irava* 12 e tae ua mai ki te *irava* 17.

VI. Kua akakiteia mai te tu *puapinga kore* o te au idolo akatikitikiia i te *irava* 18, 21.

E puapinga kore to ratou tu e mea tarevake te akamori ia ratou.

i. E au mea akatoia ra.

ii. E au mea kotikotiiia ra.

iii. E au mea vaiia ki te auro ma te ario ma kakau. E ravenga neneva oki tei raveia e ratou tei akakiteia i te *irava* 20 i te iki anga te rakau pe ei Atua.

VII. Kua akakiteia mai ta te Atua ravenga mana nei mei tei akakiteia mai i te *irava* 22—28. Tera te tu o taua ravenga mana.

i. Te noo nei aia i runga i te *ugo o te enua*, *irava* 22. Tera te tu o te “Ugo,” ko tona akapinianga o te ao katoa nei, kore e ngai e kore ei aia e tutara.

ii. Te totoa nei aja i te au rangi mei te kakau e totoaia ra. *Salamo* civ. 2.

iii. Te akapuapinga kore nei aia i te tuatua *akanengonengo* a te ui ariki ra 23. *Salamo* cvii. 40.

iv. Kua ope anake te au etu o te rangi i te tatauia e ia, nana i topa i to ratou au ingoa te *irava* 25, 26. *Salamo* cxlvii. 4.

v. Te tiaki nei aia, i tona iti-tangata ma te kite i to ratou au aerenga katoa ra.

AITE ANGA

PENE XLI.

VIII. Te meitaki maata te ka rauka i te aronga e irinaki iaia.

i. Ka rauka ia ratou te maroiroi *ou* i te au rā. Ka rere ratou ki runga, ka oro tamou i te au aerenga o te akarongo; kare e roiroi.

Ko nga tuatua ia e varu i roto i teiane Pene. E tuatua manea, e te oonu, e te tau kia akamaara putuputuia ra.

PENE XLI.

I tataia te tuatua i akakiteia i teiane pene, i te mataiti e 700 i mua ake ia Jesu.

Tera nga tuatua i roto ra.

I. Te kapiki mai nei te Atua i to te pa enua mamao, kia akaputuputu e kia kite ratou i tona mana i te akaora anga i tona iti-tangata. Tei tataia ki roto i te *irava 1 e tae i te 4*.

II. Te akakite mai nei te Atua i te tu o *tetai ariki*, e ariki ririnui e te toa, ta Jehova akatupu ei akaora i tona iti-tangata i to ratou tuikaa anga i Babulonia.

E tuatua totou teia i akakite mamaoia mai.

i. Ko Kuro taua ariki ra tei akaora ia Iseraela.

ii. Kua oronga aia te tangata etene mei te one pueu i tana koke.

iii. E aerenga viviki tona e te matakū.

iv. Ei te mana o Jehova uaorai e tupu ei te tuatua-tau ra, *Isaia* xliv. 6; xlv. 21.

III. Kua akakiteia mai i eiane nga irava i te au mea e tupu i to Babulonia ia Kuro e i to te pa enua i vaitatao ra, 5, 6, 7; iaia e aere mai e tamaki ia ratou.

Tera te au mea i tupu ra.

i. Kua matakū ratou e kua ruketekete i to ratou akara anga atu ia Kuro, 5.

ii. Kua akatoatoa ratou ratou uaorai kia maroiroi; 6. *Isaia* xl. 19.

iii. Kua kimi ratou ki to ratou au idolo ei tutara ia ratou; 7, 8—14.

IV. Kua akakiteia i roto i eiane irava i to te Atua tiaki anga i tona iti-tangata ia Iseraela i taua tuatau tumatetenga ra.

i. Kua tiaki aia ia ratou, no te mea e uanga ratou no te "oa o te Atua," ko Aberahama; *irava* 8. Tei akakiteia mai i te 5 *Mose* vii. 6; 2 *Paralei* xx. 7.

ISAIA.

PENE XLII.

ii. Ka tiakia ratou e Jehova no te mea, kare a Jehova e tu ke anga, ko tana i aroa e aroa rai aia e tae ua atu ki te openga; *irava* 9.

iii. Ka akaora aia ia ratou *iaia uaorai*, no te mea, koia te ka piri mai kia ratou; *irava* 10. 5 *Mose xxxi.* 6—8.

iv. Ka ora ratou iaia e ka kite to ratou au enemi e, e mea puapinga kore ta ratou; 11, 12.

v. Ka riro te re i to te Atua iti-tangata, no te mea ko te Atua to ratou Akaora; 13, 14.

V. Ka akakiteia mai te ravenga e ririnui ei to Iseraela, e e peke takiri ei to ratou au enemi ia ratou; *irava* 15, 16.

i. Kua aiteia ratou ki te *pāpū sitona nio taratara ra.*

ii. Ka ungaungatiti ta te au enemi o Jehova ia ratou. *Mika* iv. 13: *Korinetia* iv. 5.

iii. Ka riro na to te Atua iti-tangata e ruru i te au pa enua, no te mea ko te Atua to ratou paruru. *Jeremia* xxi. 2.

VI. Te akakite mai nei te Atua i roto i teia au irava nei, i tona tiaki anga i tona iti-tangata; *irava* 17—20.

i. Ka angai aia ratou ki te vai e te kai.

ii. Ka tiaki aia ia ratou i to ratou au aerenga i te medebara.

iii. Ka riro aia ei maru no ratou i to ratou au aerenga; mei te maru o te au rakau nunui; 19.

Ka kite ratou e, e mana to te Atua.

VII. Te tuatua openga i roto i teiane pene mei te irava e 20 e tae ua tau ki te 29. E tuatua ia na te Atua ki te aronga akamori idolo. Ta Jehova akamura anga i te pa enua etene, ko ratou i irinaki i te au idolo puapinga kore. Tei akakite mamao nei te Atua i te irava e 25 i te au mea te ka tupu a muringao, i te taakaaka anga ki raro te aronga etene maro iaia ra. Kareka kia Iseraela te akakite mai nei aia i te tuatua rekareka kia ratou; 27. *Isaia* xl. 9; lxiii. 5. Ko nga tuatua ia roto i teiane pene, i kite ei tatou e ka peke ta te Atua au enemi, i tana ravenga mana, e i tona tiaki anga i tona au tangata i te au tuatau tumatetenga katoa ra. *Luka* ii. 11.

PENE XLII.

E pene tuatua teia, tei akakite mamao mai te meitaki i te ka tupu ia Jesu Mesia, i teiane ao.

E tuatua rekareka e te tau oki kia kimi kapitiia ma te tuatua

AITE ANGA

PENE XLII.

i tataia ki roto i nga Evanelia. Ka akataka ana tatou i nga tu o te au tuatua i roto ra.

I. E tuatua no Jesu Mesia; mei te *irava* 1 e *tae ua atu ki te* 9.

i. Kua akakiteia mai to Jesu tu i tona aerenga mai i teiane i ao; 1—4.

(i.) E *tavini* aia no te Atua. *Isaia* xliii. 10; *Philipi* ii. 7.

(ii.) E *tavini* *marekaia* mai aia e te Atua, e tei iaia te vaerua o te Atua. *Isaia* xi. 2; *Joane* iii. 34; *Mataio* iii. 17.

(iii.) E tu maru tona e te riri vave kore e te *akakoromaki* roa e *tae ua atu* ki te tupu anga o tona tere i *tae mai ei aia i teiane i ao*. Mei tei akakiteia i te *irava* 3—4.

Tera te rua; ko te tuatua no Jesu Mesia; *irava* 5—7.

II. Te tuatua mai nei te Atua ki te Mesia uaorai.

i. Te akakite maira te Atua i tona uaorai tu mana i te *irava* 5.

ii. Te akakite maira te Atua i ta Jesu angaanga i tei akakiteia i te 6, 7.

E mārama aia no te pa enua etene.

E koreromotu aia na te tangata.

E akapuera aia i te matapo.

E tatara aia i te tapeka.

iii. Te akakite maira te Atua i te *irava* 3 e te 9. I tana tuatua ako ki te tangata i teiane i ao, kia akamaara ratou e, e mana tona e ka tika iaia kia akatupu i te au i teiane i ao.

Ko Jehova tona ingoa, e Tapu aia, kare aia e aronga atu i tona tapu kakā ki tetai ke. *Isaia* xlviii. 11.

III. Ta te Atua ako anga i te tangata o teiane i ao, kia akameitaki ratou i tona ingoa; 11, 12.

Te kapiki maira te Atua ki te tangata ravarai, kia kapiki i tona ingoa kia ora. Tei noo i te oire—te i aere ki te moana, tei aere ki te ngai motutaa; tei noo i te au enua mato ra; tei noo ki te au enua maunga ra, e akameitaki anake ratou ia Jehova, no te *ora* i tukuia mai e ia. *Salamo* xl. 3; ciii. 23.

IV. Te tu o ta Jehova akaora anga i tona iti-tangata mei roto i to ratou au tumatetenga.

Tei tataia i te *irava* 13—15.

i. Te akaaite nei te Atua iaia uaorai ki te tangata ririnui i te tamaki ra. *Exodo* xv. 3.

ii. Te kapiki nei aia e kare aia e akaanga i te roi, e *tae ua atu* ki te akapou anga i tona au enemi; 14. *Isaia* iii. 4.

iii. Ka peke te au maunga iaia, e ka riro te au ngai kauvai ei enua papamaro; 15. E aite anga tuatua tei reira, no te eke viviki anga o to Jehova au enemi, iaia.

ISAIA.

PENE XLIII.

iv. Ka tiaki marie aia i tona iti-tangata i to ratou au arataa roarai kia kore e kino ; 16.

Me matapo tona iti-tangata ka akamāramaia, kare ratou e turori.

Me mingimingi to ratou au arataa i te kino o teiane i ao, kare ratou e inga, no te mea ko te Atua to ratou arataki.

V. Te akakite mai nei te Atua i te tuatua ako i to Iseraela i te *irava* 18 e te 25.

i. Kua akaaiteia ratou ko Iseraela ki te aronga taringa turi e te matapo, no te noo ua ma te akarongo ngata i akaaiteia'i ratou ki tei reira ; 19.

ii. To Iseraela meitaki me ariu mai to ratou taringa i te Atua ; 20—23.

iii. Ta to Iseraela akono anga e meitaki akaou ei, 24, 25.

Kia kite ratou i ta ratou ara ; kia āriki ratou i tana tuatua ; e kia piri ratou kiaia i to ratou aerenga ; auraka e māro atu ki roto i te matapo e te taringa turi. *Roma* ii. 21.

PENE XLIII.

E pene tuatua teia i akakiteia mai e te Vaerua Meitaki ki to Iseraela kia kite ratou i te tu o to te Atua aroa, i te uanga o Jakoba. Tera te tu o nga papaki tuatua ki roto i teiane i pene.

I. To Jehova akapumaana anga i tana Ekalesia mei te 1—7.

Tera te tu o te tuatua akapumaana a Jehova i roto i aua nga irava ra.

i. Auraka tona iti-tangata e matakū, no te mea na Jehova ratou i anga, e nana i akaora, e nana e topa to ratou ingoa ia *Iseraela*.

I te tuatau i oki mai ei a Jakoba mei te ngutuare o Labana, ka pure ei a Jakoba kia Jehova i te po ra, ko te tuatau ia i tapaia'i aia kia Iseraela, e kua riro iora taua ingoa ra ei ingoa mou no tana iti-tangata.

ii. Auraka ratou e matakū no te mea ka vaitata aia ia ratou i te au mate katoa a te kopapa nei.

Tei karangaia i te irava 2, kia na raro koe i te vai, kare koe e ninaia, kia aere koe na roto i te ai, kare koe e pakapaka, ko taua vai nei ko te ai i roto i taua irava nei e aite anga tuatua ia no te au mate e te au tumatetenga a te kopapa nei. 5 *Mose* xxxi. 6—8 ; *Salamo* lxviii. 12 ; *Daniela* iii. 25—27.

E tuatua teia no te mate anga o te tausani anga o to Aiphiti i te tuatau ka aere mai ei a Iseraela ki te medebara. Kua riro

AITE ANGA

PENE XLIII.

te matenga o taua aronga ra, mei te ako ra ia Iseraela. Kua tuku mai te Atua i te mate ki runga ia ratou kia ora a Iseraela.

iv. Auraka ratou e matakū no te mea e iti-tangata tumanava ratou no te Atua; e ka vai rai tona akaperepere ki runga ia ratou e tae ua atu ki te openga.

v. Auraka ratou e matakū, no te mea kua oti ta te Atua akakoro anga, e tiki akaouia rai tona iti-tangata, e ia, no roto i te pa enua roarai; 5—7.

“Ka tuatua au kia Apatonga, auraka e tapuia, e arataki mai i taku tamariki mei te ngai mamao,” kia ope katoatoa mai ratou i mua tona aroaro. Ka pera rai to te Atua iti-tangata, ka ope mai ratou no roto i te pa enua katoa, e te au reo katoa i teianeī ao.

Ko te papaki tuatua mua i teianeī pene, e tuatua akapumaana i tona iiti-tangata. Tera te rua.

II. Te akakite maira te Atua i tona mana aite kore, tei kitea tana ravenga i rotopu i te ao katoa nei.

i. Kare ona e aite i rotopu i te pa enua; 9.

ii. Ko tona iti-tangata tei kite tikai i tana ravenga mana; 10. *Isaia* xlv. 7.

iii. Koia anake to ratou akaora mei ito mai. E kare atu e akaora ke atu, mari ra koia anake ua. *Isaia* xlv. 21; *Hosea* xiii. 4.

Koau ra toou Atua ko Jehova tei arataki mai iakoe mei te enua maira mei Aiphiti, e kare oki ouu Atua i kitea, mari ra Koau, kare atu oki e ora ke mari ra koau.

III. Te akakite mamao maira te Atua i te mate maata tana i waitata i te tuku mai i runga ia Babulonia; 14—18.

Kua akakoro te Atua kia tuku mai i te mate ki runga i taua papaki tangata ra. 2 *Mose* xiv. 4; xvii. 25.

Tera te 4 o te tuatua i roto i teianeī pene.

IV. Ta te Atua ravenga i te akatupu anga i tona au i te pa enua.

Tei akakiteia mai i te *irava* 18—21.

i. Ka makaia tetai mataara i te ngai medebara ua.

ii. Ka vi te au puaka taae iaia.

iii. No tona akaperepere i tana akakoro anga i meitaki ei ratou. *Salamo* cii. 18. Tera te 5.

V. E tuatua akaapa a te Atua i tona iti-tangata. Mei te *irava* 21 et e 28.

Tera te mea i akaapaia'i ratou.

i. Kua tupu te maromaroa ia ratou mei tei akakiteia i te *irava* 12. *Malaki* i. 15.

ISAIA.

PENE XLIV.

Te na ko ra oki kotou, "I na e mea roiroi teia," e kua ariu ke kotou i tei reira, te pera maira te Atua Sabaota ra ko Jehova.

ii. Kua akaapaia ratou i te tusia kua kore ratou e apai mai i te au atinga mei tei muatangana ra. Tei te *irava e* 23. *Amosa v. 25.*

Kua apai kotou i te au tusia e te apinga naau i te medebara ra; e ka ā akenei ngauru i te mataiti e te ngutuare o Iseraela.

iii. Kua akaapaia ratou mei te mea e kua *akateiaa* ratou i te Atua i te rai o ta ratou au ara; 24. *Isaia i. 14; Malaki ii. 17.*

iv. Te akakite maira te Atua i tana ravenga matakū i akakoro e rave ra i rotopu ia ratou i te *irava* 27, 28. *Jeremia ii. 2; Salamo lxxix. 4; Zekaria viii. 23.*

Ko nga tuatua maata ia e rima i roto i taua pene nei. I kite ei tatou i to te Atua akaperepere i te vaerua e te kopapa o tona iti-tangata. Kare rava ra aia e akaperepere i ta ratou ara.

PENE XLIV.

E tau tetai pae i teiane tuatua i te Pene e xliii. Tera te tu o nga tuatua i roto ra.

I. Te akapumaana mai nei a Jehova i tona iti-tangata, ia Iseraela.

i. Kua iki takere aia ia ratou, 2. Tei akakiteia mai i te Pene xliii. 1—7. E ingoa "*Jesuruna*" no Iseraela, tei akakiteia mai 5 *Mose xxxii. 15.*

ii. Te akakite mamao mai te Atua i te meitaki te ka tupu ki te uanga o te au tangata akarongo, 3—5.

Tera te meitaki i akakiteia mai no te tamariki o te tangata akarongo.

i. Ka tutupu ratou mei te rakau e ruperupe ra i te pae vai ra.

ii. Ka riringia mai te Vaerua o te Atua ki rungao ia ratou.

iii. Ka tapaia ratou ei tangata no Jehova. Tei akakiteia mai i te *irava* 5.

II. Te akakite maira te Atua i tona uaorai tu. Mei te *irava* 6—8.

i. Koia anake uaorai te Atua, e kare atu. *Isaia xli. 4.* Tei ia Jesu katoa oki taua au ingoa ra. *Apolo i. 8—17; Apoka xxii. 13.*

ii. Koia anake uaorai tei kite i te au mea ravarai te ka tupu, mei te maani angaia o te au mea katoa, e tae ua atu ki te

AITE ANGA

PENE XLIV.

openga. Tei akakiteia i te *irava* 6, 7. *Isaia* xli. 43; xlv. 21.

iii. Kare e tika ia tatou kia matakū i tetai mea ke, mari ra ko te Atua.

III. Te puapinga kore, e te tarevaka ua o te au idolo, tei akakiteia mai i te *ivava* 9—20.

i. E mea angaia anake ia taua au mea ra. *Salamo* cxv.; *Jeremia* x. 5; *Isaia* xl. 19.

ii. Kare o te etene manako mārama i te tupou anga ki raro i taua au mea ra.

Te tipu ra aia i tetai rakau, e riro atura, tetai pae i taua rakau ra ei atua nona, e tetai pae e, riro atura ei ta'u kai nana, riro atura tetai pae i te ka i te ai, e kua murumuru aia iaia uaorai ki reira. Okotai rai tumu o au nga apinga ra e toru, e *mea rakau* anake ra.

Kare tona ngakau e mārama, e kare oki e rauka iaia kia akamaara. *Isaia* xlv. 19.

Kua akaaiteia taua tangata etene ra ki te tangata e kai i te reu ai, e te puapinga kore 20. *Hosea* iv. 12; *Roma* i. 11; 2 *Korinetia* ii. 11.

IV. Te akakite maira te Atua i tana au ravenga mana, e te umereia, mei te *irava* 21 e *tae ua atu* 29.

Tera taua au ravenga mana nana ra.

i. Ko te taparapara i te ara a te tangata ma te akakore atu i to ratou kino ngakau; *irava* 22. *Isaia* xliii. 25.

ii. Ko te akangaropoina-kore i tona iti-tangata, i te *irava* 21.

iii. Ko te akatupu i tana i inangaro i te ao katoa nei, e kua rekareka te rangi ma te enua i tana au mea i rave ra, 23, 24. *Salamo* lxix. 34; *Jeremia* li. 4, 8; *Salamo* civ. 2.

iv. Ko te akakore anga o te ravenga pikikaa a te aronga rave ara; *irava* 25. *Jeremia* l. 36; 1 *Korinetia* i. 20.

v. Ko te akapumaana i tona iti-tangata. Kia tukuia ratou ki raro i te takinga-kino a te tangata, ka akatu akaouia ratou ki runga, i te mana o te Atua; 26. *Zekaria* i. 6.

Auraka ratou e taitaia i te au ravenga kino a te au enemi e irinaki ra i te Atua e ora'i ratou.

E rauka ngoie iaia kia rave i te au angaanga tei tuatuaia e te tangata e rauka ngata. Kia tuatua aia ki te moana, kia māro koe, kua māro iora, 28. *Jeremia* l. 38.

Ko te au angaanga teia ta Jehova i rave ra, tei akakiteia mai ki tona iti-tangata. Tera te mea i akakite mamaoia mai ei taua tuatua nei. Kia akamaara ratou i tei reira ei irinaki anga no ratou, i te tuatau ka riro tuikaa'i ratou ki Babulania. No te mea, kua

ISAIA.

PENE XLV.

akakiteia mai i te irava openga e, ka riro na to ratou Atua e arataki mai i tetai akaora, koia oki ko "*Kuro*." E nana e akaoki i to Iseraela ki Jerusalema, kia patu akaouia taua oire ra, e kia akamou akaouia te pagne o te iero ra.

Tei tataia i te irava openga o taua pere nei. Kua akakite katoaia i te 2 *Paralei* xxvi. 22; *Ezera* i. 1.

PENE XLV.

Kua akakiteia ki roto i teiane pene, i ta te Atua iki anga ia Kuro ei rave i tana angaanga. Tera nga tuatua.

I. Ta te Atua angaanga e rave i te rima o Kuro.

i. Ka vi te au basileia nunui iaia. Ka kiritiia te pa eeu rua o te oire iaia. Koia oki nga pa i te oire i Babulonia, kua tupu oki i te tuatau i tae atu ei a Kuro ki Babulonia. E puke pa maata no te oire kare i topiriia i te po, i tae atu ei a Kuro ki roto i te oire. *Daniela* v. 6—30.

ii. Ka na mua te Atua iaia, ia Kuro, i te oronga anga mai, i te au kiaia.

Tei akakiteia mai i te *irava* 2. *Salamo* cvii. 16.

iii. Ka oronga mai te Atua iaia i te apinga maata o te pa enua i roto i tona rima e na Jehova i topa i tona ingoa i te *irava* 3. *Isaia* lviii. 15.

iv. No to *Iseraela* i ikiia'i a Kuro ei akaora ia ratou mei roto i te rima o Babulonia.

E tuatua akakite mamaoia mai teia kia *Isaia*. Kare i tupu vave. Kare oki a Kuro i anau, ka akakite mai ei a *Isaia* i teiane tuatua; e kare oki e tupu vave.

E 150 mataiti i muri ake i to *Isaia* matenga i tupu ei. Eaa i kite e a *Isaia* i taua au mea ra, mari ra i te akakite anga a te Vaerua o te Atua kite-ngere-kore.

II. Ta te Atua ravenga ririnui i tana au angaanga katoa.

i. Koia anake uaorai te Atua.

ii. Nana te au mea katoa i anga.

iii. Nona te au mea i angaia'i.

III. Kua akakiteia mai te mate o te aronga e māro i te Atua; 9, 10. *Jeremia* xviii. 6.

Kare e tika i tetai vaanga karaea kia taitoito atu ki te potera. Kare e tika i tei anau ra, kia karanga atu ki tei anau iaia ra. Eaa taau e anau nei?

AITE ANGA

PENE XLV.

E tau teia tuatua kino i to Babulonia e i te aronga katoa e māro i te Atua ra.

IV. Te akakite maira te Atua i roto i nga *irava* 12—17 e te 19, i tana au ravenga mana, e te puapinga kore anga o te au ravenga māro a te tangata. E tuatua anake teianeī au tuatua no ta te Atua e rave i te rima o Kuro ia Babulonia. E 4 mea te ka tupu i te rima o Kuro, tei akakiteia mai i aua nga *irava*,

Tera tetai :

i. Ka ora to Iseraela mei roto i te tuikaa anga ki Babulonia.

ii. Ka akapumaanaia to Iseraela e ka akamaataia ratou e te tangata e to te pa enua e manganui. Tei akakiteia mai i te *irava* 14.

iii. Ka akama te au akamori idolo ravarai ; 15—16.

iv. Kare ra te uanga o Jakoba ma te aronga e irinaki i te Atua e akama ; i te *irava* 18 e te 19.

V. Te akakite mai nei te Atua i tona uaorai tu mana ; e tona tutara anga ki runga i te pa enua ravarai. Mei te *irava* e 20 e tae ua mai ki te ope o teianeī pene.

i. Kua putuputu to te pa enua etene kia akamaara i te puapinga kore anga o te au idolo ; *irava* 20. *Isaia* xlv. 17.

ii. Kia akamaara to te pa enua etene e ko Jehova anake ra te Atua ; 21. *Isaia* xlviii. 3.

iii. Kua kapikiia to te ao katoa nei kia akara mai ratou ki te Atua i to ratou Akaora ; 22. *Salamo* xxii. 27 ; xxv. 5.

iv. Kua akakiteia mai to te Atua tu i nga *irava* 23 e te 25.

Ka tukuia te au turi ki raro kiaia ra. *Roma* xiv. 11 ; *Philipi* xii. 10.

Ka kauraro anake tona au enemi kiaia. *Isaia* xli. 11.

Ka akatikaia to Iseraela uanga ki roto ia *Jesu*, e ka teitei ratou ki roto i tona meitaki. 1 *Kori* i. 11.

Kua kite tatou i teianeī pene tuatua e,

PAPANI.

I. I to Jehova tutara anga ki runga to te pa enua. Nona te au. Nona te ui ariki i arikiia'i. Tei ia Jehova te tuku ki raro e tei iaia te akateitei ki runga. Koia ta tatou e kite ia Kuro nei.

II. E ravenga paieti kore te maro i te Atua, e ka tutakiia tei reira ki te akama, te mamae e te mate.

III. Mei to Iseraela i ora i te rima o Kuro i muatangana, ka pera te ekalesia a te Atua i teianeī, e i te au tuatau roarai, ia *Jesu* Mesia.

ISAIA.

PENE XLVI.

Kua tau oki a Kuro ei taipe no te Mesia ra, e no te mea kua akatakaia aia e Jehova, e no te mea kua eke te au enemi o te pa enua iaia, e no te mea kua rauka te ora o to te Atua ititangata iaia, no reira i tau ei taua ariki taito ra, ko Kuro, ei aite anga no Jesu Mesia ra, te Akaora maata e ora'i to te ao katoa nei.

PENE XLVI.

E tau tetai pae o teiane i tuatua i tei akakiteia i te Pene xlv.

IRAVA

1 — E puke ingoa idolo a *Bela* ma *Nebo* no to Babulonia ma to Kaladea.

Kua akakiteia mai i taua irava nei ma te irava 2, i te inga anga o te mana o taua au idolo ra. Ko ta Isaia ia i akakite nei. Kua piko a Pela ki raro, kua akakite katoaia to ratou apai tuikaa angaia. Kare oki o te aronga idolo mana akaora i te aronga e irinaki ia ratou. *Isaia* xxi. 9; *Jeremia* l. 2, 3.

3 — Te akakite maira te Atua i te tuatua akapumana i te ngutuare o Jakoba i roto i teia irava nei ma te irava 4.

Auraka ratou e matakū no te mea nana ratou i anga, e nana oki rotou i akaora e tae ua atu ki to ratou ruaine anga. 2 *Mose* xix. 4; 5 *Mose* i. 31; *Salamo* cii. 17; *Malakai* iii. 6.

5 — Te akakite maira te Atua i te puapinga kore anga o te maani anga idolo i nga irava 5—7.

Koia oki te akaputu i te auro, e te tiki atu i te taunga; e te akatu i taua idolo i angaia ra ki tona ngai, kare ra aia i kite e, kare oki e tika iaia kia akaora ia ratou. *Jeremia* x. 3; *Isaia* xlv. 20.

8 — Kua akakiteia i roto i teiane i irava ta te Atua tuatua ako i te aronga kite kore iaia, ma te aronga rave ara. Kia akamaara ratou e, ko Jehova anake ra te Atua, e kare e akakore anga i tana au mea e rave ra.

Tei akakite katoaia te irava 9, 10.

11 — Ko te manu taae koia oki te *aeto* ta te Atua i kapiki atu kia aere mai, mei te itinga o te rā.

E tuatua aite anga ia no ta te Atua kapiki anga ia Kuro, ki tona enua, ko Peresia, kia aere mai aia ki Babulonia, e rave akapou i to reira au tangata. 4 *Mose* xxiii. 13.

AITE ANGA

IRAVA

PENE XLVII.

12 — Te kapiki nei te Atua i roto i taua irava nei ki te aronga e akamāroketaketa i to ratou ngakau, kia akarongo mai ana ratou, e kia kite ratou e ka ope anake tana au tuatua i te akatupuia e ia. *Roma* x. 3; *Isaia* lxii. 11; *Apoku* ii. 3.

PENE XLVII.

E ono tuatua maata i akakiteia i roto i taua pene nei.

I. Te tu o to Babulonia mate, mei te *irava* 1—5.

E tuatua teia no tona mate, i noo tu a ariki vaine ana aia, a Babulonia, e teiane, kua vaitata te tuatau e rokoa'i aia e te au mate e manganui.

Tei akakiteia mai i aua nga irava nei. Auraka ona e terono ariki. Ka riro aia ei tavini *taviri sitona i tona tuikaa anga*.

Ka takinga kinoia aia mei tei akakiteia i te *irava* 2 e te 3. *Jeremia* xlviii. 18; 1 *Samuela* ii. 9.

II. Te mea i rokoa'i a Babulonia e taua mate ra tei akakiteia mai i te *irava* 5 e te 7.

i. No te mea kua maata tona akaparau anga, i te karanga anga e, e *vai ariki vaine au e tuatau ua atu*. *Apoka* xviii. 7.

ii. Kare aia e akamaara ki te openga tei akakiteia mai i te *irava* 7. 5 *Mose* xxiii. 29.

iii. No te mea kua akateiaa aia i te takinga kino ki runga i to te Atua iti-tangata. Ko tetai pae teia o tana ara. Tera tetai pae o tana utunga.

III. Te tu o tona akautunga angaia i te *irava* 8 e te 9.

i. Ka ngere aia i tona au tangata.

ii. Kare te Atua e raveravea i te tuku anga mai i taua mate ra.

iii. I te tuatau manako koreia e ia e rokoa'i aia, i te kamo anga mata okotai. *Apokalupo* xviii. 7; *Tesalonia* v. 2.

IV. Kua akakiteia maira ta Babulonia ara; e tana utunga i nga *irava* 10 e te 11.

i. Kua irinaki aia ki tana tuatua kino.

ii. Kua akatarevake aia i te parau no te maata o tona kite.

iii. Kua akanengonengo rava aia iaia uorai i te karanga anga e, *koau nei au*; kare au i kiteia mai e te Atua. Ko te tu ia o te ngakau parau o te tangata i te akanengonengo anga ra.

E ka rokoa vave ia mai aia, e kare ana kapenga e rauka e ora'i aia i te mate.

ISAIA.

PENE XLVIII.

V. Kua ako aviriia a Babulonia, kia kimi aia i te tauturu i o taua aronga idolo tana i mātau i tē akamori ra, 12 e te 13.

I mātau ana aia i te au peu purepure. I irinaki ana oki aia i te tuatua pakari a tona au karape, koia oki tona au taura Atua; e teianeī kua ako aviriia aia kia kimi atu i taua aronga ra, kia tauturu mai ratou iaia. Kare ra te ora i rauka ia ratou.

VI. Kua akakiteia mai to te au taura Atua puapinga kore anga, i roto i nga *irava* 14 e te 15.

i. E tu ā teita ua ratou, te au idolo, e te puapinga kore kore.

ii. Ka ta'uia ratou i te ai, e pou atura.

iii. Ka riro ratou ei ngarau murumuru. Ko te tu teia o te openga o te aronga idolo. E e openga akama katoa oki to te aronga e irinaki ki ratou.

Ka pera katoa te *openga* o te aronga ravarai e akaruke te Atua ora ra. *Apoku xviii. 11.*

PENE XLVIII.

E pene tuatua teia i tataia mai kia kite to Iseraela i te tu o to ratou ngakau oki ki muri.

E toru tuatua i roto ra:

I. Kua akoia Iseraela e te Atua, ko ratou i oki putuputu i te akamori anga idolo; mā te akaruke i te Atua o to ratou ai medua i te ora no ratou.

i. Kua akakiteia to ratou pikikaa 1, 2.

Te tautopa ratou te ingoa o Jehova, mā te aaki i te Atua o Iseraela. Kare ra ratou i pera mā te tuatua-mou e mā te tuatua-tika, kua pikikaa ra ratou. *Jeremia iv. 2; v. 2.*

ii. Te akakite mamao mai nei te Atua i te au mea te ka tupu ki runga ia ratou, kia kite ratou e kare taua au mate e tuku naia mai e to ratou au idolo; i te *irava* 3 e te 5. Ko te te Atua teia tei karanga e, "*kua akakite au i te au mea mei te akamataanga mai rai;*" kia kore ratou e karanga a muringao e na to ratou au idolo i akatupu mai i taua au mea ra. *Isaia xli. 22.* Tera te mea i perai te Atua. Ko te māro o to ratou ngakau. Kua akaaiteia te *uaua* o to ratou kaki ki te *auri*. Kua aiteia to ratou rae ki te *veo*, i te *irava* 4. *2 Mose xxxii. 9; 5 Mose xxx. 27.*

iii. Kua riro Iseraela ei kite no te Atua no tana ravenga ia

AITE ANGA

PENE XLVIII.

ratou e kite ei to te ao e koia anake te Atua 6 e te 7, e kua kite ratou e ko te Atua aia o to ratou ai medua.

E manganui tana ravenga mana i rave i rotopu ia ratou, na roto i te au uki tangata katoa o to ratou ai medua.

Kua kite oki ratou e e Atua aia; ko ratou "tona kite."

iv. E tu ngakau tarevake to ratou mei muatangana mai, tei akakiteia mai e te Atua i te *irava* 8.

Ko te akarongo kore.

Ko te putata kore o te taringa.

Ko te pikikaa, ko to ratou ia tu.

Kua tapaia ratou "*ia titima mei te kopu* mai rai.

Ko to ratou ia ingoa tau no te mea kua akatitima ua rai ratou i te Atua. *Salamo* lviii. 3.

Tera te rua o te tuatua maata ki roto i teianei pene.

II. Ta te Atua ravenga aroa i te akaora anga ia ratou.

i. Ka tapu te Atua i te maata anga o tona rira; *irava* 9. *Salamo* lviii. 38.

ii. No ratou kia meitaki i tukuia'i taua mate ki runga ia ratou. Ta te Atua oki i karanga mai i te *irava* 10.

Kua timataia ratou e ia i roto i te "*umu o te maki*."

iii. Nona uorai ra, no te Atua, i pera i aia, me te mea, e kimi anga i te ravenga e riro ei ratou i te meitaki e i te akono 11.

iv. Te akakite maira te Atua i tona au atereputi, i roto i te *irava* 12 e te 13.

—Tona mana.

—Tona kite ngere kore.

—E tona muatangana kore anga. Kia kite ratou e tika iaia kia akatupu i tana e akakoro ra. 5 *Mose* xxxii. 39; *Salamo* xii. 25.

v. Te akakoro nei te Atua e tamate rava ia Babulonia; no reira aia i akatupu mai ei tana au ravenga. Te kapiki nei te Atua i te tavini rave angaanga nona ra; koia oki ko Kuro; i akakiteia mai i te *irava* 15. *Isaia* xlv. 1.

vi. Te aue maira te Atua i runga ia Iseraela. Kua akakite mamao mai aia i to ratou mate, kare e uunaia 16. Angairi ratou i akarongo, kua riro to ratou meitaki, mei te *vai ta'e ra*; *irava* 18. 5 *Mose* xxxii. 28; *Salamo* cxix. 165. Angairi ratou i akarongo, kua riro ta ratou tamariki mei te one taatai i te maata, kare aia e tipu keia ratou *irava* 19. *Hosea* i. 10.

III. Kua akakite momaoia mai e te Atua i to Iseraela oki anga mai mei roto mai ia Babulonia; 20 e te 21.

i. Ka aere mai ratou ma te rekareka. *Jeremia* 1. 8; *Zecharia* ii. 6, 7.

ISAIA.

PENE XLIX.

ii. Ka aere mai ratou ma te irinaki i te ora a Jehova.
2 Mose xix. 4.

iii. Ka aere mai ratou ma te ngere kore tei akakiteia mai i te *irava* 21. Tera te Papani anga o teianeī pene tuatua.

E tuatua akaapa ki rungao i te aronga rave ara.

Te karanga mai nei i te *irava* openga. E kare rava o ratou e au. *Isaia* lvii. 21.

PENE XLIX.

E pene tuatua teia no te aere anga mai o te Mesia ki teianeī ao, e no te au meitaki te ka tupu i te ekalesia i taua aerenga mai nona ra. Kia akatakaia te au tuatua i roto i teianeī pene; ka kitea e rima tuanga tuatua maata.

Tera tetai:

I. Mei te *irava* 1 e tae ua atu ki te *irava* 6 ko te tuatua mua ia. E tuatua no te *tu o to Jesu tae anga mai* ki teianeī ao.

i. E tuatua kapiki na Jesu i te *irava* 1, kia akarongo mai te pa enua iaia. *Isaia* xli. 1.

ii. E puke aite anga tei te *irava* 2 i to Jesu tu maroiroi; e te *kokoi* o tana tuatua. Kua aiteia ki te koke koi e te kakao akainuinuia. *Isaia* xi. 4; *Ebera* iv. 12; *Apoka* i. 16.

iii. E tuatua aue na te Mesia i te *irava* 4. Koia i angaanga puapinga kore kio te ngati Juda. *Ezekiela* iii. 19.

iv. Ka manuia ra tona tere kio te etene, koia tei akakiteia mai i te 6 e te 7. Kia kore a Iseraela e akakatoatoaia mai i te Mesia, i te akarongo, ka vai rai aia, ei manea ki mua i te aroaro o te Atua; e ka riro aia ei Ora no te pa enua etene. *Mat.* xxiii. 37; *Isaia* xlii. 6; *Luka* ii. 3. Ko te papaki tuatua mua ia i roto i teianeī pene. Tera tei rua.

II. E tuatua akamaroiroi na Jehova i te Mesia; i te akakite anga mai i te manuia anga o tana angaanga.

i. Ka na mua ana te tangata i te akavaavaa iaia, tei akakite mamaoia mai i te *irava* 7 e i te Pene liii. 3. Koia oki tei tupu iaia; e akara i te *Mataio* xxvi. 67.

ii. Ka akangateiteia ra aia i muringao i tona akaruke angaia te akakite katoaia maira i te *irava* 7. *Salamo* lxxii. 10.

iii. Kua tuku naia a Jesu e te Medua ra, ei korromotu no no teianeī ao; kia akameitaki akaouia te enua e tona meitaki tei tataia i te *irava* 8; e te Pene xlii. 6.

AITE ANGA

PENE XLIX.

iv. E angaanga aroa ta Jesu e te akaora; tera te tu o tana angaanga i te *irava* 9 e te 10.

—E matara te tapeka i te aronga i tapekaia i roto i te kino. *Zakaria* ix. 12.

—E akamāramaia te aronga i noo ana i te poiri. E angaiia ratou i te kai ora. E ora ratou i te au kino o teianeia ao. Tei aiteia ki te *veravera* o te ra i te *irava* 10.

—E inu tona iti-tangata i te au puipui anga vai ora. *Salamo* xxiii.

—E tuku naia ki raro te au kino tei aiteia ki te maunga i te *irava* 11.

—E aere mai tona au tangata mei te au enua mamao mai; mei *Sinima* mai tei akakiteia i te 12.

—Kua manakoia e ko Kina taua enua ra; tei tou na takere ia tei karangaia ko *Sinima*.

—Ko te au mea teia tei akakite mamaoia mai e te Atua; no te manuia anga o to Jesu au. Tera te toru.

III. E tuatua kapiki a Jehova ki te rangi, e ki te enua; kia imene rekareka no te *Ora* a Jehova i akakiteia maira, koia oki tei tataia i te *irava* 13. *Isaia* xlv. 23. Tera te ā

IV. E tuatua akapumaana i te ekalesia a te Atua mei te *irava* 14 e te 21. Tera te tu.

i. I aue ana te ekalesia, koia oki a Ziona, i te *irava* 14, i te na ko anga e, kua akangaropoina mai taku Atua iaku. *Isaia* xlv. 23. Kareka te tuatau tumatetenga i te maki, e te takinga kino; i pera to te Atua iti-tangata i te aue anga, i te na ko anga e, kua akarukeia ratou e te Atua.

ii. Kua maata to te Atua aroa i tana ekalesia, i to te medua vaine aroa i tana tamaiti kai ū i te 15. *Salamo* ciii. 13.

iii. Kua tataia to te ekalesia tu, e to te au ekalesia “*ingoa i roto i to te Atua rima.*”

E aite anga tuatua teia no te peu tata i te pakiri tangata i te pa enua etene.

Te karanga maira te Atua i te *irava* 16; mei te tangata e tata i tetai au tutu ki rungao i to ratou au pakiri. Kua pera te Atua i te tata anga i te tu o tana ekalesia ki rungao i ona puke rima; ei akairo ia no to ratou vai tamou anga i mua i tona aroaro. 2 *Mose* xiii. 9; *Sili* viii. 6.

iv. Ka tatipokiia to te ekalesia au enemi; tei akakiteia i te *irava* 17.

v. Ka aere mai te katoatoa anga o te pa enua etene ki te ekalesia. No te rai o te aere anga mai i umere ei to te Atua au tangata i te karanga anga e. Naai ra teia aronga i rapu; ko-

ISAIA.

PENE L.

ea ua akenei teia aronga. Kua pinipini te ekalesia, kare e ō te tangata, i te riro anga mai ki te ekalesia; mei tei akakiteia mai i te *irava* 18 e te 21. Ko ta te Atua ia tuatua akapumaana ki tana ekalesia. Tera te rima.

V. E tuatua no ta te Atua akaora anga i te au etene; ma te akakore anga i te au o tona au enemi. Mei te *irava* 22 e tae ki te ope.

i. Ka apaiia ta te Atua “*reva*” ki runga, ei akairo no te pa enua etene e ka ope katoatoa mai te tangata kiaia, tei tataia i te 22; e te Pene lx. 4, e te 22.

ii. Ka riro te ui ariki o te pa enua ei au *metua ikiiki*, i te ekalesia a te Atua i teiane ai; *irava* 23. *Apoka* xxi. 24.

iii. Ka mate to te ekalesia au enemi. Ka eke ratou e ka rokoia i te akama tei akakiteia i te ope o te *irava* 23. *Salamo* lxxii. 9; *Apoka* xiv. 20; *Salamo* ix. 16.

Ko nga tuatua ia e rima i akakite mamaoia mai kia Isaia; no te tupu anga o te Basileia o te Mesia i teiane ai e tuatau ua atu.

PENE L.

Kua akakiteia i roto i teiane ai tuatua te mea i tukuia'i ratou ei tuikaa ki Babulonia, koia oki ta ratou ara.

Kua akaaiteia ta te Atua ravenga ki te ravenga *korromutu* i te *akaipoipo anga*, e te ui nei te Atua i tona papaki tangata, i te tuatua no te kopae.

Tera te tuatua kopae a te Atua ia ratou ra.

Mei te mea ko te reo teia o te Atua, ki tona papaki tangata, ia ratou i roto i te tuikaa anga. E rua tumu tuatua i roto i taua *irava* 1 nei.

I. To te Atua akaruke kore anga i tona papaki tangata.

Te ui nei te Atua, teia taku tuatua kopae ia katou.

II. Te mea i tukuia'i tona iti-tangata, kia tumatetenga ua ana. No ta kotau ara i apaiia'i kotou ei au.

Mei te tane e riri i tana vaine akaturi ra, kua pera te Atua i tana ekalesia i taua tuatau no te ara tana i rave ra.

IRAVA

I — Ko Jehova uaorai te tane a tona iti-tangata. *Isaia* liv. 5; *Jeremia* iii. 14; *Isaia* lxii. 5. Kua akaturi ra tana ekalesia, koia oki te tapiri atu ki te au peu a te pa enua ra. No reira aia i tukuia ke ia'i, ei tuikaa ki to Babulonia.

AITE ANGA

IRAVA

PENE I.

2 — E tuatua teia no ta te Atua akaora anga i tona iti-tangata. Tera tana ravenga.

i. Te kapiki nei aia ki te tangata tei tuatuaia i taua irava nei “ iaku i kapiki ia kotou.”

No te kapiki teia a te Atua ki te tangata kia tataraara e kia akarongo. I tono ana aia i tona au tavini mei ito mai ei kapiki; *Maseli* i. 2—4. Te akaapa nei te Atua i te tangata i roto i taua irava nei, i te na ko anga e. Eaa i kore ei te tangata e io mai, kiaku i kapiki atura.

ii. No tona mana e te ravenga-tau e tikai iaia kia akaora i te tangata.

Koia teia tana e ui ra; i te na ko anga e. *Kua poto ainei taku rima?* Kare tona rima i poto ana. Kare tana ravenga i poka ana. Mei ito mai te mana anga. I tamaro ana aia i te moana, i te tuatau ia Iseraela i te ravenga mana nana ra. 2 *Mose* xiv. 21.

I eeu ana aia i te punavai i te medebara pāpāmaro.

No tona mana i pera'i aia, e ka tika oki iaia kia akariro i te au ngai vai, ei au ngai pāpāmaro. *Josua* iii. 16; 2 *Mose* vii. 18.

Ko tana au ravenga mana teia i taito ra, i te akaora anga i te tangata, e kua poto ainei tona rima i teiane.

3 — E irava tuatua teia no to te Atua mana rai. E rua anga-anga ta tona mana i rave.

Ko te akaora tetai, koia tei te *irava* 2. Ko te tuku utunga tetai; koia tei te *irava* 3 nei.

E mana to te Atua e tika iaia kia tuku mai, i te mate ki rringao i tona au enemi.

Ka kore te noo rangi marie o te aronga kino. Ka kore te rangi marie i te aronga rave ara. Ka akakakau aia i te rangi ki te kerekere, ka tapoki aia i te rangi ki te kakau paoa. *Apoka* vi. 12.

4 — Ko te akamata anga teia irava i tetai tuatua ke. Ko nga *irava* e 3, i runga ake no ta te Atua ravenga akaora anga i tona tangata. Kareka nga irava i raro ake, e tae ua atu ki te *irava* 9, e tuatua ia no te Mesia anake ra.

Kua akakite mamaoia mai e Isaia i to te Mesia tu i roto i aua nga irava nei.

i. E “*vaerua karape* tona” 4. E kua tika rai i te au tuatua ta Jesu akakite i roto i te au evanelia i te apii anga i te tangata. Kare ta Jesu tuatua e aiteia i te karape e te meitaki.

Tera tetai ona tu.

ii. E akanā aia i tei roiroi e tei aue. E kua tupu rai oki i te *Mataio* xi. 28.

ISAIA.

PENE L.

Tera tetai ona tu.

iii. E taringa akarongo ngoie tona, i te au akaue anga a Jehova.

“Kua akaputata a Jehova i toku taringa, e kare au e akarongo ngata.” Kua pera oki ta Jesu tuatua i roto i te *Salamo* xl. 6—8, e kua tupu, iaia i aere mai i teiane ai, tei akakiteia i te *Ebera* x. 5—9.

Tera tetai ona tu tei akakiteia i te 6.

iv. Ko to te Mesia akakoromaki marie anga e tae ua atu ki te mate: “Kua tuku au i taku tua ki te aronga e pāpā mai,” e kua tuku au i oku paparinga ki te aronga e utiuti i te kumikumi, kare au e anga ke i oku mata i tei tutua i te uavare. Tei te ope i te *irava* 5, te karanga maira a Jesu, “kare oki au e kotoe ki muri.” E maata ua rai te mamae kare aia e kotoe ki muri.

Maata-maata ua atu rai te takinga-kino o te tangata iaia kare rai aia e kotoe ki muri. Ko te tuatua teia i akakite mamaoia mai no Jesu e kua tupu oki iaia i teiane ai. *Mataio* xxvi. 67; xxvii. 26; *Joane* xviii. 22. Tera tetai ana tu.

v. Kua tauturuia mai aia e Jehova; tei akakiteia mai i te *irava* 7.

I te na ko anga e, kua tauturu mai a Jehova iaku, i kore ei au e akama.

Kua akariro aia i toku “*mata mei te toka.*” No te Mesia anake taua tuatua ra, i te akakite mamao anga mai i te tu o tona tauturu angaia mai e te Atua, e kua tupu oki iaia i noo i teiane ai. Kua tauturu ua rai te pae Atua i te pae tangata nona. E akamaara ana i tona neseteia anga i te medebara. *Mataio* iv. 11.

I tona akatuke angaia ki runga i te maunga, *Mataio* xvii., ma te au irava rai i te akakite anga mai, i te au mea i tupu i rungao i taua maunga ra. E akamaara katoa i tona tauturu angaia i roto i te koro *Luka* xxii, 42, 43. Tupu atura ta Isaia i akakite mamao mai nona i te na ko anga e. Kua tauturu mai a Jehova iaku, i kore ei au e akama.

vi. To te Mesia akatika angaia. Kua akaapaia oki aia, e kua tapepeia e tona aronga enemi. Te akakite maira aia i te *irava* 8, i te na ko anga mai e. Na Jehova e akatika iaia—te iaitata katoa iaia.

vii. Ka ope tona au enemi i te tatipokiiia e ia; *irava* 9. Ka piro ratou tona au enemi, mei te kakau e piro ra, e ka pou ratou i te neu.”

AITE ANGA

PENE LI.

Tera nga Papani anga tuatua o teianeī Pene.

PAPANI.

I. E tuatua akamaroiroi i to te Atua papaki tangata me aere ratou na roto i te tumatetenga, 10; "*te pōiri*." E rua tu manako i taua irava ra. Te tu o to te Atua papaki tangata. E aronga akarongo ratou e te matakū ia Jehova. Manganui to ratou aerenga na roto i te tuatau pōiri, koia oki ko te tuatau takinga-kino.

Ko te tuatau maki.

Ko te au tuatau tumatetenga, i pōiri ei te manako, e i taitaia i te ngakau.

II. Kua akakiteia mai te tu o te aronga paieti kore, e te tu o to ratou openga ki roto i te *irava* 11.

Kua akaaiteia ta ratou ravenga kino ki te ai i tutungia ra. Ei mārama anga e ei rekareka anga; e ei pumaana anga no ratou. Tera ra te openga o ta ratou au peu e rave rai, e moe ratou ki raro ma te aue. *Joane* ix. 39; *Salamo* xvi. 4.

PENE LI.

Kua akoia te tangata e te Atua i teianeī Pene, kia aru ratou i te rua-tapuae o Aberahama akarongo ra.

IRAVA

1 — E rua tuatua i roto i taua irava nei.

I. E puke akairo no to te Atua iti-tangata.

i. E aronga *akarongo* ratou i te reo o te Atua. *Joane* x. 27.

ii. E aronga *aruaru* ratou i te *tuatua tika*. Kia tika ratou ki mua i te aroaro o te Atua; e kia tika ta ratou angaanga ki mua i te aroaro o te tangata. *Roma* ix. 30—32; *Philipi* iii. 9. Te aruaru nei ratou kia rauka taua tika ra.

iii. E aronga *kimi* ratou ia Jehova. Ka kimi ratou iaia i te pure anga. Ka kimi ratou iaia i tana tuatua. E kimi ratou iaia i te au akono anga i te Sapati; i te au oroa ma te au akono anga roarai.

Ko nga akairo teia o to te Atua papaki tangata.

Tera te tumu rua.

II. Auraka te tangata no te Atua e akangaropoina i to

ISAIA.

IRAVA

PENE LI.

ratou tu taito, te pera nei te Atua, kia ratou i roto i taua irava nei :

“ E akara ana ki te *mato* i paoia mai ei kotou.”

Tera te aite anga o taua *akara* ra. Ko te akamaara to te Atua iti-tangata ki to ratou tu taito.

i. E akamaara ana e e tu poiri to ratou i muatangaga, e te tu viivii e te māro. E ngai poiri te vaarua ma te viivii. E apinga māro oki te mato. Te karanga maira te Atua ki te tangata nona ra; no reira mai ratou no roto i taua vaarua ra, e no roto i taua mato ra. Te ako nei te Atua ia ratou kia akara ana ratou ki taua vaarua, aua e ngaropoinaia te tu kino o to tatou aerenga, ou te riro anga ei tangata no te Atua.

ii. E akamaara ki taua tu taito ra kia akaaka to tatou ngakau. E *tumu kino* to tatou koia oki te vaarua, e te mato.

Na te Atua uaorai te ravenga i riro ei tatou ei apinga tikai. Kare e tau te ngakau parau i mua i tona aroaro.

E umere tatou i ta te Atua ravenga takake i te akariro anga ia tatou ei tangata nona.

2 — Okotai rai tu manako i roto i taua irava nei, e i roto i te *irava* 1. Kua akoia mai te ngati Juda kia akara ana kia *Aberahama* e kia *Sara* to ratou ia madua. Etene ana oki raua i muatangana. No ta te Atua ra ravenga i riro ei taua tangata etene ra ei tangata no te Atua; e ei medua no te aronga ravarai, e akaronga i te Atua. E toru a te Atua ravenga iaia.

i. Ko te kapiki iaia. 1 *Mose* xii. 1.

ii. Ko te akaora.

iii. Ko te akamaata iaia. 1 *Mose* i. 35; *Roma* ix. 28, e te xxix. 30.

Kia pera to te Atua au tangata i te akamaara anga i to ratou tu taito e tikai. *Ephesia* ii. 11; *Kolosa* i. 21.

3 — Kua akakiteia mai i roto i teianei irava to te Atua akameitaki anga i tona iti-tangata.

I. E tuatua akapumaana ia Ziona. Ko te ekalesia a te Atua taua Ziona ra to te Atua iti tikai. *Salamo* cii. 13.

Tera te tu o te tuatua meitaki i akakiteia mai i taua irava nei.

i. Ko te akapumaana i tona au tangata taitaia.

ii. Ko te akaruperupe i tona au ngai papamaro.

Kareka te au ekalesia i tupu a kenakena ua ra; ka akaaiteia tona ruperupe i te koro o Edene i muatangana i te tuatau ia Adamu.

AITE ANGA

IRAVA

PENE LI.

Ka riro mei te kainga o Jehova. 1 *Mose* iii. 10; *Joela* ii. 3.

iii. Ka tupu te pereperekavana e te rekareka ki roto i te ekalesia ra, i ta te Atua ravenga takake.

4 — Te akakite nei te Atua i teianeirava, ki tona papaki tangata, kia akarongo mai ki tona reo. Kia akakite mai aia kia ratou i tana ture, e tana tuatua-tika. Kua akakiteia mai e e riro taua tuatua nana ra; ei mārama *Isaia* xlii. 6.

5 — Te akakite mai nei te Atua i taua irava nei i te tuatua no te ora nana.

E rua manako i roto i taua irava ra.

i. Ko ta te Atua tuku anga mai i te ora ki teianeirava. *Isaia* xlvi. 13; *Salamo* lxxvii. 4.

ii. To te pa enua mamao tapapa anga, e to ratou irinaki anga i te ora ā Jehova. *Isaia* lx. 9.

6 — E rua manako i roto i taua irava nei.

i. No te kore anga o teianeirava, ma ta to te ao peu, ka riro ia mei te auai e peke ra e ngaro atura, e ka riro rai mei te kakau i piro ra, e puapinga kore atura. *Salamo* cii. 26; *Mataio* xxiv. 35; *Petero* iii. 10, 12.

ii. Te tika vai marie anga o tana tuatua, e te ora i tukuia mai e ia kore ua atu rai teianeirava, ka vai rai te ora a te Atua e te tuatua-tika nana, e tuatau ua atu; *Daniela* ix. 24. Okotai rai tuatua mei aua nga irava ra, e tei akakiteia mai i nga irava i raro ake 7 e te 8.

9, 10 — E tuatua teia i te akakite anga mai i te pure a to te Atua au tangata i te kapiki anga atu ki te Atua, “*Ka ara, ka ara.*” Tera te tu o taua pure ra. Kia oki akaou mai te Atua, e akakite akaou mai i tona mana mei tei te au tuatau taito ra.

E puke ingoa “*Raaba*” e te “*Tanina*” no Aiphiti. *Salamo* lxxviii. 13.

Te pure nei te ekalesia ki te Atua i teia nei irava, kia akakite akaou mai te Atua i tona mana, e tona aroa, mei tei te au rā taito ra.

11—16 — Tera te tuatua i aua nga irava ra. Ko ta te Atua ae anga mai i ta te ekalesia i pati ra. Tera te tu i ta te Atua i akakite mai kia ratou.

i. Ka oki mai tona iti-tangata mei roto i to ratou mate, ma te imene rekareka e te akapaapaa iaia; *irava* 11.

ii. Auraka ratou e matakū i te riri o te tangata, no te mea e mana tona, e na tona mana ratou e tiaki 12, 13.

iii. Ka tatarai te tapeka o te aronga tuikaa, na te Atua uaorai te ravenga e tupu ei.

iv. I te ravenga akaora a Jehova; 14.

v. Ko Jehova uaorai te akaora i tona iti-tangata, ko tona mana, e tona aroa, tei akakiteia mai i te 15, 16.

Tera te papaki tuatua opega o teia Pene.

E tuatua ako na Jehova ki tona iti-tangata kia Jerusalema, tei akakiteia mai i te *irava* 17 e ope ua tu te Pene. E rua tu o taua tuatua ako ra.

i. E tuatua no to ratou mate tetai. I turorirori ratou i raro ake i to te Atua riri, mei te tangata kona kava ra 17. I akarukeia ana aia e tana uaorai tamariki, 18. I mate ana aia i te onge, e te koke, e kare ona tauturu i vaitata mai. Ko tona mate ia i akakiteia mai kiaia. 5 *Mose* xxviii. 28—34; *Zekaria* xii. 2; *Apokalypso* xiv. 10.

ii. Ta Jehova akaora anga ia ratou. Ko te rua teia o te tuatua ako a Jehova, ki taua iti-tangata nona ra, ka *raveia te kapu o to te Atua riri* mei roto i tona rima, kare aia e riri akaou ia, ka tukua te kapu o to te Atua riri ki roto i te rima o to te Atua au enemi. *Salamo* lx. 3; lxxv. 8; *Jeremia* xxv. 17—28; *Zekaria* xi. 2.

E toru papaki tuatua maata i roto i taua Pene ta tatou e kimi nei.

i. E *tumu akaaka* to te Atua papaki tangata, tei akakiteia mai i nga *irava* mua, no raro i te vaarua ratou, e no roto i te mato.

ii. To te Atua akaora anga i tona iti-tangata, i roto i to ratou mate. Mei tei akakiteia i tei rotopu papaki o taua Pene nei.

iii. Te opega rikarika, e te mamae o te aronga i takinga-kino i to te Atua iti-tangata; tei akakiteia mai i te *irava* 9, e te *irava* opega. 2 *Mose* iv. e te v.

PENE LII.

E *rua tu* o te tuatua i akakiteia mai i nga *irava* mua ra. Ko te tuatau akaaka anga o te ekalesia.

Mei te mea e te noo ra aia ki raro i te one, ma te takinga-kinoia. E tau oki taua tuatua nei, ki te tuatau takinga-kino ia. E tau oki taua tuatua nei, ki te tuatau takinga-kino, e i te tuatau tumatetenga ra e i te tuatau e riro ei te ekalesia mei te mea e e tuikaa.

AITE ANGA

PENE LII.

Ta te Atua i kapiki mai ki tana ekalesia i taua tuatau tumatetenga.

i. Ka ara aia e tikai.

E mate to te aronga e *moe* ki Ziona.

ii. Kia akakakau aia iaia uaorai ki te manea.

Kareka te manea o to Jesu meitaki e te manea o ta te kopapa akono anga tuatua-tika.

iii. Kia akataka ke aia i te ara e te kino i piri mai ana kiaia.

Tei karangaia e, e ruru i te one pueu i runga iakoe; koia rai te au kino i piri mai ki runga iaia. *Isaia xxxv. 4.*

iv. Kia tatarai te au tapeka o te mate i runga i tona kaki. *Zekaria ii. 7.*

IRAVA

3—6 — Te akakite maira te Atua i roto i aua nga *irava* nei, mei te 3 e tae ua atu ki te 6, i tana ravenga oko ia ratou ei iti-tangata nona.

i. I oko ana te Atua ia ratou i roto i te tuikaa anga i *Aiphiti*, 4.

ii. Kua pera katoa aia i te oko anga ia ratou mei roto ia Babulonia.

iii. I oronga ana aia ia ratou i te puapinga kore, e teianeika oko aia ia ratou, kare ra i te mori. Ka riro na tona uaorai mana e tona aroa i tuku mai i te oko e ora'i ratou 3.

iv. Ka kite tona iti-tangata i tana ravenga taka ke, mei tei akakiteia mai i te parabole no te au mamoe i roto i te Pene x. a *Joane*.

7, 8 — Te akakite maira te Atua kia Isaia e ki tana ekalesia i te tu manea o te aronga karere no te evanelia, i te *irava* 7.

I te na ko anga i te manea te vaeuae o te karere ki runga i te maunga i te apai anga moi i te evanelia.

E tuatua teia no te tu tu aere anga o te evangelia a Jesu ki te pa enua, e mea manea te aerenga e ei meitaki no te pa enua ravarai. Ka peraia ratou te aronga matapo. Ka matara ia ratou te tapeka o te aronga i tapekaia ra.

9, 10 — E puke *irava* teia no te rekareka anga o te pa enua katoa i te ao nei, i te ora a Jehova. Tei akakiteia i te *irava* 10. *Kua kuku a Jehova, i tona rima ki mua i aroaro o te pa enua roaroi.*

Koia oki tana ravenga akaora ia tatou. Ka riro oki tei reira ei rekareka no te pa enua roarai 9.

11, 12 — E puke *irava* tuatua ako teia ki te aronga e rave i ta te Atua angaanga.

I. Koai ma te aronga i akoia. Tera to ratou tu i taua

ISAIA.

IRAVA

PENE LII.

irava nei. Ko te apai i te au āriki a Jehova. Kareka te au tangata taito ra e te au Orometua e te aronga taeake rave angaanga, te au Diakono, te aronga apii roarai; ma te aronga tauturu e aronga apai anake ratou i te au āriki a Jehova. †

II. Tei akoia kia rave ratou.

i. E aere mai kotou ki vao i te au kino ravarai, kopae, akaruke.

ii. Auraka e arapaki atu ki tetai au mea viivii; kia mā ratou.

Ko ta Jehova ia e ako mai ki te aronga e apai i tana tuatua.

III. Te meitaki o te aronga e akono i taua ako ra.

i. Kare ratou e rapurapu i te rā kino.

ii. Kare ratou e ati ua mei te mea e kua eke ratou i to ratou au enemi.

iii. Ko te Atua te akapini ia ratou ki mua e ki muri. 4 *Mose* x. 25; *Isaia* lviii. 8; 2 *Mose* xiv. 19.

13 — E akamata anga tuatua ke teiane i au *irava* e te ko te akamata anga tika teia o te Pene liii. No te mea okotai rai tuatua. E tuatua anake no to Jesu noo anga i teiane i ao; e no tona mate anga ki runga i te Satauro.

E tuatua maata, e te taka meitaki no to Jesu apai anga i to tatau mate. Kua akakiteia i taua *irava* 13 i tana taoonga. E tavini aia no te Atua, e ka akateiteia ra aia. Koia oki tona akangateitei angaia i muri i tona matenga. *I na e manuia taku tavini*, e ka akateiteia aia. *Philipi* ii. 9.

14 — Kua akakiteia mai, to Jesu tu i te kopapa nei, i taua *irava* nei. *E tu ke tona mata i to te tangata roarai*. *Salamo* lxii. 6, 7.

No te tumatetenga e te taitaia i tu ke ei tona mata; e i va ua'i te tangata i tona aaere anga i teiane i ao.

15 — E *irava* tuatua teia, te akakite mai i te angaanga ta Jesu ka rave.

i. Ka pipi aia i te pa enua e manganui kia mā ta ratou ara. *Zekaria* xxxvi. 25; *Ebera* ix. 13.

ii. Ka topiri te au ariki i to ratou vaa i mua iaia i te mataku, e i te akangateitei anga iaia. *Isaia* xlix. 7.

iii. Ka akakiteia te rongu i te ora nana i te pa enua e nanganui tei kore i kite ana. *Isaia* lv. 5; *Roma* xv. 2; *Ephesia* iii. 5, 9.

AITE ANGA

PENE LIII.

TEVA

- 1 — E tuatua aue teia a te au Peropheta i te akarongo kore a te tangata. “*Koai tei akarongo i ta matou tuatua.*” E tau oki teiane i tuatua i roto i te vaa o te au Peropheta; ma te au Aposetolo, ma te au Orometua, i te uiui anga i tei tupu i te angaanga ta ratou e rave ra. *Joane* xii. 38; *Roma* x. 16.
- 2 — No Jesu Mesia taua *irava* nei, no te tu akaaka o tona kopapa.
 - i. Kua akaaiteia aia ki te tupu ou apikepike ra. *Isaia* xi. 1; *Salamo* xxii. 6.
 - ii. Kua akaaiteia aia ki te âka rakau no roto i te one marô.
 - iii. Kua karangaia aia e te tangata i te manea kore, e i te mea inangaro koreia ra. *Ebera* iv. 15.
- 3 — Kua akakiteia mai i teiane i *irava* to te tangata kopae anga atu ia Jesu.
 - i. Kua akavaavaaia aia.
 - ii. E tangata aue, e te kite i te tumatetenga kua uuna te tangata to ratou mata iaia; e kare e manako meitaki atu iaia. Ko te tu ia o to Jesu aere anga i te kopapa nei i teiane i ao; ka aere mai aia ei Akaora ono tatau.
- 4, 5 — Kua akakiteia mai i nga *irava* i raro ake; te tumu o tona mate, e te mea i akakoromaki ei aia i taua mate ra.
 - i. Kua rave aia i to tatou au tumatetenga, e kua rave aia i to tatau aue. Kua koia aia no ta tatou au ara. Kua tukuia to tatou au kino i runga iaia. E ko ta tatou Utunga i au-ia i tatou, kua tukuia ki runga iaia.
 - ii. Kua akaaiteia tatau, te tangata nei, ki te anana mamoe aere ke, te tangata ki tona aerenga; e e aerenga kino anake.
- 6, 7 — Kua akarioria ra aia ei tiaki mamoe meitaki, e kua tuku atu aia i tona uaorai ora, kia ora te au mamoe iaia. Mei tei akakiteia katoaia mai e *Joane* x.

Kua akakite te tu o tona akava angaia e Pilato e tona tumatetenga anga.
- 8, 9 — Kua takinga kinoia aia i te akava anga. Kua tipu keia aia i te enua o te aronga e ora nei.

Kua akatakaia tona tanumanga e tona aronga enemi, ei rotopu nga te tangata kikino ra. Kua tupu teia i tona akasatauro angaia, i rotopu i nga tangata keia ra. I ta te Atua ra akakoro anga i tanumia aia i te menema o te tangata apinga ra, tei akakiteia mai i te *irava* 9. Tei tupu oki i

ISAIA.

IRAVA

PENE LIV.

tona tanumanga i roto i te koro o Josepha ra. *Mataio* lvii. 59, 60.

11, 12 — Kua akakiteia mai i nga *irava* openga o teiane Pene, te ka tupu amuringao i to Jesu matenga.

Koia oki te manuia anga o tona mate e te angaanga tana e rave ra. E tikai oki te tuatua i tataia e *Petero* i. 11.

i. Ka kite aia i tana uanga, *irava* 10. Koia oki te riro anga mai o tona iti-tangata no roto mai i te pa enua roarai e uanga nona. *Salamo* cx. 3.

ii. Ka *akaroaia* tona au rā.

Mate ua atu rai aia ka tu akaou rai *mei te mate maira*, ka akaroaia tona au rā. *Salamo* lxxiii.

iii. Ka akatikaia te aronga e akarongo iaia, te tangata e manganui; 11.

Ka riro te pa enua e to te pa enua katoa apinga ra ei tuanga nana; 12.

Kua riringi aia i tona vaerua e tae ua atura ki te mate. Kua kapitii aia i tona matenga i rotopu i te aronga rave ara. Kua apai aia i te ara a te tangata e manganui.

Nana oki te pure e ora'i te aronga rave ara ra. *Luka* xxiii. 24; *Ebera* vii. 25. Ko te tu teia o ta te Atua akakite mamao anga mai i te mate anga o Jesu Mesia.

E te au mea momeitaki te ka tupu, no roto i taua matenga nona ra.

PENE LIV.

E tuatua no te tupu anga i te tuatua a Jesu i te pa enua etene.

Kua akakiteia mai te tu o to Jesu matenga ei ora no te tangata; i te Pene liii. E kua kitea i teiane tuatua te *meitaki te ka tupu no roto* i taua matenga ra, i te pa enua roarai. E ā papaki tuatua kia akatakaia.

I. E puke aite anga e rua no te ekalesia i roto i nga *irava* 1 e te 3.

i. Kua akaaiteia te ekalesia a Jesu ki o te etene, ki te *vaine takaua* tei kore i anau ana i te tamariki i muatangana ra, e i muringao ra kua maata atu tana tamariki i ta te vaine i noo tane ra. Ko te ekalesia ki o te ngati Juda i muatangana, tei akaaiteia i tei noo tane ana; no te mea tei ratou te Atua, ma

te au mitaki a te Atua mei ito mai. Kareka te pa enua etene tei iteia i tei noo taka ua ana.

Kia tae ra ki te tuatau i kitea mai ei a Jesu ki i rotopu ia ratou ka rai ei tona papaki tangata, ka riro anake te tangata akarongo i te pa enua etene ei tamariki anau na te ekalesia. *Apokalupo* x.; *Isaia* iv. 5, 8, 15, 16; *Zephania* iii. 14; *Galatia* iv. 24.

ii. Kua akaaiteia te ekalesia ki te are puakapa, 2, 3.

Kua riro taua are ra i te o iti; kare e ngai e ō ei te rainga o te tangata tei riro mai no te pa enua etene; ki roto i te ekalesia. E toto atu te ekalesia i te paruru kia atea atu e tikai, kia aare mai te tangata e manganui ki raro ake i tona marumaru. No te mea ka noo ia te pa enua e to te ekalesia uanga. Kareka kia anau ta tetai aronga ekalesia tamariki, e aere atu rai ratou ki tetai enua etene noo ei. E anau mai ta ratou au tamariki, e aere ua atu vai ki tetai au enua etene e noo ei. Ka pera ua atu rai te aere anga o to te Atua tangata ki te pae katau, e ki te pae kaui. Tei akakiteia i te *irava* 3. *Isaia* lv. 5; xli. 9.

II. Te akapumaana ra te Atua i taua ekalesia nana ra, ma te akakite i tana au ravenga e akakoro kiaia ra 4—10.

i. Auraka ratou e matakau.

Tera te *akama o tona ou anga*, ko tana ara; ko te akarongo kore, e teiane ra, i te akarongo e ngaropoinaia taua akama ra, 4.

ii. Auraka ratou e akaapikepike, auraka oki e akataitaia.

Mei te mea e, e vaine apikepike. Te karanga mai nei te Atua. Ko au *ko tei anga iakoe ra, ko to tane ia*. Te Atua tapu i Iseraela, e te mana katoatoa. Eaa e tau ei i te ekalesia kia akaapikepike, ko te Atua oki tona taturu e tona Ora. *Jeremia* iii. 14; *Luka* i. 32.

iii. Kua ruri keia e te Atua tona riri iaia, 6—8.

I te karanga anga e i tetai *momeneti iti*, koia oki te potonga tuatau poto rava mei te kamo anga mata toku riri iakoe ra, i teiane ra, kua aroa au iakoe i te *arua mutu kore*. *Jeremia* xxxi. 3; *Salamo* xxx. 5; *Isaia* xxvi. 20; lv. 3.

iv. Te taputou nei te Atua e kare aia e oki akaou mai e tamate i tona iti-tangata. E rua aite anga ta te Atua e tuku mai reira, tei te 9 tetai. Koia oki ta te Atua *korromotu kia Noa*, e kare aia e nina akaou mai i te enua ki te vai. Kua pera aia ki tana ekalesia, kare ratou e mate akaou.

Tei te *irava* 10 tetai aite anga. Koia oki te au *tuaivi*, e te au *manga ngaueue kore*. Ka pera katoa to te Atua

ISAIA.

PENE LV.

takinga-meitaki, e tona aroa, kare e ngaueue, e kare katoa e taka ke i tana ekalesia. *Salamo* xlvi. 2; *Mataio* v. 18; *Salamo* lxxxix. 33, 34.

III. Kua akoia tana ekalesia i roto i te tumatetenga, i te tuatua i roto i nga *irava* 11 e te 14.

i. Kua karangaia aia te ekalesia i tei *maki* e tei *papaia* ra e! Mei te mea e kua taitaia, e kua tumatetenga, koia oki te au uriia ta te ekalesia i kite i teiane i ao ra.

ii. Kua akapumaana ra te Atua ia ratou i te na ko anga; i nga *irava* 13 e te 14.

E rima meitaki ta te Atua i akakite mai, ei akapumaana i te ekalesia, ta te Atua i akakite mai i roto i aua nga *irava* nei.

i. Ka apiiia tana au tamariki e Jehova.

ii. E au nuingangare tona. *Isaia* xi. 9; *Salamo* cxix. 165.

iii. Ka akamouia tona au kotinga ki te manea o te Atua, koia oki te au toka memeitaki i tataia i roto i aua nga *irava* neie i te *Apokalupo* xi. 8 e ope.

iv. Ka akatinamouia aia.

v. Ka kore te takinga-kino i roto ia ratou.

IV. Kua akakiteia te *openga rikarika* o te aronga enemi o te ekalesia i roto i nga *irava* 15—17.

i. Ka uipa taua aronga enemi ra e rave kino iaia, ka inga ra ratou; 15.

ii. Tei roto anake ratou i tona rima, nana ratou i anga, e ka tika iaia kia tāpu; 16.

iii. E manuia kore anake ta ratou au taoonga tamaki.

Kareka te tuanga a to te Atua iti-tangata, e tuanga meitaki anake ia. Tei te Atua ta ratou tuatua-tika. Mei tei akakiteia i te *irava* openga nei e i te *Isaia* xlv. 24, 25.

PENE LV.

Kua akakiteia mai i teia Pene i te tuatua no Jesu matenga e, ko te tumu ia o te meitaki vaerua.

Kua akakiteia mai i te Pene liv. te meitaki e tupu i te ekalesia i to Jesu matenga. Kua akoia te tangata kia āriki ratou i te meitaki vaerua i akakiteia mai e te Atua.

IRAVA

1 — E rua tuatua i roto i taua *irava* nei.

i. E tuatua kapiki tetai ki te aronga apinga kore, kia aere

AITE ANGA

IRAVA

PENE LV.

mai ratou e rave te meitaki vaerua. *Joane* iv. 6; *Apokalupo* xxi. 6; *Mataio* xiii. 44.

ii. Kua akaaiteia te meitaki vaerua ki te “Waina” e te “Ū.”

2 — Kua akakiteia i taua *irava* nei ta te tangata ravenga neneva, ko ratou i titiri ke atu i ta ratou apinga, ei ako i te *mea puapinga kore*, koia oki te ara ma te kino e kua akoia te tangata e te Atua, kia anga mai ratou iaia; kia kai ratou i te mea meitaki roa ra. *Mataio* xxii. 4.

3 — Kua kapikiia atu te tangata e te Atua i taua *irava* nei; kia anga mai to ratou taringa kiaia; e kia akarongo mai, ki tana tuatua, kia rauka ia ratou te ora no to ratou vaerua. E tuatua aroa teia na te Atua, i tana ravenga i te oronga anga mai i to tatou Akaora, ko Jesu te Mesia. E kua akakiteia mai tona tu, ei Kite aia, e ei Arataki, e ei Kavana, no te tangata. *Joane* xviii. 3; *Apokalupo* i. 5.

5 — Kua akakiteia mai i taua *irava* nei, i te tupu anga i ta Jesu ekalesia ki te pa enua etene; ka aere mai te pa enua i raro ake i tona marumaru, ka ora ratou iaia. *Isaia* lx. 5.

6 — E manga tuatua ako teia e tei roto katoa i te *irava* 7, kia kimi te tangata ara i te Atua, koi kitea ake aia. Kua akakiteia e, kua vaitata te Atua i *teiane*, e kua tika rava iaia i te oronga mai, i te ora i te tangata ravarai e kimi iaia. *Mareko* vii. 11; *Salamo* cxxx. 7.

8 — Kua akakiteia mai i roto i aua nga *irava* nei, i te tuatua no ta te Atua ravenga akaora i te tangata.

i. E tuke ta te Atua akakore anga ara i ta te tangata; *irava* 8.

ii. Mei te rangi i teitei ki runga i te enua, ko tei maata atu ia o to te Atua manako i to tatou i to te tangata nei.

iii. Mei te ua e topa mai no runga i te rangi, e kare e oki puapinga kore ki reira, ka pera te tuatua na te Atua, i te au ngai katoa e tuatuaia'i. 5 *Mose* xxxii. 2.

12 — E manga tuatua teia no te aerenga o te au karere a te Atua, i te akakite aere anga i te tuatua no te Atua i te pa enua.

Tera te tuatua maata i roto i te *irava* 12 nei.

i. Te tu o te aerenga o te aronga e akakite i te tuatua na te Atua, e aere ma te rekareka, e aere ma te au.

ii. Te meitaki te ka tupu i te aerenga e o te aronga aere e akakite i te tuatua na te Atua. Ka rekareka te au tuaivi, ka pokarakara te au kainga i to ratou rima, 13.

E tuatua teia no te rekareka enua, i te āriki anga i te tuatua na te Atua.

ISAIA.

PENE LVI.

Kua kauonoia te rakau taratara i te *berusi*. Ka kauonoia te rakau tataramoe ki te *edesi*. E buke rakau kino nga tataramoe. E puke rakau manea ra, e te ruperupe, te *berusi* e te *edesi*.

E te karanga mai te Atua, i taua tuatua nei, ka peke ke atu taua rakau kino ra, koia oki te au akonoanga kino a te tangata, e te kino enua e ka pauia mai ra i te au rakau me-meitaki. Koia oki te au meitaki o te evanelia a Jesu Mesia.

Ka riro taua meitaki ra, ei akairo mutu kore no to te Atua mana e no tona aroa i te akatupu anga i te meitaki.

Kare rava e akakoreia i teianeia ao e i te ao amuri atu. *Jeremia* xiii. 11.

Ko te tu teia o te tupu anga e te au mea e tupu no roto i te tuatua a Jesu, ki te pa enua ravarai.

PENE LVI.

Okotai rai tu tuatua, i roto i teianeia pene, ma tei roto i nga pene mua ra. E tuatua no te meitaki maata o to te Mesia besileia. Tera te tuatua mua.

I. No te vaitata anga o te basileia o te Mesia.

I te na ko anga e, "*kua vaitata mai te ora naku, e te tuatua-tika naku.*"

Ko te tu o te au tangata ka *noo* ki taua basileia o te Mesia ra. E toru papaki tangata tei tuatuaia ra.

i. Ko te aronga tei akono i te sapati.

ii. Ko te tamariki a to te pa enua ke ke. 4 *Mose* xviii. 4, 7; *Angaanga* x. 31, 35.

iii. Ko te au enuke akarongo. E ingoa papaki tangata teia i akatakaia ei akaaere i rungao i te au kainga o te ui ariki ra. E tataua ana *Daniela* i. 3; *Angaanga* viii. 27. E etene anake te rainga o taua papaki tangata ra. E kare oki a ratou tuanga i Iseraela i te ture a Mose. 5 *Mose* xxiii. 2. Kia tae ra ki to te Mesia ra tuatau, ei reira ratou e kapiti katoaia'i, i te akarongo, ki te au akono anga ekalesia.

iv. Ka kapiti katoaia mai te au etene katoa, ko tei piri mai ki te Atua, i te akarongo i roto ia Jesu te Mesia.

II. Te tu o te meitaki o te aronga e *noo* i to te Mesia ra baseleia.

i. Ka aratakiia mai ratou ki roto i te au akono anga meitaki o te Mesia ra au.

AITE ANGA

PENE I.VII.

ii. Ka rauka ia ratou te rekareka i roto i te are o te Atua.

iii. Ka riro te are o te Atua ei *are pure anga* no te tangata o te pa enua ravarai. Kua akakiteia mai aua nga manako ra i roto i te *irava 7 e te 8*. Koia katoa i te i *Ephesia* ii. 11—13; 1 *Petero* ii. 5; *Mataio* xxi. 14.

III. Kua akakiteia mai ta te Atua tuku anga utunga ki runga i te aronga rave ara i taua enua ra; *irava 9—12*. Ka aere mai te aronga enemi e ta tamaki mai ia ratou.

Kua akaaiteia taua aronga enemi ra, ki te au puaka taae o te vao rakau ra. Te kapiki ra te Atua ki taua aronga taae i te *irava 9*, kia aere mai ratou e ta i te aronga rave ara, i taua enua ra.

Tera ta ratou au ara i ririia e te Atua. E au ara matakū oki no te aronga i akatakoia ei apii i te tangata.

i. Ko te matapo, e te kamakura o te aronga tiaki.

ii. Ko te mutaki ua e te kore e ako a te aronga apii.

iii. Ko te inangaro moe, koia oki te akatau a te aronga i akonoia akamoroiroi i te ei rave anga i te angaanga a te Atua.

iv. Ko te aronga kākai. Ko ta te kopu ta ratou e aruaru, ma tana uorai apinga, kare i ta te Atua.

v. Ko te akananave i te kopapa ki runga i te au mea a te kopapa, tei akakiteia i te *irava openga*. Ko te au ara teia ta te Atua i riri ki tona iti-tangata. E tuatua matakū oki e te tau kia kimi matatioia e te aronga ravarai i akonoia ei rave angaanga na te Atua. Kareka te ui ariki ra; te au Oromedua ra; e te au taeake rave angaanga. Auraka e inangaro anake ua ki te moe e te akatau e te kaikai mei te mea e, ko otira ua ta ratou e anoano ra. E aruaru ra i te kite e te pakari, e te au akono anga tau; auraka ra e rauka ta te Atua akakino ki runga i tana Ekalesia, i te karanga anga atu ia ratou e e aronga tiaki matapo tona.

PENE LVII.

E toru tuatua maata i roto i teiane pene.

I. No te mate anga o te tangata tuatua-tiki. Te aue ra te peropheta i te *mate vave* ua anga o te tangata meitaki mei roto i te enua ra. Tera te mea i aue ei aia.

i. No te mea kare te tangata e ora ra i *akamaara* i te matenga o te tangata tuatua-tika ra; tei akakiteia i te *irava 1*.

ISAIA.

PENE LVII.

Kare te tangata e akaeatu i ratou ngakau i te kimi anga i te mea i apai keia'i te tangata meitaki.

ii. No te kino i te tupu anga i rave ke ei te Atua i tona papaki tangata.

Kare no tona riri i te tangata meitaki i mate vave ei ratou, no tona riri ra i te aronga kino, ra.

E akairo riri teia, me rave ke vave te Atua i tona iti-tangata, e akairo riri nona i te aronga rave ara. 1 *Ariki* xiv. 13.

iii. Ka riro ra te matenga o te tangata meitaki, ei meitaki nona uaorai, mei tei akakiteia i te *irava* 2. *Paraleipomono* xvi. 14.

Tera te rua o te tuatua i roto i teiane pene.

II. Ta te Atua akakite anga i te au ara e manganui i raveia i taua enua ra. Tera ta ratou au ara. Kua akakiteia i te *irava* 3 e *tae ua atu ki te* 12. E au ara kino anake ra.

i. Ko te akavaavaa, e te taitoito, tei akakiteia mai i te *irava* 3 e te 4, e puke ingoa kino ta te Atua i tapa ki runga i taua aronga rave ara ra. E au *tama na te vaine purepure*, e au *uanga na te vaine akaturi*. E mea matakau me akapera mai te Atua i te kapiki anga mai i te tangata no te rai o to ratou kino *Mataio* iii. 7.

ii. Ko te akamori idolo, ko tetai ia o ta ratou au ara, tei akakiteia mai i te *irava* 5 e te 7.

iii. Ko te rave i te au peu viivii ta te etene i rave ra.

Tera ta ratou e rave ra; ko te akaturi ko te ta tangata, ma te ta i te tamariki te apai i te apinga na te au idolo viivii ra; ko te akangakau parau ra.

Kua rave ratou i taua kino ra ma te inangaro maata, mei te mea e kua kaki nui te kopapa ma te ngakau i tana kino ra; 8.

Kua rave pouri ratou i te au ngai kitea koreai, e te tangata, tei akakiteia mai i te *irava* 8. *Salamo* cxxxix.

Kua rave ma te manako kore i to te Atua atea ke kore anga, tei akakiteia mai i te *irava* 11 i tei rotopu papaki, "kare koe i maara iaku, e kare koe i akaaetu i toou ngakau."

Kua akakite katoa i te *irava* 11 i te openga, i te tu o to te Atua akakoromaki, koia oki te "akamuteki ua anga." *Salamo* l. 21, 22. Tera te tu o taua akamuteki anga a te Atua ra; ko te akakoromaki, kare e tuku vave mai i tona riri. Kua rave ratou ma te kaimoumou i to ratou apinga ki reira, ko to ratou kopapa, kua taakaaka roaia e ratou ki raro i te rave anga i te au peu kanga, tei te ope o te *irava* 9.

Kua tata katoaia ki roto i te *irava* 6, i te pae openga. E manga tuatua ui tei te ope o taua *irava* 6 ra. Te

AITE ANGA

PENE LVIII.

akakite mai ra te Atua i to ratou mate i te *irava* 12 e te 20 e te 21.

Tera te toru o te tuatua maata i roto i teiane pene.

III. No to te Atua aroa, e rua manako i raro ake i reira.

i. Te tu o te tangata tana e aroa ra, 15. Ko te tangata *ngakau akaaka ra*, e tei *tataraara* i tana au ara.

Ko te tu o to te Atua aroa anga i te tangata *tataraara*.

ii. Ka aere mai te Atua Tapu e noo i roto iaia. *Joane* xiv. 17, 22.

iii. Ka akamaonia ka uaia te mataara o te ora kia oro aia ki reira, te *irava* 14 koia te rave anga i te au akono anga e ora'i.

iv. Kare te Atua e tamou-māro i tona riri; ka anga maira te Atua i taua tangata *tataraara*, ka akaora aia iaia, e ka arataki aia ia ratou ka akaoki aia ia ratou ki te au akono anga meitaki.

Kua akakite katoaia taua au manako nei ki roto i te *Salamo* lxxxv. 5; *Mika* vii. 18; *Jeremia* iii. 22.

PENE LVIII.

E a tuatua maata i roto i teiane pene.

I. Te kapiki nei te Atua ki te peropheta, kia akakite atu aia i te ara a Iseraela i te *irava* 1 e te 2.

Tera ta ratou au ara ta te Atua e akakite ki te peropheta.

i. Ko te rave i te au akono anga akamori i te Atua, mei te mea e e ravenga kopapa ua ra, tei akakiteia i te *irava* 2. *Isaia* i. 12, 15.

ii. Ko te rave i te au akono anga i te akamori i te Atua ma te pikikaa.

Tera te tu o ta ratou pikikaa ra, ko te akarongo rekareka o te *taringa*, kare ra i akaruke i ta ratou au ara ra; te karanga maira te Atua ki te peropheta i te *irava* 1, e kapiki nui, aua e taporoporo, e akakite i te au ara ta te tangata i rave ra.

Tera te rua o te tuatua i roto i teiane pene.

II. Ko te tu o te ravenga neseteia ta te Atua i mareka ra, tei te *irava* 3 e te 7.

E ravenga taito te neseteia, koia oki te ravenga akapongi. E tau oki tei reira ravenga kia raveia i te au tuatau tumatetenga e tumatetenga'i to tatou ngakau, ka akatapu ei i tetai rā, ei rā akaaka anga ki mua i te aroaro o te Atua.

Te akakore ra i te kai i reira, kia kore e pekapeka te manako; kia tavaitai ra i te pure anga ki mua i te aroaro o te Atua, ta tatou oki i kite ia Daniela, e ia Daniela e ia Paulo, e ia Petero

ISAIA.

PENE LVIII.

e ia Jesu oki. Kua neseteia oki te aronga ngati Juda nei, kare ra tetai pae o ta ratou neseteia anga e tau i te Atua. Kimi ana ta ratou au ravenga neseteia i rave ra.

- i. Kua akakore ratou i te kaikai.
- ii. Kua akamamae ratou ia ratou uaorai.
- iii. Kua akatae ratou i te au akono anga meitaki i akatapuia ra.
- iv. E tupou to ratou mimiti ki raro mei te rakau ra, te aghemona i te eva ua anga ki mua i te aroaro o te Atua.
- v. Kua akakakauia ratou ki te kakau akaevaeva e te reu ai; kua akakiteia taua mea i roto i te *irava* 3 e te 5. Kare ratou e roiroi i te akatae i taua au akono anga kopapa ra, kare ra te Atua i mareka mai kia ratou.

III. Te mea i kore ei e puapinga ta ratou neseteia anga, e kore ei te Atua e mareka mai.

- i. No te mea kua rave kopapa ua ratou, kare te ngakau e tae.
- ii. No te mea kua kapitiia taua au peu ra ki te au peu kino a te kopapa nei, koia oki te karo, te tauetono, e te takinga kino, ma te akateitei.

Ko te mea ia i kore ei te Atua e mareka mai i taua aronga ra. Kia akamaara tikai tatou e ko te ngakau ta te Atua e akono mai kia akamori kopapa ua tatou i te Atua, kare ia e manuia.

IV. Te tu o te neseteia ta te Atua ka mareka ra; e ka puapinga.

Kua akakiteia mai ki roto i te 6, 7.

- i. Kia paruparu tikai te *ngakau* i te tatarara anga, auraka e roi mata kopapa ua ra.
- ii. Kia tukua keia te au kino i piri ki te tangata tatarara e tikai.
- iii. Ko te takinga-meitaki i te tangata rikiriki, te unga, e te ao oki, auraka e tamateia ratou i te au ravenga takinga-kino.
- iv. Ko te akaora i te aronga putaua ma te aronga apinga kore, mei te akakiteia i te *irava* 7. *Jakoba* i. 27; *Isaia* i. 16, 17.

Tera te ā o te tuatua ki roto i teianei pene.

V. E tuatua no te meitaki te ka rauka i te tangata akarongo, tei akonoi ta te Atua au akaueanga tei akakiteia mai i te *irava* 8 e te 12.

- i. Ka maata te mārama ngakau o te tangata akarongo.

Kua karangaia e ka aite mei te mārama e puroro mai i te popongi ra; te 8 e te *irava* 10, kua akakiteia mai e, ka iti mai to ratou mārama i te poiri, e ka tu a avatea atura.

AITE ANGA

PENE LVIII.

E aiteanga tuatua teia no te manako pekapeka kore e te ekoko kore, au e te ngakau e te taka meitaki i to te Atua papaki tangata, me rokoia ratou e te au mea tumatetenga o te kopapa nei. *Joba xi. 15—19.*

ii. Ka akaoraia te tangata akarongo i tona au mate, tei akakiteia mai i te openga o te *irava 8*, i te nako anga mai e, “ko taau ra tuatua-tika ei na mua ia iakoe, ko te kakā o Jehova, ka na muri mai ia iakoe.” E aiteanga tuatua ia no to te Atua tiaki anga i te tangata akarongo i tuatuaia nei, ko *Ezekiela xiv. 10.*

iii. Ka akarongoia te kapiki a te tangata akarongo, tei akakiteia mai i te papaki mua o te *irava 9*. Ka io mai te Atua. E aite anga ia no to te Atua a'e anga mai i ta ratou e pati ra.

iv. Ka akakoreia te au ravenga takinga-kino ia ratou *9*; “*ko te zugo*,” ko te tounga o te rima, e te tuatua akakino ia ratou, ka kore anake ia.

v. Ka rauka ia ratou te au meitaki tau no te kopapa e kare rava e ngere, e me rokoia ratou e te tumatetenga, ei reira te Atua e tutaki mai ei i taua takinga-kino ra mei te “marama kakā i te avatea ra;” i te *irava 10*.

vi. Ka aratakiia ratou e Jehova ma te akakiia i te au meitaki ravarai. Ka riro na Jehova e akamerengo i ratou vaerua: ka aiteia ratou vaerua ki te kainga “tamaūia ki te vai.” Ka aiteia ratou meitaki ki te ivi “matu ra,” e puke aite anga manako teia no te meitaki te ka riro mai no te tangata akarongo, tei akakiteia mai i te *irava 11*.

vii. Ka riro tona uanga i te aru i tona rua-tapuae, e ka riro na ratou e akairiiri i te au patu ngaoro taito ra, e e rave akaou i te au arataa i nooia ana ra.

E manga tuatua i te openga a te *irava 12*; e tuatua no te ngati Juda i to ratou aki anga mai ki Jerusalema, ka patu akaouia e ratou i te au patu ngaoro ra, e ka noo rekareka i te au arataa i nooia ana e to ratou ai medua ra.

Tera te rima o te tuatua i roto i teiane pene, mei te *irava 13 e te 14*.

VI. E tuatua no te Sabati.

E rua tu o te tuatua no te Sabati i akakiteia.

1. Te au akono anga e tau kia rave i te rā Sabati.

i. Auraka kia aere te vaevae i te aerenga puapinga kore.

ii. Kia mataora te ngakau i to te Sabati au akono anga ta te Atua i tuku mai.

iii. Ko te kore e rave atu i te au peu a te kopapa tei tau ua kia rave i nga rā noa ra.

ISAIA.

PENE LIX.

2. Te tutaki a te tangata tei akono i te Sabati.

i. Ko te rekareka.

ii. Ko te akateiteiia i roto i ta Atua au akono anga.

iii. Ko te meitaki tini o to te Atua au tangata taito, tei karangaia e "ka angai au iakoe ki te tuanga a Jakoba."

Auraka to tatou manako e ekoke; kare e kore e rauka taua au meitaki nei i te tangata te akano ngakau tikai i ta te Atua i akaue mai no te Sabiti.

PENE LIX.

E rima tuanga tuatua i roto i teiane Pene.

I. E tuatua no te ara i nga *irava* 1 e te 3.

Tera te tu o te tuatua no te ara, koia oki te au kino ta te ara i akaputu i te tangata.

i. No te ara e taka ke ei te tangata i te Atua; *irava* 2.

ii. No te ara i uuna'i to te Atua mata i te tangata.

iii. No te ara i viivii ei to te tangata rima i ta te tangata au akono anga tau kore; *irava* 3.

Ko te tu teia o te au kino i piri mai ki te tangata i te rave anga i te ara. Ko te au mea teia i kore ei e ara te tangata; kare no to te Atua rima "i te pato anga" e kare oki no tona taringa "i te turi anga" kua tika tikai i tona rima kia akaora, e kua tika oki i tona taringa, kia akarongo, ko teia ra nga kino i mate ei te tangata, tei tuatuaia i nga *irava* i runga ake. Tera te rua a te tuatua i roto i teiane Pene.

II. E tuatua no te au ara ta Iseraela i rave ki mua i te aroaro o te Atua, tei akakiteia kia Isaia i te *irava* 4 e te 8.

i. Ko te tuatua tika kore a te vaa.

ii. Ko te to anga o te kino ki roto i te ngakau e anau maira ko te ara te e tuatua no ta ratou akakoro anga kino, 4.

iii. Kua aiteia ta ratou e ua mai ki te ua "Sepho" i te *irava* 5, e ingoa manu te Sepho, e kia pana ra tana ua, e ophi ia, e manu taae oki. E kava ngu ia te ua o taua manu ra, ko te kai, ka mate ia e kia vaioo ua te ua kia ngaa ua, e vipera tei puroro mai no roto ra. Kua akaaiteia i te akakoro anga kino a te aronga rave ara i te ua a taua manu kino ra; e te tangata tei āriki i taua tuatua kino ra, mei te tangata e mate me kai aia i te ua a taua manu ra.

iv. Kua aite ta ratou ravenga i te ravenga a te tukutukuraonui, ko tei raranga i te pungaverevere, no te mea e apinga manea tana

AITE ANGA

PENE LIX.

pungaverevere i te akara anga, i na ra, kia piri tia te manu rungao ko tona mate ia.

Koia katoa te ara a te aronga rave ara; kua vare te tangata i te akara anga i te ara, e kua rave; e riro atura ei maunu na ratou e mate atura.

v. Ko te takinga-kino e te au akono anga tau kore a te kopapa nei, tei te ope o te *irava* 6.

vi. Te rave ua nei ratou mate viviki i ta ratou au peu, ma te aruaru maata.

vii. E au akono anga mimingi anake ta ratou e rave ra.

viii. Kare ua ta ratou ravenga e puapinga. Kare ia e riro ei tapoki no ratou; tei akakiteia i te *irava* 6. Ko te tu teia o te au ara ta te Atua i kite i taua papaki tangata ra. E au mea kino anake ra; ko te au mea teia i takake ei te Atua i te tangata; *irava* 2.

Tera te toru o te tuatua i teia Pene nei.

III. Te aaki anga a Iseraela i to ratou tumatetenga ta ratou i kite no te au ara ta ratou i rave ra; tei akakiteia mai i te *irava* 9 e te 15.

Tera ta ratou i kite:

i. Kua taka ke te tuatua-tika ia ratou.

ii. Kua tapapa ratou i te mārama, e i na, ko te pouri tei rauka mai ia ratou.

iii. Kua *aa aere* ua ratou e kua u aere ua mei te matapo ra.

iv. Kua ngunguru aere ua ratou mei te puaka ra, ko te *daba*.

v. Kua aue ratou mei te kukupa tei ngaro i tona tau-rua ra.

vi. Kua atea ke te ora ia ratou.

No taua au kino ta ratou i rave ra; koia oki tei akakiteia mai i te *irava* 13. Okotai ake tumu e rokoa'i ratou i taua au mate ra, koia oki ta ratou au ara.

Tera te a o te tuatua ki roto i teiane Pene.

IV. E tuatua no te ravenga ora i tukuia mai e te Atua, ei ora no tatou, no te tangata; *irava* 16 e te 19.

Kua akakiteia mai te ara i te tuatua mua ra, e te tumate-tenga i te tuatua i rotopu, e teiane ra, kua akakiteia mai ta te Atua ravenga e ora'i ra.

i. Kua akara mai te Atua i te tangata ki roto i te mate e kare o tatou e Akaora.

ii. Kua kimiia e ia te ravenga mana e te aroa, e ora'i tatou; 17. No to Jesu aerenga mai i teiane ao, kua aere mai mei te mea e, e toa i te rā tamaki anga ra kia ora tatou iaia.

iii. Ka riro taua ora i tukuia mai e te Atua ei irinaki anga e

ISAIA.

PENE LX.

ei rekareka anga no to te itinga o te rā e to te opunga o te rā; i te *irava* 19. *Salamo* cxiii. 3; *Malaki* i. 11.

Tera te rima o te tuatua tei akakiteia i nga irava openga.

V. E tuatua no to Jesu aerenga mai ki teiane ai, ei Akaora no to teiane ai.

i. Kua akakiteia mai te angaanga tana e rave i roto i aua nga irava nei. Kua tata katoaia i te *Roma* xi. 26; *Salamo* xiv. 7; *Isaia* xxvii. 9; *Ebera* viii. 8; *Ephesia* x. 16.

E tuatua anake teia no te koreromotu aroa e no te ora i rauka ia tatou i roto ia Jesu Mesia ra.

PENE LX.

E pene tuatua meitaki teia i te akakite mamao anga mai i te tu o te tupu anga o te Ekalesia a Jesu i te pa enua ravarai.

Tei tataia i te upoko ra “ko te inuina o te Ekalesia.”

I. Kua akakiteia mai i te *irava* 2 i te pōiri tangotango te tu o to te pa enua ravarai. E aite anga ia no to ratou kite kore, e ta ratou au ravenga kino.

II. Kua akoia te Ekalesia i te *irava* 1 kia tu aia, e kia kake tona kakā ki runga kia riro aia (te Ekalesia) ei mārama no te pa enua e tikai.

Mei tei akakiteia mai i te *irava* 3, e e aere mai to te pa enua ravarai “ki te kakā o toou kake anga ki runga ra.” *Isaia* xlix. 6; *Apokalupo* xxi. 24.

III. Kua akakiteia mai te meitaki maata a te ekalesia, i te manuia anga o tana angaanga i roto i te *irava* 4 e te 15. Tera taua au meitaki ra.

—E au meitaki kia aruaruia e te ekalesia kia rauka i teiane ai tuatau.

—E au meitaki tuatua koreromutuia mai e te Mesia, e kare e kore e tupu.

i. Ka aere mai ta te ekalesia au tamariki tamaroa, e tana au tamariki tamaine, mei te ngai mamao mai ka akapiniia aia i te rai o ratou; *irava* 4. Ko te ekalesia tei kapikiia i taua irava ra, e “nono toou mata ki runga, e akara i te aere mai anga o te tangata e manganui kiaia ra. *Isaia* xlix. 18, 22; lxvi. 12.

ii. Ka rutetete te ngakau o te ekalesia i te rekareka, no te rai o te tangata ma te rai o te apinga e riro mai kiaia ra no te pa enua. Tei tuatuaia i te *irava* 5, “ka ope mai to te enua, ma to te moana, kiaia anake ra.” *Roma* xi. 25. Ko te maata o “te

moana" e tuatuaia i taua irava nei, koia paa te au enua rikiriki o te moana, ma te au apinga i rauka mai no roto mai i te moana, e ope mai ia i te Ekalesia.

iii. Ka tari mai to te pa enua ravarai i to ratou apinga, ei apinga na te ekalesia ei rave angaanga i roto iaia, e ei akatupu i to Jesu au. Koia oki te pa enua i taiku naia i roto i te *irava 6 e te 7*, ko Madai, e ko Epha, ko Seba, ko Kedara, ko Nebaiota, ka tari mai ratou i te auro, e te ario, e te au rakau kakara, e te au anana mamoe, te au kamela ka ope anake, ei atinga ki runga i te atarau a Jehova.

Ka akakakā mai a Jehova i tona are ki mua i te aroaro o te pa enua ravarai. *Isaia lxi. 6; Mataio ii. 11; Apokalupo ii. 7, 9.*

iv. Ka rere ua mai to te pa enua etene mei te *anana kukupa* e rere ra ki to ratou vaarua.

Te uiia te ekalesia i te *irava 8*. Koai teia e tere mai mei te tumurangi ra, mei te mea e kua pouri te rangi i te tere anga mai o to te pa enua ravarai ki roto i te ekalesia.

v. Ka tapapa to te pa enua mamao ia Jehova, mei te mea e kia aere atu te akakite i te tuatua na te Atua kia ratou, kua tapapa takere ratou i te tae anga atu i te *irava 9 e te 10*. *Salamo lxii. 10; Galatia iv. 26; Salamo lxviii. 30; Zekaria xiv. 14*. Kua akakiteia mai i te openga o te *irava 10* i ta te Atua, pāpā anga i tona iti-tangata, e muringao kua rauka ia ratou te aroa.

vi. Ka vai tuera ua te ngutupa o te ekalesia i taua tuatau nei i ta te vaerua i akakite mai i te *irava 11*. E amama ua toou au ngutupa i te po e te ao, kare e topiri ia, e ka taoi ia mai te ui ariki no te pa enua katoatoa i roto ra. *Apokalupo xxi. 25*.

vii. E mate to te pa enua tei kore i riro mai, tei akakiteia mai i te *irava 12*. *Zekaria xiv. 17, 19; Mataio xxi. 44*.

viii. Ka akamanea te Atua i tana ekalesia ki mua i te pa enua ravarai, tei tuatuaia e, "e akamanea au i toku takainga vaevae."

ix. Ka kore anake te takinga-kino o te enemi o te ekalesia; tei tuatuaia i te *irava 14*, e te aronga i takinga-kino ana iaia, ka aere mai ratou ka tupou ki mua i tona aroaro, ka topaia te ekalesia, ko te oire no Jehova, e ko Siona ko tei Tapu i Iseraela. *Apokalupo xiv. 1; iii. 9; Ebera xii. 22*.

Ko te au meitaki teia ta Jehova i tuatua kororomotu mai, ei meitaki no tona iti-tangata, ki mua i te aroaro o te pa enua katoa, kia riro aia ei akateiteianga mutu kore e ei rekareka anga no tona ingoa i tera uki i tera uki.

ISAIA.

PENE LXI.

IV. Kua akaaiteia mai i te *irava* 17, *te e ope*, ta te Atua takinga-meitaki anga i tona iti-tangata i te au rā openga. E rua tu o taua meitaki ra.

i. Ka tutaki naia te au kino tana i kite i muatangana ki te meitaki maata a muringao; 17, 18. Ka kauonoia mai te veo ki te auro, ka kauonoia mai te aueri ki te ario, koia katoa te au mea kikino ra, ka kauonoia mai ki te au mea meitaki.

ii. Ka riro tona au meitaki ei meitaki mate kore, e te kino kore e tuatau ua atu, tei tuatuaia i te 19. Ko Jehova tona mārama. Ko te Atua ko tona ia kakā, kare e poiri akaou. Kare e aue akaou. Ko tona au tangata e au tangata tuatua-tika anake ia. Ka noo ratou ki reira e tuatau ua atu. Na Jehova ia e akatupu. I mea ngiti ana oki te ekalesia e, e te karanga maira te Atua, e ka riro taua meangiti okotai ra, ei tasuani; e ko te mea meangiti poepoe ra, ka riro ia ei enua maroiroi. *Mataio* xiii. 31.

E tuatua taputou ia te tuatua i te irava openga na Jehova, e akarapurapu Aia i tei reira au mea, i tei reira tuatau.

E tuatua tau teiane pene kia akamaara putuputuia e te ekalesia ka kite ratou i te meitaki i akakoroia e te Atua no ratou.

PENE LXI.

E toru tuatua maata i roto i teiane pene.

I. E tuatua akakite mamaoia mai no Jesu, e no te angaanga tana e rave ra i te akaora anga i te tangata.

Kua akakiteia mai te au angaanga meitaki ta Jesu i rave.

i. No tona tainu angaia e te Atua.

E tuatua teia i to Jesu akatika angaia e te Atua ei Akaora, no te tangata nei. E ravenga taito te ravenga akatainu i te akatika anga i te tangata i te au taoonga nunui.

Kareka te taoonga taunga, e te taoonga ariki, kua kitea ia Aarona, e ia Saula, e ia Davida oki. *Salamo* xl. 7.

ii. Te tu o te angaanga ta Jesu i rave; 2, 3.

Ko te akarekareka i te tangata akaaka. Ko te va'i i te ngakau putaputa e te mamae. Ko te tuku i te aronga i tapekaia kia ora. Ko te tutu o te mataiti inangaroia e te Atua.

Tera taua maitaiti inangaroia. Ko te tuatua evanelia, ko te tuatau e ora'i, mei te *mataiti Jubele* i muatangana, ko tei oronga atu i te manea e te rekareka i tei noo i te reu ai. Ko te anga-

AITE ANGA

PENE LXII.

anga anake teia ta Jesu i rave ara no te tangata. *Isaia* lxx. 1; *Mataio* v.; *Salamo* xx. 11. Tera te rua o te tuatua o teianeī pene.

II. E tuatua no to Jehova takinga-meitaki anga mai i tona papaki tangata, tei akakiteia mai i te *irava* 4 e te 6.

i. Ka patu akaouia te au ngai ngaoro taito ra. Ka aere mai te au tangata ke ke e noo ki rotopu ia ratou.

ii. Ka topaia ratou ei taunga na Jehova, e ei au tavini no te Atua. 2 *Mose* xix. 16.

III. E tuatua no te meitaki ta te Atua ka oronga mai i te au tangata akarongo iaia tei akakiteia mai i te *irava* 7 e tae ki te ope.

i. Ka akamaata mai te Atua i te rekareka ki runga ia ratou.

ii. Kare te Atua e āriki i te au mea i āruia ei tusia.

iii. Ka tupu to ratou uanga i te meitaki tei akakiteia mai, 9.

iv. E au mea manea anake ta te Atua ka oronga mai i te tangata akarongo tei te 10. Ko te kakau o te ora, e te kakau-pu o te tuatua-tika, ei ia Jesu anake ra e rauka'i taua meitaki ra.

v. Kare e oki puapinga kore ua ta te Atua tuatua-tika kiaia ra, ka tupu ra mei te rakau tupu ruperupe ra, te pera maira te Atua i te akakite anga mai i te irava openga, ka riro oki taua meitaki ra, kia tapuia ki mua i te aroaro o te pa enua ravarai. *Isaia* lx. 18; xii. 17; *Salamo* lxxii. 3; lxxxv. 11.

PENE LXII.

Okotai rai tu tuatua i roto i teianeī pene, mei tei akakiteia mai i nga pene i mua ra. E tuatua no te tupu anga o to te Mesia basileia i teianeī ao. Tera te tuatua mua ra.

I. Ko te pati akatenga anga ki te Atua kia maata te meitaki o to Jesu basileia, e kia ki te te pa enua ravarai.

Tei akakiteia mai i te *irava* 1.

Ko te reo teia o te pure i te na ko anga atu ki te Atua, "no Ziona i kore ei au e muteki ua. Kia puroro atu tana tuatua mei te kakā. E kia puroro atu tana tuatua mei te turama ai mura ra."

Kia pera tikai te Ekalesia, i te pure anga atu ki te Atua kia tupu te au o Jesu i teianeī ao.

ISAIA.

PENE LXII.

II. Ka riro rai taua meitaki o to Jesu au i te pa enua ravarai. Tei akakiteia mai i te *irava* 2 e te 5.

i. No to te pa enua etene kite anga i te tuatua na te Atua; te *irava* 2.

Ka kite te au ariki i “toou kakā,” i to te Ekalesia ka tapaia ratou i te “ingoa ou.” Ka rave keia te ingoa akama, koia oki te tuikaa, mei ia ratou i tuikaa ana i Babulonia, e ka rauka ia ratou te ingoa meitaki e te rekareka, mei tei akakiteia mai i te *irava* 4.

Kare te Ekalesia a Jesu i tapa akaouia ia. “E te akarukeia.” E kare oki e karanga akaouia e, “tei tanea ia e,” ka topaia ra aia e “e mea mataoraia,” e ka karangaia tona enua e, “e enua akaipoipoia,” e kua riro mei te vaine akaperepereia ra. *Hosea* x. ; *Ebera* xiii. 5.

ii. Ka riro te Ekalesia mei te korona kakā i te rima o Jehova, e ei pare manea i te rima o te Atua ra, tei akakiteia i te *irava* 3. *Zekaria* ix. 16.

III. E tuatua no te tuku anga i te au tiaki ki runga i te au patu, o Jerusalema, tei akakiteia i te *irava* 6 e te 7.

i. E tau te Ekalesia a Jesu ki taua oire ra ko Jerusalema.

ii. Ko te au tavini o te Atua ma te aronga rave angaanga, i roto i te Ekalesia, ko ratou tei tukuia ki runga i taua patu ra.

iii. Auraka ratou e muteki ua i te po e te ao, i te pure anga atu ki te Atua, tei akakiteia i te *irava* 6. Na Jehova ratou e akanoo ki runga i taua Ekalesia, e nana e ratou tiaki. *Isaia* xxi. 6, 11; *Ezekiela* iii. 17; xxxiii. 7.

IV. Te taputou maira Atua, i tona uaorai rima katau e ka vai tamou ua-rai te meitaki i tana Ekalesia ra; 8, 9.

i. Kare aia e oronga akaouia ratou ki te rima o to ratou au enemi.

Ka vai rai ta ratou sitona ei manga e te waina ei meitaki no ratou. E akairo tei reira no te meitaki enua, ta te Atua ka akatinamouki runga ia ratou.

ii. Ka vai tamou rai te au akono anga tapu ma te au ora tapu, a te Ekalesia ki rotopu ia ratou. Koia oki tei akakiteia i te ope o te *irava* 9.

iii. Tera te mea i kite ei tatou e ka tupu taua au mea ra, ko ta te Peropheta i karanga mai i te pae mua o te *irava* 8.

I te na ko anga e, kua taputou a Jehova, i tona uaorai rima katau, e tona uaorai mana; ka riro nana e akatupu i taua meitaki ra. *Ebera* vi. 13.

V. Kua akoia te tangata, ma te Ekalesia oki, kia akateatea-mamao i te arataa no te aerenga anga mai o te Mesia ra, e

AITE ANGA

PENE LXIII.

akaora i to teiane i ao tei akakiteia i te *irava* 10—12. E tuatua ako teia irava.

i. Kia teateamamao te tangata e kia tapapa i te aerenga mai o Jesu Mesia.

ii. No te mea te aere mai nei te Akaora, koia oki ko te Mesia ra; *Zekaria* ix. 9; *Joane* xii. 14, 15. Ka omai aia i te ora ki tona papaki tangata, ka tapaiia ratou ki nga ingoa e 4, tei akakiteia i nga irava openga ra.

Tera taua ingoa ra.

i. Tei akaruke koreia.

ii. Tei kimiia.

iii. Tei akoia.

iv. Te aronga tapu.

Ko te tu teia o te tuatua meitaki i akakiteia mai e te Atua. No te meitaki te ka tupu i tana Ekalesia i teiane tuatau.

E mea tau ia tatou kia pati akatenga atu ki te Atua. Kia aite ta tatou pure, mei tei akakiteia mai i te *irava* 1, 2, 6, 7. E pure i te po e te ao kia riro te ingoa o Jesu ei ingoa aka-meitakiia e to te ao katoa nei e ope ua ake.

PENE LXIII.

Okotai rai tuatua i roto i teiane Pene e te lxiv. E tuatua no te pou anga o to te Atua au enemi iaia. E te pure ra te Ekalesia kia akamāramaia ki te mārāma o tona kakā.

IRAVA

1 — E tuatua tutakitaki teia i nga *irava* 1—6.

i. Te ui ra te peropheta, koai teia tana i kite i te aere anga mai mei Edoma mai, mei te kakau tuku na ia mei te mea e no te tamaki mai aia.

ii. Te akakite maira te Atua i roto i nga irava nei, e no te ta aia i te tamaki a tona iti-tangata, e kua ora oki ratou iaia. I noo enemi ana oki to Edoma ma te Bozera ki to Judea. E kua aere mai oki aia ma tona maroiroi maata e akaora i tona iti-tangata i to ratou au enemi.

iii. Mei te tangata toa ririnui to Jehova aerenga; e koia anake ua te ta i te tamaki a tona iti-tangata, kare e tauturu e kare oki e akaora, mari ra koia anake ua. E tau tetai pae o teiane tuatua ki ta Jesu ravenga i te akaora anga i te tangata mei roto i te mate e te ara.

7 — E imene teiane tuatua, mei te *irava* 7, e tae ki te 14.

ISAIA.

IRAVA

PENE LXIV.

E tuatua imene ia na to te Atua papaki tangata i te akameitaki anga iaia, no tana ravenga i te akaora anga ia ratou.

i. Kua akakiteia te tu o to Jehova takinga-meitaki maata i te *irava* 7.

ii. No Jehova te tuatua i roto i te *irava* 8, i te iki anga ia Iseraela ei tamariki nana.

iii. Kua akakiteia to te Atua aroa i tona iti-tangata i to ratou au mate 9 e i te 2 *Mose* xiv. 19; 5 *Mose* xi. 12.

iv. Kua kitea to te Atua akakoromaki ia ratou, iaia i arataki ia ratou na roto i te medebara i te rima o Mose, koia aki tei akakiteia mai i te 10 e te 14.

15 — E au tuatua pure i eianeia nga irava. E pure na te ekalesia ia Jehova.

i. Te akamaara ra, te ekalesia ra i to te Atua aroa taito, i to *irava* 15, tei kitea e tona iti-tangata i muatangana.

ii. Kore ua rai Aberahama i kite mai ia ratou i teianeia, ko Jehova rai to ratou ia Medua e to ratou rai Akaora.

iii. Te ui nei tona iti-tangata i te *irava* 17 i te mea i takatakaiia'i to ratou noo anga tupu ki raro, e i riro ei ratou i te tarevake, ma te pure rai i te Atua kia akara aia ia ratou.

PENE LXIV.

Ko taua pure okotai rai. Auraka tika e akataka keia i te runga ake tuatua. E akamata ra i te 15 *irava* te i Pene lxiii.

Te pati ra te ekalesia ki te Atua i te *irava* 1, kia eke mai aia ki raro, mei runga mai i te rangi ma tona mana e tona kakū kia peke ei te au maunga, koia oki to ratou mate ki mua i tona aroaro. *Salamo* cxliv. 15.

Kia eke mai te Atua ma tona mana i tona aroa, e ora'i taua aronga ra e ka peke ke atura to ratou au mate; mei te vaie e pou i te ai ra. Te aaki nei ratou i to ratou tu kino ki mua i te aroaro o te Atua i te *irava* 6 e te 8. Ma te akakite ki te Atua i to ratou tu parukaua; 9—12. Te pati nei te ekalesia i aua nga irava nei. Auraka te Atua e akamura mai ia ratou ki tona riri, kia aroa mai ra aia ia ratou, e kia oki akaou mai aia e tuaturu ia ratou i te akatu i to ratou are manea, ta to ratou ai medua i mātau ana i te akamori i roto ra. E tuatua pure tau tikai i te aue no te tataraara. Kia tatau putuputuia e te ekalesia

AITE ANGA

PENE LXV.

e tikai. E tuatua tau no te au. *Jeremia* xviii. 6; *Salamo* lxxix. 8.

E pure tau teia ei akara anga na to te Atua iti-tangata. Kia pera ta ratou pure anga ki te Atua, i te tuatau i tukuia'i ki raro te au akono anga tapu o te enua nei. Me rokoia tatou e te tumatetenga e akavaitata atu tatou ki te Atua, e tikai mei te tamariki e akavaitata ki te medua. E akavaitata atu ma te aaki i te ara, e ma te irinaki ki tona mana e i tona aroa, e kare e roaia kua tauturu mai aia ia tatou.

PENE LXV.

Tera te tu o te tuatua ki roto i teiane pene. E tuatua no ta te Atua ravenga mana; e tona aroa i te akaora anga i te pa enua o teiane ao ia Jesu Mesia ra. E 4 tuatua maata i roto ra.

Tera tei mua.

I. No to te Atua akakite anga iaia uaorai i te pa enua etene i te *irava* 1.

Ko te aronga i kore i kimiia ana, kua kimi ia i teiane mei te mea kua aere atura te Atua, e kua na ko atura, "*I na! koau teia.*" Ko te tu teia o ta te Atua ravenga tei akakite mamaoia mai i teiane tuatua; i tona kimi anga i tetai papaki ei tangata nona.

Ko te ngati Juda oki tona papaki tangata taito, e teiane ra, te kimi nei te Atua i tetai i o te etene ei pae tangata ke, koia oki tei tuatuaia i roto i te *Joane* x., kua akapera ta te Vaerua akakite anga i to *Roma* x. 20. Tera te rua.

II. Te mea i akaruke ei te Atua i taua iti-tangata taito nona ra, ko te ngati Juda ra. Tei akakiteia i te *irava* 2, e tae ua tu i te 7. Tera ta ratou au ara.

i. Ko te taringa turu i ta te Atua ako atu. Te karanga maira te Atua i te *irava* 2, i akatika ana au i toku rima e po ua akera te rā; i te aronga meameaau. *Roma* x. 21; *Maseli* i. 20, 22.

ii. Ko te akaongoongo atu i te Atua i ta ratou au peu tika kore; tei tataia i te *irava* 3. 5 *Mose* xxxii. 21; *Isaia* xi. 29.

iii. Ko te rave poiri aere i te au mea tika kore i te Atua; e te au mea akakore ia e ia ra; tei tuatuaia i te *irava* 4, ko ratou i rave i te ara i te au ngai ngaro ra i o ra, ma te kai i te au kai viivii a te idolo i akakoreia e te Atua. 5 *Mose* xviii. 11.

iv. Te ngakau parau tei akakiteia mai i te *irava* 5, te tu a Pharisea i te akaparau anga; i te karanga anga te tangata ke, kia atea tu ana, "e tapu maata oki toku i toou."

III. Ka papaia ratou e te Atua no taua au ara ra.

i. Kua akaaiteia ratou ki te auai ki i te Atua i te ope o te *irava* 5, apinga kino te auai kia ongiia e te putangiu e e apinga makitakitaiia, te pera maira te Atua i taua aronga ra, "I na e auai ratou i roto i toku putangiu," e aronga makitakitaiia e ia.

ii. O tira ua to te Atua muteki ua anga. I muteki ua ana oki aia, e teiane i ka tutaki mai aia i to ratou kino i roto i to ratou uarai umauma tei akakiteia mai i te *irava* 6. *Salamo* l. 3, e i te *irava* 7.

IV. Kare te Atua i akapou ia ratou i tona riri anga, ka kairoia te riri ki te aroa tei akakiteia i te *irava* 8 e te 9.

i. Kua akaaiteia ratou ki te kaui vine i te *irava* 8, i aakiia ra. Te tuatua maira te Atua auraka e rave kino te vai ra oki te rā tutaki i roto ra. *Joela* ii. 14.

Kua pera te Atua i te au tuatau ravarai, ka tuku mai ei aia i tona riri; kua akakite katoaia mai tona aroa. Me ia Adamu, ia Noa ra, e ia Davida ra.

ii. Ka arataki mai aia i tetai uanga kia noo ki tona ngai tapu; i te *irava* 9. No te aronga ikiia ra i tapotoia i te tuatau mate i *irava* 9. *Mataio* xxiv. 22; *Roma* xi. 5, 7.

iii. Ka kitea ta te Atua au anaana, koia oki tona iti-tangata i te kaikai meitaki anga tei akakiteia i te *irava* 10.

Ko te o ra o Akora, i te *irava* 10, ko te ngai ia i mate ei a Akana i muatangana i te tumatetenga o Iseraela, i te tuatau o Jesua. E teiane i ka riro taua ngai ra ei ngai rekareka anga no to te Atua pae tangata. *Hosea* ii. 16.

V. Kare te aronga māro paieti kore ra e aroaia mai e te Atua, ka tipu keia ratou, tei akakiteia i te *irava* 11 e te 16. Te akakite mai nei te Atua i roto i aua nga *irava* ra.

i. Kua tatauia ratou e te Atua ra no te koke.

ii. Ka kite ratou i te pongi, e te ngere, kareka tona iti-tangata ka kaikai ratou e ka pangaia to ratou kaki; 13.

iii. Ka kite ratou i te riri, i te aue, kareka tona iti-tangata ka rekareka ratou; 14. *Mataio* viii. 12; *Luka* xiii. 28.

iv. Ka kataraiia ratou kareka to te Atua au tangata ka akameitakiia ia 15, 16.

VI. Ka kitea ra te meitaki o te Atua, i te vai ua anga ki runga i tona iti-tangata e tuatau ua atu, 17 e ope. E au *irava* tuatua maata teia e te rekareka i te akakite anga mai, i te

AITE ANGA

PENE LXVI.

pararauare anga o te meitaki o to Jesu basileia e pini ua ake teianeī ao.

i. Kua akaaiteia taua meitaki ra ki te rangi ao e te enua au. 2 *Petero* iii. 13; *Apokalupo* xxi. 1.

ii. Ka riro Jerusalema, koia oki te ekalesia a te Atua, ei rekareka anga i te pa enua katoa. *Apokalupo* vii. 17.

iii. Ko te kore e mate vave te tangata nei, ka akaroāngarereia te ao o te tangata tei akakiteia i te 20.

iv. Ka meitaki te au akono anga enua nei tei te *irava* 21 e te 22; *Amosa* ix. 14. Ka akameitaki to te Atua papaki tangata uanga. 5 *Mose* xxviii. 41; *Isaia* lxi. 9.

v. Ka riro tana tuatua ra ei tuatua rekareka e te pure e ka akarongo mai te Atua i te pure i te *irava* 24, ta te Atua i karanga mai e, "ia ratou i kapiti mai, kua io takere atu e au."

vi. Ka kore te au tu kino o to te tangata ngakau, te riri, te parau, te akamoupu, 25; kua akaaiteiteia te luko taae, e te mamoe maru ra, okotai rai kaikai anga, ko te liona taae, e te povi katoa, okotai rai kaikai anga, kareka te ophi, koia oki te aronga pikikaa tei akatauia ki te ophi ko te one pueu ua ta ratou kai.

I taua tuatau rekareka ra, kare te tangata e kanga akaou e kare ratou e ta akaou mai e pini ua ake i te Maunga Tapu o te Atua; te pera maira a Jehova. Kia vave i te tupu e tikai. Koia ia e te Atua e, kia vave i te tupu. Amene.

PENE LXVI.

Te akakite maira te Atua i teianeī pene openga i te tu o te akamori anga e tau iaia; e te tupu maata anga o tona ingoa e pini ua ake i teianeī ao.

I. Kua akakiteia mai tona tu mana e tona teitei i te *irava* 1 e te 2.

i. Ko te rangi tona teroro e te enua nei tona takainga vaevae, kare Aia e o i te au ngai i angaia e te rima. 1 *Ui Ariki* viii. 27; *Mataio* v. 34; *Angaanga* vii. 49.

ii. Ko te ngakau akaaka ko tetai ia noo anga o te Atua; tei akakiteia mai i te *irava* 2. *Isaia* xxix. 15; lxi. 1; *Salamo* xxiv. 19.

II. Kua riri te Atua ia ratou i te akamori kopapa ua iaia, 3, 4.

ISAIA.

PENE LXVI.

i. Kua akatae ratou ki te au akono anga, kua akatusia i te bovi ma te arenio; e kua rave ratou i te au peu a te iero.

ii. Kua riro ra ta ratou au tusia mei te apinga viivii i mua i te aroaro o Jehova, mei te mea e i manoko ratou e, kare te Atua e akara mai. *Jeremia vii. 13.*

III. Ka takinga-kinoia tetai papaki tangata nona.

i. Kare i te etene anake ra, i to ratou uaorai taeake enua. Ka manako oki ratou, tei takinga-kino mai i to Jesu iti e e ravenga tau oki ta ratou i te Atua. Mei ia Paulo ma.

ii. Ka akatikaia aronga takinga-kinoia e te Atua i te *irava 5. 2 Tesalonia i. 10; Tito ii. 19.*

IV. Ko to te Atua akakite anga mai i tona reo i te tuku anga mai i te mate ki rungao i tona aronga enemi; *irava 6.*

V. Te tupu anga i te Ekalesia i te pa enua etene; i te *irava 7, 10, 14.*

i. Kua akaaiteia te ekalesia ki te vaine, akaanau tamariki, *irava 7.*

ii. No te rai o te tangata akarongo i vave ei to ratou riro anga mai, kua akaaiteia ki te enua tangata katoa i te akaanau anga i te ra okotai. E kare rava e kore te Atua i te tauturu i tona iti-tangata, kua riro ra to te pa enua, ei tamariki nana; *irava 9.*

iii. Ka rekareka to te Atua iti-tangata i te tupu anga o te ekalesia. Ka angaia ratou, ki te akapumaana, e te rekareka, i roto i te ekalesia a Jesu.

iv. Ka riro mai te pa enua roarai, tei akakiteia i te 12—19.

v. Ka vai tamou rai te akameitaki i te Atua, mei tetai marama e tae atu ki tetai marama, kare rava e mutu; *irava 20—23.* “Ka ope katoatoa mai to te ao katoa nei i te akamori ki mua iaku.” Te pera mairā Jehova. *Zekaria xiv. 16; Salamo lxxv. 2.*

VI. Kua akakiteia mai to te Atua riri ki te aronga kino; ka mate ratou, tei akakiteia mai i te *irava 15—24.*

i. Ka aere viviki mai te Atua e tutaki mai ia ratou. *2 Tesalonia i. 8.*

ii. E mate mutu kore to ratou to te Atua au enemi, i te *irava openga.* Kare te ai o to ratou mamae e tamateia atu. Ko te openga teia o te aronga e mārō i te rave i te ara i te Atua. *Mareko ix. 44—48.*

AITE ANGA

E TAMA e kimi matatio teia tuatua maata e te tu ke ke ra. Kare ra e ope i te euia e tatou te vai ra te maata, ko te pae e rauka ra, e tapu ma te pure i te Atua kia riro ia ei karape e ei maroirōi i roto i to tatou ngakau.

E pure tatou Kiaia ra kia vave mai te tae anga o tona au i te pa enua roarai, koia ia kia tae vave mai, e te Atua e! E kia riro tatou katoatoa ei papaki tangata nona, i roto i taua basileia meitaki mutu kore i te akarongo anga i roto ia Jesu Mesia ra. Amene e Amene.

OPENGA.

I NENEIIA I TE NENEIANGA A MISI MARPLES, I TE OIRE
KO LIVERPOOL. I BERITANE.

